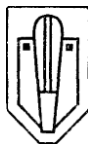

DEBRECENI HONVÉDEK A HARCBAN

I. RÉSZ.

A M. KIR. DEBRECENI 3. HONVÉD GYALOGEZRED
HARCAI AZ OROSZOKKAL AZ OLASZ HADŰZENETIG.
(VÁZLATOS LEÍRÁS)

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
MOLNÁR JÓZSEF
EZREDES.

DEBRECEN, 1926.
KIADJA: A MAGYAR NEMZETI KÖNYV- ÉS LAPKIADÖVÁLLALAT R.-T.

Előszó.

A volt m. kir. debreceni 3. honvéd gyalogezred „Hadtörténet” a világháború folyamata alatt egy bizottság által „hivatalos adatok alapján” állandóan Íratott. A forradalom kitörésekor a mi már-már a teljes befejezés előtt állott, de bevonultak Debrecenbe a román pusztítók és minden katonai vonatkozású anyagot megsemmisítve, nemcsak a kész leírást, de minden adatot teljesen megsemmisítettek.

Most, midőn 10 évvel később a lezajlott események megírásához hozzáfogunk, nem lehet célunk egy „teljesen hiteles” és harcászati szempontból bírálható művet szerkeszteni, csupán arra törekszünk, hogy — az életben maradt bajtársak bemondásai alapján — a háborúban résztvett bajtársak utódai számára „Emléksorokat” nyújtsunk. Leírásuk a valóságnak mindenben megfelelő, de természetesen „vázlatos” és több adatot nem tartalmazhat, mint amennyit összegyűjteni tudtunk. Törekvésünk elsősorban odairányult, hogy lehetőleg minden bajtársunk szereplését megörökíthessük, de ismételjük, hogy ez a románok megsemmisítő pusztítása folytán és nem a mi jószándékunk hiánya miatt nem lehet tökéletes.

Keresetlen szavakkal megírt emléksorok ezek, és leírásuk, mint Myen nem a „Katonai művek” közé számítandó.

Debrecen, 1926. évi szeptember hava.

1914. év késő tavaszán, fényes délután egy vakító meteor szelte át nagy robajjal a világot; majd megjelent az égbolton egy hatalmas üstökös csillag és a babonás emberek előre megjósolták, hogy „háború lesz . . .”

A hivatottak és a hivatalosak azonban egy háború lehetőségében még akkor sem bíztak, midőn a volt Monarchia trónörökösét és fenséges nejét Serajevóban egy gaz bérgyilkos megölte. Az utolsó évtizedben annyi háborús eshetőség volt már, hogy az emberek lassan hozzászoktak ahhoz, hogy a diplomácia elintézi az ügyet.

A trónörökös Öfensége meggyilkolása után katonai körökben sem látszott semmi mozgolódás és az ultimátum, hadüzenet és mozgósítás mind abban a hónapban történt, midőn ezredünk legénysége az akkor szokásban volt „aratási szabadságot” élvezte és tényleges tisztikarunk legtöbb tagja szintén a volt Monarchia legkülönbözőbb helyein üdült. Ez természetesen a háborús lehetőség kitűnő leplezése is volt és hátránnyal nem is járt semmiben.

Midőn a szerbeknek átadott ultimátum szövege az újságokban napvilágot látott, már nem volt azonban senki sem, aki békés megoldást remélt volna. Remélni csupán azt lehetett, hogy talán nem lesz belőle világfelfordulás; talán a súlyos sérelem egy úgynevezett „B” vagyis „Balkán” háborúban végződik majd, melynek megvívására vitéz ezredünk ez esetben is hivatott lett volna. Mindenki egy 3—4 hónapos háborút remélt; így indult meg a mozgósítás is, de a vége...”B” Balkán, „R” Russland, „I” italien, Román, stb... Szóval világháború lett!

4 ½ évig folyt a vér; dicső ezredünknek „elhunyának legjobbjai a hosszú harc alatt”, voltak szívettpően véres napjai, de levert, csüggedt és remélni nemtudó nem volt soha.

Mozgósítás.

1914 július hó 25-én a hangulat már roppant izzó volt: Szombat este lévén, a terek, utcák és kávéházak zsúfolva voltak: és mindenki a „háborút élte”; . . . várta az érkező újabb híreket.

Nem kellett soká várakozni, mert az ezredparancsnokság, ezen a napon délelőtt 9 h-kor Mező Endre és Szabó József főhadnagy zászlóaljsegédtiszteket és Ollinger Béla ezredsegédtisztet: a főpostára rendelte ki, hogy az ezred részére távirati utón jelzett: és táviratilag érkező parancsot átvegyék.

Az ezred részére ezen napon külön parancs nem jelent meg, ellenben 10 h körül megkezdte a táviratiroda az egész helyőrség, csapatainak szóló „Részleges mozgósítás” „B” háború mozgósítási parancs levételét.

Erre a helyőrségen tartózkodó ezredbeli tisztek berendeltettek, a laktanyába.

Julius hó 26-án, vasárnap reggel 9 h 10 I-kor a laktanyába, érkezett a sürgöny, ahol azt a laktanyaügyeleti tiszt, Horváth Jenő-zászlós megkapta és az ezredparancsnokságnak átadta.

A m. kir. debreceni 3. honvéd Kiegészítő parancsnokság a hasonló szövegű sürgönyt éjjel 1 h-kor kapta meg és egész személyzetét azonnal felriasztva, szintén munkához kezdett.

Az ezredparancsnokság azonnal kiadta a 168. számú „Ezredparancsot”: „Ő cs. és apostoli kir. felsége Budapest, Szeged, Zágráb, Bosznia-Hercegovina és Dalmátia mozgósítását legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott.” „B háború. Első mozgósítási nap gyanánt 1914. év július hó 28-ik nap tekintendő Lókiutalás. és egyesek lovasítása eddigi és nem az augusztus elsejével tervbevett mód szerint. Ezredparancsnok még nem vonult be: Keill Elemér őrnagy s. k. Eligazítás d. u. 4 h-kor: Ollinger Béla főhadnagy s. k. ezredsegédtiszt.

Az ezredparancsnoksághoz hasonlóan a kiegészítő parancsnokság is már korán hajnalban munkához kezdett. A parancsnok-

ságot Péter Lajos őrnagy helyett, a mozgósítási tervezet szerint, Fülöp Mihály százados vette át. Engeszer József főhadnagy utasítása szerint a már előre elkészített „sárga behívójegyek” azonnal postára tétettek. Szentesy és Szabó nyilvántartók, Csizmadia őrmester és Csapó szakaszvezetők hajnaltól estig a behívásokat intézték.

Az ezrednek mindenkor bátor és vitéz paranesnoka: Stadler István ezredes és a mozgósítási ügyek előadója: mádi Kovács István százados még szabadságon lévén, Ollinger főhadnagy ezredsegédtiszt irányította a legelső tennivalókat. Küldönc útján soronkívül bevonultatta Kiss Ferenc városi nyilvántartót, aki megelőzőleg Kovács százados mellett is' dolgozott, mint az ezred volt állományvezető, nyilvántartó őrmester és ő azonnal bevonulva, repültek a sürgönyök a szabadságon lévő tisztek után.

Mogyoróssy Gyula nyilvántartó, volt őrmesternek jutott szép feladat még ezen a napon.

Kinnt a városban örömrivalgás, ölelkezés, zene és ének volt mindenütt. A katonazenekar az utcákon lelkesítette a tömeget s egyes tereken megállva, a magyar, osztrák és német Hymnuszokat játszotta. A lelkesedés oly nagy volt, hogy sokan a tartalékosok közül még aznap bevonultak.

A mozgósítás a következőképpen folyt le: 1914 július 26, a mozgósítási parancsvétel napja. Parancs d. e. 4 h 30 I-kor a berendelt tiszteknek kihirdetve. A tisztikar és legénység legnagyobb része az aratási szabadságról épp ez időben vonult be. A még szabadságon lévő tisztek, főleg az ezredparancsnok hiánya erősen érezhető volt. Egyes századokhoz idegen tisztet kellett ideiglenesen vezényelni, kik itt teljesen járatlanok voltak. A tényleges legénység azonnal teljes hadifelszereléssel lett felszerelve.

Az elrendelt őrségek a rendes időben már hadifelszereléssel vonultak fel.

A délutáni órákban — habár csak 28-án kellett volna jelentkezniük, — a környékbeli tartalékos legénység tömegesen vonult be. A legelső bevonuló Gere István szakaszvezető volt. Bemutatás orvos és intézkedések hiánya miatt még nem volt ezen napon foganasítható.

A szuronyok kiélesítése megkezdett. Délután a századok a hadi ruházat és felszerelés jórészét felvették és vonatjárműveken kiszállították a városba a kijelölt elhelyezési körletükbe.

A vonatanyag, mert még nem volt vonatparancsnok, nem adott át.

A hangulat roppant lelkes és bizakodó volt.

1914. július 27-én, a mozgósítás első napját megelőző napon: a tartalékosok bevonulása, orvos és tisztek hiánya miatt csak délután kezdődött, de ekkor is csak 1—2 bemutató osztagnál.

A ruházatot és felszerelést a századok délig kihordták az elhelyezési körletbe.

A szálfegyverek és szuronyok élesítése ezen napon teljesen befejeztetett. A mozgósítási tervtől eltérőleg, századonként 1—1 szakember a munkára teljesen elég volt.

A széna és zab felvétele nem történt meg, dacára annak, hogy a már őszi gyakorlatra vásárolt lovakból 20—20 drb. zászlóaljanként ki volt osztva.

A honvéd igazolványi könyvekben a bevonulás feltüntetése sok helyen hiányos volt és mert a titkos jelzéseket csak kevesen tudták megfejtetni, zavarok voltak a beosztásnál; a pót- és menetalakulatokhoz kirendelt emberek folytonosan tudakozódtak és kérdezősködtek. A népfelkelő parancsnokság a terven kívül is folytonosan kérte az emberek kirendelését.

Az egyes bemutató osztagok — túl közel lévén egymáshoz az emberek —, folyton összekeveredtek és a folytonos vezénylesek miatt a bemutató tisztek egymásnak adták a kilincset; általában nem voltak tisztában teendőikkel.

Az élelmező tiszti teendők körül, az orosz háborúból ismert jelenségek mutatkoztak. Pénz volt bőven; nyakló és ellenőrzés nélkül ment a vásárlás. Az eladóktól csak úgy hemzsegett a lak tanya környéke. Az esti órákban a bevonult, de még be nem mutatott emberek az utcán kószáltak, heverték.

A hangulat állandóan igen lelkes volt.

1914. július hó 28-ika volt a mozgósítás első napja. Ezen naptól számított 8 nap alatt kellett az ezrednek teljesen menetkésznek lennie. Az ezrednek ezen idő alatt a mozgósítási tervzet értelmében fel kellett állítani: Ezredtörzset, 1., 2., 3. zászlóalj törzset; 1—12. tábori századot; 1., 2., 3. zászlóalj géppuskás osztagot; a 15. számú menetzred, 3. menetzászlóalj törzset; 1., 2., 3, 4. menetszázadot és a m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezreddel együttesen felállítandó 47. menetzászlóaljba a 3. és 4. menetszázadot. Fentiekén kívül még a pótzászlóalj törzset az 1., 2., 3. pótszázadokkal.

A menetszázadoknak 5 tiszt és 263 fő legénység; a gép-

puskás osztagnak 1 tiszt és 36 fő legénységi állományú létszámot kellett felvenni.

A mozgósítás eme első napján a munka gyorsan folyt. Nehézséget még mindig a bemutatás lassúsága okozott és az a zavar, hogy a századokhoz 30% idegen ember került, akiket fel, és azután le kellett szerelni. Sok ember kóborgott.

A fegyverzet és a lőszer kiadása ezen napon akadály nélkül megtörtént.

Nagy hátránynak mutatkozott, hogy a népfelkelő készleteket a zászlóaljok őrizték és ezek kiadása a zászlóaljtól a személyzetet elvonta, amit még növelt az, hogy a raktárak is túl közel voltak egymáshoz. A számszerinti kiadás csak mese volt, — álom! Kár volt, hogy a tisztek részére felszerelés és fegyverzet nem volt raktáron, mert pisztoly, távcső stb. táviratilag rendelve nem *leit* kiszállítva. A kereskedésekben minden hamar elfogyott, a szabók pedig — mert a munkások bevonultak — nem vállalták a gyors rendeléseket.

A vonatanyag átvétele megkezdődött. A zászlóalj gazdasági hivatalok főnökei egyszersmint vonatparancsnokok lettek.

A tényleges tiszteknek össze-vissza való áthelyezése erősen érezhető volt, mert új beosztásaikban nem ismerték ki hamar magukat.

Sok más tekintetben is volt még ezen napon zavar érezhető; de a hangulat az egész vonalon lelkes maradt.

A következő napokon az alábbi nehézséggel küzdöttünk: A tömeges bevonulásnál a bemutatás körül támadt nehézségek a tetőpontra hágtak. A beosztásukat már a bemutatott emberek sem ismerték. A laktanyában és a környékén tömegek várták a bemutatást és beosztást, a tömegeken pedig átjutni alig lehetett. Aki egyszer ebbe belekerült, az eltévedt. Ha a bemutatás kint lett volna megtartva a zászlóaljnak kiutalt körletekben és az irányító osztagok tényleg irányítottak volna, sok felesleges munka <leshetett volna.

A tervezet szerinti foglalkozások nehezen voltak megkezdhetőek, mert akik ezt vezették azok az állományrendezéssel voltak elfoglalva.

A gazdasági hivatalok is állandóan túlvoltak terhelve munkával és főleg a fellállítandó gazdasági hivatalokhoz elvezényeltek hiánya érezte nagyon a hatását.

Az átadások mind illuzóriusak voltak és hogy ezek anyagi-

lag mit jelenthettek, csak akkor lett volna megállapítható, ha a felszerelés azonnal elrendeltetett volna. Természetes, hogy a zavar az élelmezés körül is mutatkozott és sokáig az emberek a magukkal hozott élelemből éldegéltek.

Mindezen nehézségek azonban természetesek voltak és a mozgósítással velejártak. Tény csupán az, hogy július hó végére az ezred felszerelve együtt volt és a részletmunkák a hátralévő napokon szépen kiegészíthetők voltak.

Az ezred és ennek pótalakulata, amint a harctérre későbbben el is indult a következőleg alakult:

Ezredtörzs:

Ezredparancsnok	— — -	Stadler István ezredes.
Ezred segédtsiszt	— — -	Ollinger Béla főhadnagy.
Ezred utásztiszt	— — -	Reintz Dezső főhadnagy.
Távbeszélő osztagparancsnok		Szirmay Ödön főhadnagy.
Ezred élelmezőtiszt	— -	Eördögh Ödön főhadnagy gt.
Ezred orvosfőnök	— — -	Dr. Halász Ernő ezredorvos.
Ezred gazdasági főnök	— -	Soós András százados gt.
Tábori lelkész (legtovább)	-	Qálfy Sándor ref. lelkész.

I. zászlóalj:

Zászlóaljparancsnok	— — —	Dugántsy Győző őrnagy.
Zászlóalj segédtsiszt	— — —	Mező Endre főhadnagy.
Zászlóalj orvosfőnök	— — —	Dr. Klein Zsigmond tart. főorvos.
Zászlóalggazdasági tiszt	— —	Sziklay Sándor tart. hdgy. gt.
1. századparancsnok	— — —	Simon Károly főhadnagy
2. századparancsnok	— — —	Buday Aladár százados.
3. századparancsnok	— — —	dobfeneki Syposs Miklós cs. és kir. kamarás, százados.
4. századparancsnok	— — —	Molnár József százados.
Zászlóalj géppuskásosztagpar.	—	nagyilosvai Ilosvay Péter fhdgy.

II. zászlóalj:

Zászlóaljparancsnok	— — —	Lakatos Béla őrnagy.
Zászlóalj segédtsiszt	— — —	Szabó József főhadnagy.
Zászlóalj orvosfőnök	— —	Dr. Herz Lipót tart. segédorvos.
Zászlóalj gazdasági tiszt	— —	Kiss László főhadnagy gt.
5. századparancsnok	— — —	Rózsa Károly főhadnagy.
6. századparancsnok	— —'	Quaiser Nándor százados.

7. századparancsnok — — Palzer János főhadnagy,
 8. századparancsnok — — nemes Nagy Sándor százados.
 Zászlóalj géppuskás osztag par Bészler János főhadnagy.

111.

zászlóalj:

- Zászlóaljparancsnok — — Schranz Béla őrnagy.
 Zászlóalj segédtszt — — Tresztyánszky Ödön főhadnagy.
 Zászlóalj orvosfőnök — — Dr. Kun Izidor tart. főorvos.
 Zászlóalj gazdasági tiszt — — Szentgáiy Jenő főhadnagy.
 9. századparancsnok — — Zívuska Ferenc százados.
 10. századparancsnok — — nemes Ballay Győző főhadn.,
 11. századparancsnok — — Dalmy Tibor század's.
 12. századparancsnok — Ránzay Ágoston százados.
 Zászlóalj géppuskás osztag Horváth József főhadnagy.
 par.

15/3.

Zászlóaljparancsnok — menetzászlóalj.

- Zászlóalj segédtszt — — Balla Jenő őrnagy.
 Zászlóalj orvosfőnök — — Rajkovics József hadnagy.
 Zászlóalj gazdasági tiszt - — Dr. Winkler Jenő népf. főorvos.
 1. századparancsnok — - — Krausz Sándor főhadnagy gt.
 2. századparancsnok — - — Sonecker Sándor százados
 3. századparancsnok — - — Eggmann Géza főhadnagy.
 4. századparancsnok — - — nosziczi Thurzó Kálmán szds..
 Hanke Tibor főhadnagy.—

47. menetzászlóalj.

Parancsnokul az ezredtől ment át

- Nagyváradra — — — — kiskölkedi Szabó Endre őrnagy.
 3. századparancsnok — — — Steiner József főhadnagy.
 4. századparancsnok — — — Balogh István főhadnagy.

Pótzászlóalj:

- Parancsnok — — — Péter Lajos őrnagy.
 Parancsnokhelyettes — — mádi Kovács István százados.
 Zászlóalj segédtszt — — Pagács Lajos, főhadnagy.
 Zászlóalj orvosfőnök — — Dr. Hutiray József tart. főorvos.
 Zászlóalj gazd. tiszt — — Bikfalvy Sándor főhadnagy gt.
 1. pótszázadparancsnok — — Eggmann Ernő százados.
 2. pótszázadparancsnok — — Tomory Béla főhadnagy.
 3. pótszázadparancsnok — — győri Farkas Béla százados.

Kiegészítő parancsnokság:

Parancsnok — — — — — Fülöp Mihály százados.
 Előadó — — — — — Engeszer József főhadnagy,
 aki a mozgósítás befejezése után, géppuskás osztag parancsnokul, a budapesti 1. honvéd gyalogezredhez volt utbaindítandó.-
 (Hátrább majd látjuk, hogy hősi halála előtt ezredünk részesíti első segélyben.)

Az ezred tényleges tisztjei közül a mozgósítási terv értelmében más csapatokhoz vonultak be:

Keill Elemér őrnagy népfelkelő alakuláshoz; dr. Sauerwald János II. oszt. *főtörzsorvos hadosztály oroszfőnöknek*; Sieer Gábor százados népfelkelő alakuláshoz; Tóth János százados gt. népfelkelő alakuláshoz.

Keresztfalvy Géza százados betegsége miatt beosztást nem nyerhetett és a mozgósítás tartama alatt elhalálozott.

A beosztott fiatalabb és a bevonult tartalékos tisztek neveivel majd hátrább az ütközetek leírásánál találkozunk; hiszen hős volt valamennyi a csatákban, rohamokban ők jártak elől.

Az ezred így alakult meg és aki ezt a kifogástalanul felszerelt „csukaszürke” egyenruhás ezredet látta, reménységgel telt el és verhetetlennek tartotta.

A megalakulás azonban még nem jelentett indulást, még sok tennivaló maradt hátra. Orvosi kioktatások, iskola a rögtönítelő eljárásról, járványos betegségekről, sebkötöző csomagok kiosztása, állományrendezés stb. stb.

1914. július hó 31-én az állomásparancsnoksághoz kirendelt Szabó József főhadnagy átvette az „általános mozgósítás” „R. háború”-ra vonatkozó parancsokat. Ez a rendelet az ezredet már csak annyiban érintette, hogy a mozgósítás elrendelésének tényével többen automaticæ magasabb rendfokozatba léptek elő. Talán azt a tényt lehetne leszögezni, hogy bár nem az ezrednél, hanem -az egész vonalon, mintha a hangulat némileg nyomottabb lett volna, a város csendesebb lett.

Augusztusnak utolsó harmadáig maradt itthon állomáshelyén az ezred, amely idő alatt nagyobb harcászati gyakorlatok és éles tölténnyel lögyakorlatok tartottak. Főleg a biztosító szolgálat és az éjjeli hadműveletek gyakoroltattak, mert a honvédség főparancsnoka Rohr lovassági tábornok egy kiadott rendeletében ezek gyakorlását sürgette, de egyben elrendelte, hogy a legénységet nem szabad túlhajtott gyakorlatok tartásával időelőtt elcsigázni.

1914. augusztus 10-én éjjel 1 h. 30 I-kor az ezredparancsnokság az ezredtörzset, I. zászlóalját és mindhárom géppuskás, osztagot felriasztotta azon parancscsal, hogy 4 h. 30 I-kor útbaindulnak. A felriasztott részek már hajnalban az utcán menetkészen állottak, midőn nagy vitatkozások indultak meg afölött, hogy tényleg be kell-e vagonírozni, hiszen ez a parancs a „részleges mozgósítás” esetére vonatkozott, most pedig már általános mozgósítás van. Az útbaindulásra felsőbbparancs nem érkezett. Az üzletvezetőséghez beosztott vezérkari tiszt semmit sem tudott, teljesen tájékozatlan volt, mindössze azt hangoztatta, hogy a szerelvények a pályaudvaron rendelkezésre állanak. Vége délután 2 h. 30 I-kor felsőbb parancsra még a bevaggonírozott részek is kiszállottak és minden rész elhelyezési körletébe vonult vissza. Érdemes ezen körülményt felemlíteni, mert mindenkire nagyon rossz hatással volt a bevaggonírozásnál észlelt eme bizonytalanság és kapkodás, elannyira, hogy talán azt lehet mondani, hogy ezen a napon a hangulat rossz volt.

Másnap augusztus hó 12-én a leglelkesebb hangulatban, felvirágozva és lobogózza a menetalakulat hat százada Balla Jenő őrnagy vezetése alatt elindult Berettyóújfaluba.

Gyalogmenetben és harcgyakorlatot tartva vonultak ide megalakítani a 15. menetezredet nyújtódi Jancsó Árpád alezredes parancsnoksága alatt. A búcsúzkodás pillanatában senki sem gondolt arra, hogy ez az ezred a mi tábori ezredünkkel majd egyidőben lesz harcban, és hogy pár hónap múlva a most elvált részek az anyaezredhez beosztva egy ezredet képeznek.

A menetalakulatoknak eltávozta után az ezred Debrecenben várt. Napról-napra gyakorlatok folytak és mindenki állandó izgalomban várta, hogy mikor és hová fog indulni az ezred.

Az „ünnepélyes esküt” tábori mise mellett már mindenki régen megújította. A Nagyváradról autóval átjött hadosztály parancsnokunk: békési Csanády Frigyes altábornagy megszemlélte az ezredet. A búcsúlakoma az „Angol Királynő” éttermében már lefolyt, de az indulásra vonatkozólag még semmi hír sem volt.

A vasútállomáson már tirolai csapatokat szállítottak keresztül Galícia felé és az újságok „Namur” bevételét stb. közölték anélkül, hogy ezredünkre sor került volna.

Mindenki sejtette, hogy valahol valami zavar, vagy változás történhetett, de jókedvű volt mindenki és általában lelkes maradt

a hangulat. Az ezred, az egy hónapig tartó békebeli továbbképzés alatt összeszokott, begyakorolva egy vaseszred benyomását keltette. Végre augusztus hó 23-án elérkezett a pillanat, amidőn az ezrednek csakugyan búcsúznia kellett, és el kellett indulni a becsület mezejére, hogy azután éveken át szerezzon a magyar névnek dicsőséget, világra szóló hírnevet, de egyben oly sokaknak gyászt és bánatot.

Elindulástól a rohatyni ütközetig.

Az ezred I. zászlóaljja augusztus hó 24-én reggel 2 óra 32 perckor indult el Galícia felé.

Indulás előtt a város főterén a zászlóalj megállott és a parancsnok „Imához” vezényelvén, szívhezszóloán fújta el a kürtös az „Ima-jelet.” Az egész zászlóalj csupa zászló, virág és szalag volt és minden század még külön nagy nemzeti színű zászlót is vitt. Hogy ki adta ezeket a díszeket, csak a jó Isten lenne a megmondhatója, hiszen, amit csak adhatott, adott mindenki. Örömrivalgás, éljenzés, görcsös sírás, reménykedés és mély bánat kísérte a menetet. A búcsúztatásra kivonult „hivatalosak” szép formájú beszédet mondtak, majd csókolózva búcsúzkodott mindenki övéitől; — egyik rész kacagott, míg sokan keservesen zokogtak. Lelkes hangulatban, virágesőben indult útnak minden „menet.”

Midőn ez a zászlóalj útbaindult, senki sem tudta még, hová megyünk. Hallomászerűen azonban sejtette mindenki, hogy Lembergben át valamely északgalíciai határállomásra. Az irányítás útban történt és ami a csapatot érdekelte, csak azt volt szabad tudnia, hogy a „Tábori”-postaszám 34. és hogy szeretteivel ezen az utón érintkezhetik.

Az orosz harctérről a „Hivatalos jeletésekből” csak annyi volt tudható, hogy a saját csapat *Huszyatiannal* orosz területre lépett. Vége lévén a bucsuzkodásnak is, a vonat elhagyta Debrecent és vitte a lelkes csapatot a Kárpátokon át *Lemberg* felé.

Augusztus hó 25-én délután 2 órakor *Sztrij* nagy vasúti állomáson mindenkit valami balsejtelem gyötört. Összezsúfolva állott számtalan vonat. A zászlóalj is feltűnően sokáig vsztegelt. A „pályaudvar parancsnoksághoz” beosztott tisztek arca mintha komor lett volna, de senki sem árult el semmit, még akkor sem, midőn szállítmányunk *Halics* vasútállomásra irányított. *Sztrytől Halicsig* azután nem is haladt a vonat olyan sebesen, mint idáig, hanem minden állomáson hosszabb-rövidebb ideig vsztegelt, hi-

szén menekülő vonatok jöttek visszafelé. A zászlóalj ekkor kezdte először sejtetni, hogy bizony az oroszok már jól bent járnak Galíciában és az egész vonalon kapkodás, fejvesztettség uralkodik és sejtette azt is, hogy az ellenséggel hamar szembekerül. A kapkodás, amely az egész vonalon megnyilvánult, a legrosszabb benyomást keltette. Az állomásokon levő polgári emberek, sőt egyes vasúti hivatalnokok is, talán még túlozva is, sugdostak különféle rémhíreket, amelyből az volt megállapítható, hogy mindenki a menekülés gondolatával foglalkozott.

Ilyen körülmények között érkezett be a zászlóalj 9 óra 30 perckor *Halic*s állomására, ahol a koromsötét éjszakában a gyors kivagonyírozás elrendeltetett.

Katonai autók száguldottak össze-vissza az utakon, mialatt zászlóalj a városka szélén hajnalig megpihent. A zűrzavar olyan volt, hogy valamelyes határozott intézkedésről, vagy beszállásról szó sem lehetett. A parancsnokságot a zászlóalj felett az itteni várparancsnokság vette át.

Másnap korán hajnalban azután szomorú kép tárult a zászlóalj elé. Véres sebesült honvédek érkeztek egyenként a város felé. Vágtató mozgókonyhák és rajta emberek. Hámos lovak szekér és gazda nélkül, majd hámos lovakon ülő emberek. A *kolozsvári* honvéd hadosztályt *Podhajce* községnél szétverte a roppant erejű orosz sereg és ennek a meneküléséről beszélt ott minden ember. Felettünk az első orosz repülőgép megjelent. Elképzelhető, hogy a zászlóaljra ez milyen kínosan hatott, de csüggedésről szó sem lehetett, legfeljebb azt szerette volna mindenki, ha az egész 3. honvéd ezred már legalább együtt lett volna.

Korán reggel a zászlóalj azután *Halic*snál a Dnyeszter hídfő biztosítására lett kirendelve, előre *Bolsowce* faluig. A zászlóalj biztosított menetben ment addig a cca 10 kilométer távolságig, de a helyzet annyira ismeretlen volt, hogy a csapat minden a mezőn dolgozó emberben oroszt vélt látni. Lovasokat orosz kozákoknak nézett, elannyira, hogy oldalbiztosító járőr egy szegény gyermeket, aki egy kukoricaföld szélén guggolt, hasba lőtt. Ez volt az első sebesült, akit a zászlóalj orvosa a helyszínen bekötözött.

A zászlóalj *Bolsevcén*nál 3 századdal és géppuskás osztaggal a dombokon állásba ment és fedezékek készítéséhez fogott. Másnap reggel 5 órakor azonban visszarendeltetett, hogy az időközben *Bursztyn* vasúti állomásra megérkező ezreddel egyesülni vonuljon el.

És most nézzük, mit csinált ezalatt az ezred többi része.

Az ezredtörzs, a II. és III. zászlóalj augusztus 24-én indult az I. zászlóalj után. A lobogó, virágeső, zene és a rengeteg ember éppenugy a vasútállomásnál volt, mint az előző napon. Lelkes hangulatban utaztak *Samboron* át *Stryjig*, ahol ezek számára is kezdetét vette a tologatás és a zavar. A vasútállomásokon az elfogott kémek látása és a mindenféle beszéd eme részeket is lehangolta, és már kevesebb lelkesedéssel vagoniroztak ki *Brusztyn* vasúti állomáson.

Julius hó 26-án, amint az ezredtörzs a parancsnokkal és a II. és III. zászlóalj *Bursztyn* vasúti állomásnál együtt volt, hasonlóan amint az I. zászlóaljnál láttuk, az ezred ezen zászlóaljai a vasútállomás és *Brusztyn* község közötti magaslatokra *Demianow* községtől nyugatra védő állásba rendeltettek. A biztosítás főőrszerűen történt, Zivuska és Dalmy századosok (9. és 10.) rendeltettek ki délután 4 h-kor. Ellenségről semmi pozitívabb hír nem volt, csupán keleti irányból *Podhajce* község felől volt várható.

Ezen első estét az ezrednél, mint az I. zászlóaljnál a bizonytalanság uralta, mert pld. a Zivuska század 6 órakor már *Demianow* északnyugati kijáratához a malomnál lévő magaslatra rendeltetett, hogy azt szállja meg, a 10. század és a zászlóalj géppuskás osztag szintén ugyanoda tartalék viszonyba. Este 9 h-kor ismét ezen részeknek az ezred többi részéhez kellett csatlakozni *Demianowtól* nyugatra a műút és vasút keresztezésnél mert éjjel 11 h. 15 I.-kor az ezred megkezdte a hátramenetet a *Dnyeszter* mögé *Martynowon* és *Siwkán* át *Dubowicára*, amelynek környékén az ezred összes részei egyesülendők voltak.

Halicsból az I. zászlóalj augusztus hó 27 én jött a *Dnyeszter* mögött a műuton biztosított menetben ide az ezred zöme felé.

Az ezred II. és III. zászlóalja augusztus 27 én reggel 8 h-kor *Dubowica* községnél készségi állást vett. Az ezred a községtől északkeletre lévő magaslatokon biztosította magát, a szélső bal-szárnyra Balogh József hadnagy szakaszát a *Podcerkorone* erdőhöz kirendelve az ott felhúzódó völgy megfigyelésére és biztosítására. Ellenségről az ezrednek ezen a napon sem volt semmiféle észlelete, azonban reggel 8 h 15 I.-kor északi irányból erős ágyúdörgés volt hallható

Már fentebb említettük, hogy az ezred I. zászlóalja július 27-én *Halics* felől jött errefelé. A helyzet bizonytalanságnak jel levezésére azt említjük fel, hogy a „*Humiszalas*” nevű erdőn át-

haladva, habár a *Dnyeszter* mögött volt és dacára annak, hogy saját ezrede volt előtte mégis harcalakzatot vett fel. Járőrök előrelküldése, többszöri megállás, tájékozódás és tanácskozás után jutott *Moszkowec* községig, amelynek környékén a budapesti I. honvéd gyalog ezred csapatai voltak előőrsszerű felállításban. Lonkay Gyula tart. zászlós nevét kell itten felemlítenünk, mert nevezett, — aki előbb tényleges állományú volt — már ekkor minden vállalkozásra önként jelentkezett és mint járőrparancsnok majdnem mindig előljárt.

Az I. zászlóalj a 27-ről 28-ra virradó éjt ezen községtől délre táborban töltötte, míg másnap — amint látni fogjuk — végre a *Rohatyn* felé menetelő ezredbe ez a zászlóalj is besorakozott.

A *Dubowicán* éjjelezett ezred augusztus hó 28-án reggel 6 h-kor indult *Martynowstaryn*, *Brusztynon* át *Rohatyn* felé, és ezen menete alatt *Bolkowce* közelében egyesült az I. zászlóaljjal. A bizonytalanság érzete után valamelyes megnyugvás szállott meg mindenkit, hogy végre legalább az egész ezred összes részeivel valahára egyesült.

Julius 28-án hadosztály kötelékben, — a hadosztály biztosított menetben — menetelt az ezred *Rohatyn* felé, és délután 3 h-kor *Lucyncetól* délre 1500X-re táborba szállt. Fárasztó, elcsigázó menet után a mozgókonyhákról mindenki bőséges ebédben részesült.

Míg pihent az ezred valamelyest, már is parancs adatott a tovább menetelésre. Délután 6 h. 10 I-kor azután *Wierzbolowec* község magasságába érkezve elrendeltetett a műüttől nyugatra elterülő magaslatoknak a megszállása, mely állásban volt másnap augusztus 29-én az emlékezetes *rohatyni* ütközet.

A rohatyni ütközet.

A már megírt és hadászati, harcászati szempontból tárgyalt „Hadtörténelmi leírásokból” most már tudjuk, hogy az osztrák-magyar és német hadvezetőségnek egyezménye volt, hogy hat héten át az oroszokkal a küzdelmet majdnem egészben a *Monarchia* hadserege veszi fel, és tartja ezeket mindaddig, amíg a német haderő a franciákkal végez.

Most már tudjuk, hogy hadvezetőségünknek ezen időben — éppen fenti okból nem lehetett áldozatot kímélni, és tudjuk most már azt is, hogy a *rohatyni* állás elfoglalásakor a 7. hadtest a szerb hadszíntérről utánunk indult, valamint tudjuk azt is, hogy az „orosz henger” megindulásakor a zűrzavaros állapot fázisaiban azért nem vonultunk erősebben védhető helyekre, pld. a *Dnyeszter* mögé, mert 1—2 hétig még azért erőlködünk — *Galíciában* lévő részek —, hogy *Lemberg* városát ne kellene az ellenségnek átadnunk.

Leírásunk azonban nem „hadászati” és nem „harcászati” szempontból bírálván az eseményeket, csupán emlékezés akar lenni a hősök utódainak; és mi úgy írjuk le az eseményeket, a mint azt a tűzvonalban bent álló egyének látták és mérlegelték azt, hozzátevé még, hogy leírásunk a rendelkezésünkre bocsájtott „akkor” megírt számtalan „Naplóból” és privát „feljegyzésekből” van véve, és úgy tárgyalja az eseményeket amint azt „akkor,” és a helyszínen az események utáni első benyomása alatt megírta az illető.

Leírásunk tehát a „felsőbb vezetéssel” szemben sohasem akar kritika lenni — hiszen most már tudjuk azt, hogy ez bölcsen tudta mindig, hogy mit és miért cselekszik, — de ha némely helyen látszólagosan ilyennek tűnne ez fel, tesszük ezt azért, mert nem lesz érdektelen, hogy „alul” a tűzvonalban állók miként gondolkodtak „akkor” és „ottan” a helyszínen.

A rendelkezésünkre ideiglenesen átadott és javarészt egyszerű embereknek „Notesz”-ébe beírt feljegyzéseiből megállapítható, hogy augusztus hó 28-án délután midőn az ezred a 20. honvéd hadosztály kötelékében az állásokba ment, rendkívül ki volt merülve.

Az emberek az ezen napon megtett nagy menetben és a nagy hőségben csak vánszorogtak már, és hogy csapatostul nem maradtak le ez csak annak tudható be, hogy bizonytalan lévén a helyzet, nem akartak az oroszok fogságába kerülni. Körülbelül 10% feltörött lábbal menetelt és némi enyhülést lankadtságukra csak a késő délután hozott, midőn szerelvény nélkül a kijelölt állások megásásához fogtak.

A *Halic*s körül szerzett első benyomás, — a véres honvédek látása —, az általános zűr-zavar, a bizonytalanság és a minden palancsnok részéről észlelt kapkodás mindenkire nagyon rossz benyomással volt.

Augusztus hó 28-án délután 6 órakor az ezred a *rohatym* műútról balra felkanyarodott a dombok lejtőire, hogy hadosztálykötelékben állást foglaljon.

Ámbár leírásunkban csak az ezred történetével foglalkozunk, az olvasó tájékoztatására leírjuk az egész helyzetet.

A *rohatyni* ütközetbe ezredünk a hadosztályparancsnok, Csanády Frigyes altábornagy parancsnoksága alatt vett felállítást. Ha valakire az „oroszlánszívű” jelző reáillik, úgy hadosztályparancsnokunkra ezt elmondhatjuk. Kemény ember volt, rettenthetetlenül. bátor, vitéz, és személyes példájával már az állásának talán nem is megfelelően vakmerő. Személyével a legnagyobb golyózáporban mindig bent a tűzvonalban találkozunk; — egy olyan hadosztályparancsnok, aki később ellenséges puska golyótól találva sebesült meg, — szívós és rettenthetetlenül kitartó ember.

Csanády altábornagy h. o. parancsnok parancsnoksága miatt a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezred *Rohatyn* községgel szemben; ettől jobbra a m. kir. nagyvárad 4. honvéd gyalogezred és ismét folytatólag ettől jobbra a mi ezredünk vett felállítást. A m. kir. székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred mint hadosztálytartalék ezen csapatok mögött vett felállítást. — A hadosztály tüzérség (*Lúgosról*) a felállítás közepetáján a nagyvárad ezred jobb szárnya mögött vonult állásba. A felsorolt csapatokon kívül még talán 2. közös hadseregbeli menetzászlóalj volt mint tartalék a hátunk mögött és azt tudtuk még, hogy a VII. hadtest vonaton jövőrészei talán már az éjjel megérkeznek.

Így tudtuk mi ezredbeliek akkor a helyzetet és így vonultunk be csapatok az ezredparancsnok által kiutalt felállításba. A felállításba való bevonulás alkalmával a parancsnokság kisebb járőrököt küldött előre és oldalba az ellenség felderítésére. Ezek átlag

„10 km. távolságba lettek elküldve, így pld: Nagy József őrmester azon parancscsal, hogy a beérkező VII. hadtest szélső csapatával keressen összeköttetést, Daróczi Péter szakaszvezető pedig az arcvonal elé megállapítani az ellenség közeledését. Mindezen járőrök nem tapasztalva és nem találva semmit 29-én reggel bevonultak. Dáróczi jelentette csupán: „Az arcvonal előtt keletfelé a patakon túl több saját erdélyi, románul beszélő katonával találkoztam akik valamely menetdandárba tartoznak.”

Az ezrednek azután először mindhárom zászlóaljja állásba rendeltetett, zászlóaljanként 1—1 századnak (Dalmy 11, Nagy 8, Molnár 4 (századok) tartalékban való visszahagyása mellett. Ezen elhatározás azonban hamar változást szenvedett, és az ezred az alábbi végleges felállítást vette.

A m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred jobb szárnyának folytatásaképpen az I. zászlóalj a *Babuchow—Wierzboloweci* műúttól nyugatra 1000 x távolságra a dombok lejtőin arccal a műútnak. A zászlóalj előtt messze terjedő nagy síkság terült el — A zászlóaljon balul a századok a következő sorrendben voltak: 4. Molnár század a szélső balszárnyon mint összeköttetés a nagyváradi 4. honvéd ezreddel, ettől jobbra a 3. Syoss század, ettől jobbra a 2. Buday század, és ismét ettől jobbra, de körülbelül 500x-el előre tolva a domb lejtőjén a 1. Simon század. A zászlóalj parancsnokság a közép mögött. Ilosvay főhadnagy géppuskás osztaga a zászlóalj közepén.

Az I. zászlóaljtól jobbra a II. zászlóalj vett felállítást ugyancsak a már említett műútnak arccal Ezen zászlóalj előtt mintegy 1000 x-re terült el *Babuchow* község. Az I. és II. zászlóalj felállítási vonala között egy emlékezetes mocsaras ér húzódott le, amelyet a találékony katonanyelv mindjárt „Embernyelő mocsár”-nak keresztelt el, mert az átvergődés rajta még világos nappal is roppant körülményes volt.

A zászlóaljban a századok az I. zászlóalj folytatásaként a következő sorrendben állottak: A két zászlóalj között a mocsaras ér északi részén Bészler főhadnagy géppuskás csztaga, majd az 5. Rózsa század és ettől ismét jobbra a 6. Quaiser század aki azonban megbetegedve, a századot már Magos Sándor főhadnagy vezette. Ezen századtól az egész felállítás jobbra hátrafelé bekenyárosodott, mert a hadosztály jobb szárnya itten végződött és a szárny ez által lett biztosítva. A kanyarodóban állott a 7. Palczer század, arcai délnek, és ettől jobbra mint a hadosztály legszélső

jobb szárnya a 8. Nagy század, amely csak este lett a tartalék: viszonyból ide kirendelve. Ezen század. 1. szakaszát Magyar Vilmos hadnagy parancsnoksága alatt még jobbra egy domb tetőre-rendelte ki. A zászlóalj géppuskás osztag Horváth főhadnagy parancsnoksága alatt a közép mögött volt.

Az ezred III. zászlóalja az ezred jobb szárnya mögött tartalék viszonyban állott.

Ezredparancsnokság a tartalék mellett.

Ilyen elhelyezésben dolgozott az ezred legénysége egész éjjelen át a fedezékek készítésén. Szirmay Ödön főhadnagy ezred telefon-osztag parancsnok utasítása szerint úgy az ezred a magasabb parancsnoksággal, mint lefelé minden század a zászlóalj, parancsnokságokkal, telefonnal szabályosan össze lett kötve.

A legénység, amint már említettett az ezen napon megtett menettől teljesen ki volt merülve, és mert abban az időben még az volt a jelszó, hogy mély fedezéket ásni nem célszerű, mert abból azután nehéz az embereket előre vinni az éj folyamán, — számítva arra is, hogy reggel a felállításon még változások lesznek — a fedezékek csak futólagosan lettek megáskálva.

Az ellenségről semmi hírt nem tudtunk, csupán délután mesz-sziről 3 ágyúlövés volt hallható. Vérpiros volt azonban a sötét éjben az égbolt az egész arcvonaltól. Egész falvak és uradalmak égtek mindenfelé, amelyet az oda benyomuló kozákok gyújtottak fel. Mindenkire, aki még ilyet nem látott, ez a látvány háborzongató benyomást tett, míg messze hátulról a *galíciai* vonatok összevissza füttyölése hallatszott, amint menekülteket szállítottak hátrafelé és érkező új csapatokat hoztak állásaink felé.

Az augusztus 28-ról 29-re virradó éj azután csendben telt el, a biztosításokon kívül szundikált hajnalig mindenki.

Verőfényesen köszöntött be az augusztus 29, amely az évnek minden tekintetben a legforróbb napja volt. Óriási hőség uralkodott ezen a napon, amelyen — minden pirulás nélkül kell megállapítanunk — ezredünk az óriási fölényben lévő orosz túlerőtől vereséget szenvedett.

Az ezrednek története, és tettei az egész 4 éves harc alatt olyan dicsők és olyan magasztosak, hogy erkölcsi dicsősége csak emelkedik azzal, ha beismeri, hogy a kezdet ezen legnehezebb napjaiban aránylagosan gyengébb erejével ezen egy alkalommal, döntőleg kikapott. — Feladatát, amelyre ezen alkalommal hivatva volt, mégis fényesen megoldotta.

Ezen csatájában, hogy milyen hős volt ezredünk, az alábbiakban bírálja el az olvasó.

Korán reggel úgy ezredparancsnokunk Stadler ezredes, mint dandárparancsnokunk Patzák Kálmán tábornok és hadosztály parancsnokunk Csanády Frigyes altábornagy személyesen végiglovagoltak az arcvonalon és ahol szükségét látták, az álláson kisebb kiegészítéseket rendeltek el. A fedezékek az egész vonalon elég mélyen jól megvoltak ásva. hiszen legénységünk az első lövésig a nagy melegben ingujra vetkőzve ezen dolgozott, és a föld legnagyobb részén tarló és puha szántás lévén, a munka igen könnyen is ment.

Munkálkodás közben, úgy délelőtt 9 h. körül telefonon közöltetett a századokkal, hogy ellenség Körülbelül 20 kimre észleltetett. Amit láttunk csupán egy orosz repülőgép volt, amely ismét megjelent állásunk felett. Az állásunk előtt végigvonuló műton a munkálkodás alatt 10 nagy teherautóból álló úgynevezett „Mehlkolonne”, vagyis lisztszállító oszlop rohant *Rohatyn* felé, majd onnan ismét visszafelé. Nem tudtuk, hogy honnan jött és hova iparkodott, — ma úgy gondoljuk, hogy valahonnan és valahova menekült.

A parancsnokságok intézkedtek, hogy a legénység számára meleg ételt hozzanak az állásba, míg a lovakat, amelyek az ezred mögött elhúzódó dombvonulat mögött voltak elhelyezve, a lovászok legeltették és etették. Waschik József ezredkürtös és az ő utasításai szerint a lovasított zászlóaljkürtösök: Varga Lajos, Szincsák Ferenc és Koncz János őrmesterek voltak ezeknek a rendezői. Hátrább a lőszerkocsikat és az ütközeti vonatnak a harcnál esetleg szükséges részeit a vonatparancsnok utasítása szerint Beké Imre őrmester és Görög József őrmester vezették egy domb mögé.

Délelőtt az állásunk előtt elvonuló műút felől Ármós József főszámvivő és Kondor Gyula számvivő altisztek vezetése alatt megérkezett 12 kocsi élelem: — a mozgókonyhák — füstölögve, jó bablevessel. Az étkezést a zászlóalj élelmezését intéző főszámvivők: Aszalós Imre, Deli Lajos és Füzesy Péter kifogástalanul intéztették még ezen napon. Dalmy százados még tréfásan megkérdezte Ármós főszámvivőt, hogy nem-e láttak ellenséget, hiszen arról jönnek, ahonnan mi várjuk azokat. Az volt azonban a fő, hogy *megjött* a bableves és elhangzott a „Csajkára emberek!” őrmesteri vezényszó. Pontos adattal az időpontra nem rendelkezünk, de úgy 10 óra körül lehetett, midőn az étkezés kiosztás alatt a

saját tüzéségünk a mi ezredünk feje fölött átlóve, *Luczyncze* község irányában a dombokra tüzelni kezdett. Erre azután kapkodás lett. Az emberek ingujjban lévén, a fedezékbe ugrottak, a mozgókonyhák pedig érthető nagy zajjal és csörömpölve elkezdtek a vonalból menekülni a helyükre, hátrafelé. Nagy telefonálás indult meg az egész vonalon, míg olyanféle megállapítás közöltetett, hogy tüzéségünk nem ellenségre, hanem egy ott levő saját csapatra, egy lovas dandárra tüzelt, amelynek 7 halottja lett. A tüzéség a tüzet beszüntetve, feszülten várta mindenki az eseményeket, a melyre nem kellett soká várakoznia.

Alig egy negyedóra múlva az ellenség abból az irányból, ahová a saját tüzéségünk tüzelni kezdett, előbb srappellel, majd gránátokkal tüzelni kezdett a mi tüzéségünkre.

Leírásunkban az órák és percek meghatározása most már csak körülbelül fog a valóságnak megfelelni, mert a privát feljegyzések sok helyütt ellentmondanak.

Tehát délelőtt 11 óra lehetett, midőn a két fél tüzésége teljes erejével kezdte a tűzpárbaját. A lövedékek mind az I. zászlóalj felett süvítettek el és mert ellenséges gyalogság még nem mutatkozott, itt nem volt más tehető, mint lapulni a fedezékben. A felrobbanó ellenséges srappellek az I. zászlóaljban így is sok veszteséget okoztak és már az első percekben látni sebesülteket, — az erős tüzéségi tűz alatt is —, menni hátrafelé. Egy ilyen sebesült csoportot a legelső bevonuló Gere szakaszvezető — mellében egy srappellszilánkkal — nyugodtan sétálva vezetett hátrafelé a segélyhely felé. Basa Endre honvéd sebesülve szintén velük ment. Az állásban, mihamar több halott hevert. Mihucz András honvéd volt a legelső halottunk.

Talán egy órai tüzelés után szívszorongva láttuk, hogy a mi tüzéseink, akik szegények a rajvonal mögött mondhatni nyílt állásban voltak, nem bírják soká a túlerőt. Az ellenségnek teljesen látható célpontokat mutattak és $\frac{1}{2}$ órai tüzelés után az ágyukat már telitalálatok érték.

Megsebesülve vagy szétlőve tisztak és legénység feküdtek az ágyuk körül, 1—2 ágyú már állásából kifordítva feküdt, de hős tüzéségünk maradék legénysége még 2 ágyúval rendületlenül tüzelt tovább. Talán 4 óra lehetett, midőn a még megmaradtak parancsot kaptak állást változtatni és a magaslatok mögé vonulni. Rettenetes, de egyben tüneményesen szép háborús kép volt, amint gránát és srappelltűzben a magaslatok mögül a mozdonyos legény-

ség vágtatott le az ágyúk felé és félelmetes volt látni, hogy a füstben, porban miként kapcsolják fel a még épen maradt két ágyút és azután csapdosva, verve a lovakat, vágtattak ezzel a domb mögé. Emberek közülük megsebesülve le-lemaradtak, a szétlőtt többi rész pedig mint halott, mint holtanyag roncsokban maradt a volt állásban. Őrnagyuk holtteste is ott hevert.

Az orosz látva azt, hogy tüzérségünk hátravonul, teljes erejével lőtte a menekülő úteget, de majd ez mégis eltűnve aombok megett, most már a gyalogságra került a sor. A nagyváradi ezred jobb szárnya és a mi ezredünk I. zászlóalja volt a tüzérálláshoz a legközelebb, most ezekre került a sor. Gyalogság ezen zászlóaljunk előtt csak itt-ott, egy-egy orosz mutatkozott és már inkább tehetetlenségük tudatában nagyobb távolságra, vagyis 1600xre elkezdték ezeket löni. Közelebb eső céltárgya ezen I. zászlóaljnak mindvégig nem volt. Az orosz gyalogság ugyanis *Babuchow* falu felé, a II. zászlóalj irányába és hátrakanyarodott szárnyunkra támadott és a támadás alatt az orosz lövedékek hosszában lőtték I. zászlóaljunk állásait. A II. zászlóalj még a tüzérségi tűztől ekkor nem szenvedett.

Egy altiszt „noteszéből” írom ki az alábbi feljegyzést:„.... az orosz ezután ágyúiból az I. zászlóaljra kezdte a lövést, amit mi, a II. zászlóalj akkor még alig pár gyalogsági fegyver által háborgatott lövészárkainkból könnyes szemmel néztük, hogy szerencsétlen bajtársaink mennyire röpkédnek felfele a levegőbe szárny nélkül és saját akaraton kívül . . .”

Az orosz támadás a jobb szárnyunknak úgy 1 h. tájban indult meg és részei hamar *Babuchow* községbe szivárogtak. Az első zászlóalj jobb szárnyán álló 5. század a beszivárgást látván, elhagyta állását és rohamot kísérelt meg a falu ellen. Rózsa Károly százados, Szodfried Aladár hadnagy, Márton Dezső tart. hadnagy, dr. Menyhárt tart. zászlós, Vántsa Béla zászlós, Varga Lajos őrmester, Lovas Bálint és a később ezredparancsi dicséretben részesült Rózsa Henrik, Tar Jenő, Molnár József szakaszvezetők, Ludmann Sándor, Órás Mihály és Dóka Zsigmond tizedesek rohamra biztatták embereiket és lerohantak a faluba, hogy azt felgyújtsák. A falu széle hamar lángolni kezdett, de az orosz túlerő visszaverte őket eredeti állásukba, súlyosan megsebesülve cipelve vissza dr. Menyhárt János tart. zászlóst. (Sebét bekötözve, később ezen állásból már nem tudták magukkal vinni és ott hagyták a fedezékben, hogy derék járásbíró

bajtársunkról soha semmi hírt ne halljunk többé . . .) Egri Mór honvéd még lent a falunál hősi harcban elesett.

A 6. és 7. század támogatva a Bészler főhdgy. géppuskái által, a *Babuchow* felé özönlő oroszokra tüzelt a 8. századdal együtt. A századparancsnok Magoss Sándor, Szladek Albet főhdgy. Fodor Barnabás, Sólyom Balázs, Tomjanovics Rezső, Kovács Pál hadnagyok, Horváth Jenő és Vig Bertalan zászlósok mindent elkövettek, hogy nyugodt tűzvezetés mellett az ellenséges támadást megállítsák. (Itt különösen kitüntették magukat Szó Hős Sándor őrmester és Inczedy Lajos e. é. ő. tizedes, a megsebesült Balogh István őrmester, Kiss Sándor szakaszvezető, és Berka Kálmán honvéd, akik később vitézségükért a II. oszt. ezüst vitézségi érmet kapták, valamint az ezredparancsban megdicsért Kovács Ferenc, Bolha András, Szűcs Sándor, Kathy Imre szakaszvezetők, Varga János tizedes, a megsebesült Nagy Gábor szakaszvezető, Győrfi József e. é. ő. tizedes, Varga Imre, Erdei József őrzetők, valamint Oláh Bálint, Kovács András, Kovács László, Szalontai Elek és Bálint József tizedesek.)

Alig félóra múlva megjelent a rajvonalba először és utoljára az „Optikai jelző zászló” jelezve, hogy: „Lőszer pótlást kérek!” A telefon ugyanis már jóformán sehol sem működött, ezt az ellenséges lövedékek szétszakgatták és hiába való volt a telefonosok minden erőlködése, nem lehetet kapcsolatot találni. — Két honvéd Bánki Ferenc és Gogan Mihály a dombok mögül golyózáporban mégis töltényszákokkal szaladtak a 8. század felé, helyesebben Gogan a zsákot már csak vonszolta, mert jobb vállát ez alatt átlótték. Cseke Ferenc (I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott) és Csóka Mihály őrmesterek a beérkező töltényekkel újra erőteljes tüzelést kezdettek, hiszen a századparancsnokot nemes Nagy Sándor századost haslövessel, tisztiszolgája Papp Mihály és derék őrzetője Árva Ferenc már vitték hátrafelé. — Szladek Ferenc főhadnagy már halva feküdt az állásban. Horkay Lajos tart. zászlós súlyosan sebesülve, Szabó Endre tart. hadnagy mellé pedig egy gránát lecsapva, eszméletüket veszítve feküdtek. — Mindezen sebesülteket a rajvonal mögött tartózkodó Göndör Arnold orvosnövendék, a 3. szd. sebesültvivő-járőrnek a parancsnoka részesítette hamarosan az első segélyben.

Az ezred délután 1 h-tól 4 h-ig rendületlenül állta a harcot, bár már az oroszok rohama közeledett. 1 h. körül egy közöshad-seregbeli menetzászlóalj az ezred jobbszárnyát hosszabbította meg

Az ezredparancsnokság délután 4 óra tájban már a tartalékkal intézkedett. A 9. Zivuska század a jobbszárny meghosszabbítására rendeltetett; mivel azonban az ellenségre abszolúte semmi kilövése nem volt a közép felé, a legjobban szorongatott 8. század megsűritésére használtatott fel. Az oroszok ezen századok ellea rohamra jöttek és hamarosan a 10. és 12. századok is ezen pont felé rohantak elő az állást megtartani. Vida János, Baramer Gyula, Szűcs Gusztáv, Nagy Endre hadnagyok, Elek Imre zászlós szakasparancsnokok erélyesen, lelkesen vezették őket! A 10. század Ballay főhadnagy vezetésével a 6. század segítségére sietett, mert ezen század, ahol Magoss Sándor főhadnagy, Fodor Barnabás, és Sólyom Balázs, hadnagyok vezetése alatt a legénység a leg-hősiesebben tüzelt, már-már szorongatott helyzetbe került. A segítségre menő Ballay századból Dézsi Lajos, Magyar János, Turis Károly, Kozsina József honvédek és Dómján Sándor őrzővezető az előre szaladás alkalmával elestek; Sötér Dániel, II. Vida József őrzővezetők, Csétei Lajos, Flórián Sándor, Toka Imre, György István, Bereczki Sándor, Fehér István, Gellény Imre, Papp Imre, Fried Jenő, Hering Demeter, H. Nagy Lajos, Szabó Gyula, K. Szabó Imre, Hadházi Sándor, Tóth Sándor, Kacs Kovics György, U. Szabó Ferenc, Cseh Péter, Túri Gy. Imre, Nagy Dániel, Ács Gábor, Papp Antal, Szabó Imre, Bodnár József, Sárhány József, Gliga György, Borsányi Albert, Roth Bertalan honvédek megsebesültek, de a század mégis elérte a 6. század állását, ahol kemény tűzharchoz kezdettek. — Rövid tüzelés után a visszavonulási parancsra az ezred tartalék helyéig visszahúzódtak, ahonnan ismét előre rendeltettek oda, ahol a 7. század részei még erősen tartották állásaikat Palczér százados, Tomljanovics Rezső főhadnagy, Kovács Pál hadnagy, Horváth Jena és Víg Bertalan zászlósok vezetése alatt. Orosz-Szarka György, Kántor István, Trencsényi László, Pálfi Gábor honvédek, Schütz. Ottó és Szanilla Simon tizedesek, III, Fodor János honvéd, Jankovics Ferenc e. é. ő. tizedes, Szabó Gyula őrzővezető, Tatarosi—Tiszáry Antal, Gábor Pál, Mogyoróssy István, Szénási Mihály honvédek már hősihalált halva az állás körül feküdtek.

Ugyanitt súlyosan sebesültek, de hátra jutottak: Juhász Nyisztor, Földessy Károly, Togyeras Tódor, Király József honvédek, Tóth János őrzővezető, Nagy Gyula, Ferke Tódor, Papp Imre, Gáli Lajos, Bagdi László, Kocsis Bálint Bordás István honvédek; Miatov Miklós kürtös, Maxián László, B. Nagy Balázs, Pataki La-

jos, Fildán Tivadar, Major Imre, Szűcs József, Varga Mihály, Szabó Imre, Pántis Gábor, Tőkés Sándor honvédek, Varga János és Boros Albert tizedesek; Czifra Sándor és Szigeti Gyula őrzetők · Madár Sándor, Pikó Gábor, Csobán Gergely, Rácz Mihály, Libère Flórián, Bott Tivadar, Boros Sándor, Erdős János, Mókán Pál, Danisa János, Gábrián Tivadar, Szabó Ferenc, Mányi Mihály, Szeiner Herman, Bucsák Gábor honvédek, Nagy Gábor szakaszvezető; Tözsér Antal, Putnik Miklós, Lázár Lajos, Makra Zsigmond tizedesek; Domán Miklós őrzetők, Molnár Antal, Fodor István, Jakab József, Szaitz Kristóf, Iszály Gábor, II. Szabó Sándor, Széli Imre, Wagner István, Bartha István, Som József, Takács Ambrus, Füzér Mihály, Rosenfeld Jakab, Goldstein Jenő, Verébély János, Jancsika Lajos, Madár János, honvédek; K. Nagy János e. é. ő. tizedes; Mező Márton, I. Papp Lajos, Szabó Sándor Mihály őrzetők; Olasz Szabó Gábor, Bencsik László, Kiss Elek honvédek, Béres András szakaszvezető; Altmann József tizedes; és Gergely Gyula őrzetők,

Ezen résznél, ahol Dr. Kovács Pál tart., hdgy. Papp Ernő hadapród, Horváth Jenő zászlós, Gurmai Mihály törzsrőmester és a szintén megsebesült Balogh István őrmester játszották a főszerepet, különösen Tatár András honvéd és Berka Kálmán honv. tűntek ki rettenthetetlen bátorságukkal.

Kitűntek még a később ezredparancsilag megdicsért: Tikász András tizedes, Papp Géza, Olasz István, Csuth Lajos, Bakó Mihály, Papp „üezá” Csurgó Ferenc honvédek. Abrüdán Tivadar őrzetők, Rátonyi József, Sárréti János, Kardos József honvédek. Balogh Zsigmond szakaszvezető, Bajtor József, Erdős Lajos, Kertész József, Csigái Sándor, Vass János, Cs. Papp Karácsony, Szabó Miklós, Mester Bálint, Szulyogán Lőrinc és Szabó András őrzetők. Szász István, Biró Ferenc, Györffy Péter szakaszvezetők. Nagy Dénes, Mike Sándor, Forgács Imre, Balogh István, Herbert József tizedesek. Ujváry Kálmán, Csürködy Gyula, Kelemen Pál és Skalla Béla őrzetők, Bubele Péter, Hajdú János, Kovács József, Szarka István, Hákli János, Jánosi Jenő, Barca János és Kerékgyártó Imre honvédek, akik mindannyian olyan bátorságot és olyan vitézi magatartást tanúsítottak, amelyet látni kellett, de tettük leírása nehéz lenne

Az ellenség első rohamát, habár súlyos veszteséggel de visszaverték. A 9. századtól azon a dombokon, ahol Szladek főhadnagyék elestek, halálosan megsebesült Szabó István főhadnagy és

Dr. Budai Dezső tart. hdgy. is 45 fő legénységgel együttesen — Csuka A4iklós 11. századbeli őrmester hősi hadakozásban szintén elesett. Ezen tartalékok beérkezte előtt a 8 század már ki volt verve állásából, de a tartalékok visszanyomták az orosz túlerőt. A tisztek mellett Bagoly Sándor őrmester, Nádházi Balázs tizedes és Nagy József buzdítottak ezen csoportnál.

Míg az állás megtartásáért folyt a küzdelem, a halálosan sebesült Szabó főhadnagyot a golyózáporban tisztiszolgája Balogh István és Kerekes Béni tart. honvéd kötözgették és vitték hátrafelé, de mert útközben kiszenvedett, letették és mentek vissza harcolni társaik közzé. (Cselekedetükért később ezredparancsi dícséretet kaptak). Ezen időpontban Balogh József és Somogyi főhadnagyok súlyosan sebesülve egyedül vánszorogtak hátrafelé. Mellettük haladt Pap Imre tart. honvéd, aki fején és lábán sebesült. Bent az állásokban a sok ismeretlen között a 2. századnál Oláh Béla tart. hdgy. és Csepregi Kálmán honvéd, az 1-ső századnál Fischer tart. hadnagy és Faragó István szakaszvezető más 15 ember között halva feküdtek.

Délután 6 óráig ilyen kétségbeejtő küzdelem folyt, amikor a még működő egyes telefonokon parancs érkezett felsőbb helyről a zászlóaljokhoz, hogy: „Visszavonulás!”

Legelsőbben az I. zászlóalj ugrott ki az állásokból, hiszen még eddig az óriási veszteségeket úgy szenvedte végig, hogy nem is volt kikre lőnie. Nyugodt lépésben indult hátrafelé. Látva ezt az orosz tüzéség a legteljesebb erejével tüzelni kezdett. Óriási porfelhőt csapva gránátok és srappelvek vágódtak az emberek közzé, mire a zászlóalj teljesen futásba kezdett. A megsebesült lovászok által elbocsájtott hátsó és géppuskás lovak gazdátlanul futottak szerte szét. Ezen zászlóaljjal szembejött a lejtőn a 17. honvéd ezred egy százada és kiabálta: „Parancs téves, vissza, előrefelé!” de nincs ott már senki, aki megállíthassa ezt a megfélemezett, összevissza lött embertömeget. A zászlóaljparancsnok Dugantsy őrnagy és segédtisztje Mező főhadnagy, a századparancsnokok, Molnár százados és a sebesülve szaladó Simon Károly százados, valamint Dobay Elemér, Horváth Ferenc, Mező Sándor, dr. Harsányi Miksa hadnagyok tettek ugyan a megállításra kísérletet, — de aki pánikot nem látott, az nem tudja azt elképzelni; — a megvadult ár mindenkit magával ragadva csak rohant hátrafelé. A hadosztály parancsnok egy elfogott lovon, a megsebesült Nagy százados lován, néhány huszár kíséretében a legnagyobb golyózáporban megállított

1—2 futó embert és rohantak a még az állást úgy ahogyan tartó II. zászlóalj és az ebbe belekeveredett III. zászlóalj felé. Litteczky Lajos főhadnagy Szakács honvéddel a lövészeres málhás állatokat akarta előre vinni, Szakács honvédet egy puskagolyó leterítette mire a málhás állatokat ő személyesen próbálta vezetni. A málhás állatokat egy gránát ezalatt darabokra vágta és Litteczky főhadnagyot egy lövészeres kosár szintén úgy lecsapta, hogy hátgerincén megsebesülve egyik lába az egész háború tartamára béna maradt. Mánya Demeter tisztiszolga megmentette.

Most az I. zászlóalj (volt ebben már a II. és II. zászlóaljtól, sőt a 4. és 17. ezredtől is egyes rész) ezen megmaradt töredékét hagyjuk egyelőre menekülni hátrafelé, és majd látni fogjuk, hogy ezek hajnalig szaladva, 20 kimre, — mint teljesen letörtek — Chodorow községnél voltak összeszedhetők. Nem voltak már többen, mint vagy 60—70-en Egy másik kis töredék valami 20 fő egészen Stryj városkáig jutott el. Tisztjeik — a megmaradtak — mint a csikós mikor a ménest a villámlás megszalasztja, tehetetlenül mentek utánuk. Némelyiknek sikerült valamelyes szétszórt részt magamellé gyűjteni, és az ilyen rész ment vissza a II. és III. zászlóalj kétségbeesetten küzdő részei felé, ahol az ezredparancsnok bent a rajvonalba próbálta valahogyan menteni a helyzetet. Dr. Kiss Dezső tart. hadnagy körülbelül 40 fő legénységet maga mellé gyűjtve egészen másnap délig együttartotta.

A dandárparancsnok Paczák tábornok szintén előre vágatott, de neki ment az „Embernyelő-mocsárnak” keresztelt vizes érnék, ahol lovával és lovászával a mocsárba szakadva a lovak abban pusztultak el, míg személyét az odaszaladó Tacsí Sándor őrmester és Cseh Sándor tizedes csak nagy bajjal tudták kihúzni. Az orosz ezen műveletet géppuskával lőtte és a teljesen kimerült tábornokot ezen két altiszt elsegítette egy szénaboglya tövébe.

A II. és III. zászlóalj visszatartható részénél is mind kegyetlenebbé változott a helyzet. Az összekavarodott részek lassan lassan hátrább lettek nyomva, csak a III. Dalmy század van valahol még elül az eredeti állásában, Jezerniczky Ferenc, Fazekas Ernő, Günther Jenő hadnagyokkal és dr. Fülöp Miklós tart. hadnaggyal. Ballay Győző főhadnagy arcán sebesülve ment hátrafelé, másutt Róth József tart. zászlóst, aki haslövést kapott 2 honvéd cipelte. Róth zászlóst egy háznál, — miután már haldoklott — letették és másnap az oroszok temették el.

Az ezred zászlóartója Lovas Gyula hadapród megsebesülve

a zászlót nagy hirtelenében a szántásba beásta és vánszorgott hátrafelé.

A zászlórúdja azonban az erős tüzelés közben a földből ki-látszott, mire Tacsí Sándor őrmester azt felkapta és vitte hátra-felé — Közvetlenül a tűzvonalt mögött álló Lakatos Béla őrnagy és Szabó József főhadnagy segédtsízt látták legelőbb, de engedték vinni az ezred eme felszentelt szimbólumát. Tacsí szaladt hátrafelé, de egy gránát mellette vágódott le, mire a földön elterült és a közelében levő ezredparancsnok mellől odaszaladt Homoky és Moskovszky ezredkerékpáros honvédek segítettek neki Valamelyest hátrább Syposs százados szétugratott embereket szedett össze és az éppen parancscsal odaszaladt Ollinger Béla főhadnagy ezred-segédtsízt itt vette át Tacsítól a zászlót. Tacsí őrmester az ezred zászlójának ezen megmentéséért később az arany vitézségi érmet kapta, amidőn Komornónál egy gránát a lábát elvitte.

Stadler ezredes alkonyat előtt már a legutolsó embereit, az utászosztágot is harcba vitte Reintz Dezső főhadnagy a rajvona-lig érkezett velük. Somogyi Márton tart. honvéd elesett. Rövidesen azután az egész arcvonal húzódott, — számtalan apróbb roham és kézitusa után — lassan hátrafelé a domboknak tartva.

A rendezetlen kötelékekben a rend azonban nehezen volt tartható. — Amint ilyen visszahúzódnál lenni szokott, az embe-rek futásba kezdtek és csak az otlévő századparancsnokok Zivuska, Ránzay századosok, valamint Brammer Gyula főhadnagy, Magyar-y Vilmos hadnagy, Kegyes Ferenc, Szűcs Gusztáv, Nagy Endre és Szabó Ferenc tart. hadnagyok, valamint Cseke Ferenc, Sági Mi-hály, Kiss Gábor, Fekete Károly, Lőrincz György őrmesterek, Szabó és Trestyánszky Ödön főhadnagyok erélyes közbelépésének az érdeme, hogy az ezrednek ezen része vezetés alatt kézben maradt.

Tüzelés elül már csak gyéren volt hallható. A Calmy század és a Magoss század egyes részei — valószínűleg nem ismervén az általános helyzetet — hősiezen tartották magukat mindaddig, m ig leszállt az est és a harctérre csendesség borult.

Súlyosan sebesülve Csadvári Sándor tizedes, Kőkövits János, Barcza János, Bakk István, Géczy Mihály, II. Hegedűs János, Luczán János, Szilágyi József, Márton György, Harangozó Gábor, Kállai János, Orosz László, Karacsek János, Martoni Emil, Czeple János, Mikó József, Kirogye Demeter, Demján János (Paskuly), Kozma

Jakab honvédek; Atyim Sándor tizedes, Lál Flórián őrvezető, Dezső Gábor, II. Némethi Imre, Papp Imre, I. Papp Lajos, Erdélyi Imre, Csarnó János, I. Szabó József honvédek; Csadvári Sándor tizedes jöttek hátrafelé és tőlük tudtuk meg, hogy a hősie kitarásban Fazekas Ernő hadnagy, Csürködy Gyula őrvezető, Jánosi Jenő, Rosenfeld Dezső, Gáspár József, Pápa Károly, Buri János, Oláh Sándor, Madó György, III. Némethi Imre, Sváb Tivadar, Kába Mihály, Makra Benjámín honvédek; Puris Péter tizedes, Fekete Károly őrvezető, Nagy György és Kulcsár József honvéd az állásban halva maradtak.

A sötétben azután a Dalmy-század és vele Magoss főhadnagy is — körülvéve az ellenségtől — szintén húzódtak volna hátrafelé, de már nem lehetett. Körülkerített helyzetükben egy kivezető út nyílt számukra, — amelyet nem ismertek —, ama bizonyos „Embernyelő” mocsaras ér. A sötétben ennek mentek neki, és aki közülük a hősi védekezésben élve maradt, azt a térdig érő sárból vitte fogságba az orosz. így jutotr fogságba ezredünknek legtehetségesebb és legtöbbre értékelt tagja: Dalmy Tibor százados és vele Magoss Sándor főhadnagy körülbelől 50—60 fő leányssal együtt.

Ez alkalommal eltűntek, illetve fogságba estek:

Dr. Somogyi Sándor e. é. ő. tizedes, Mánya János, Szerahucz Sliás Avram Vazul, Balázs János, Bohus Tivadar, Farkala György, Krecz Demeter, Oláh Imre, Mizze György, Murguly Tivadar, S. Kovács Károly, Kocsu Antal, Kiss László, Bulzán Péter, Kurucz Lajos honvédek; Mile Lajos őrvezető; Székáré Gábor, Szirbusz Péter, Nikolics István, Pápista Miklós, Durnye József, Kondor Márton, Popucz János, Demján György, Katona Károly, Bertalan Sándor, T. Balogh Sándor, Csecsödi Antal, Szávay Gyula, Papp József, és Csürkás Mihály honvédek.

(Dalmy százados az orosz fogságban *Krasnaja-rjetschka* községbe jutott *Keletszibériába*, ahol főleg a fogságban elhalt bajtársaink sírjainak a megörökítésén fáradozott. Rohatini vitéz magatartásáért a katonai érdemkeresztet kapta, majd midőn tudomásul jutott, hogy 1921. január hó 15-én *Szibériában* az orosz kommunisták kezei között *Novonikolajewskben* meghalt, Horthy Miklós kormányzó úr Őfőméltósága 1923. június 16-án, „mint hadifogságban mártyrhalált halt százados” őrnaggyá nevezte ki.)

A szürkületben visszahúzódó maradék csapatoknak a hátul levő dombokon Csanády altábornagy, a hadosztályparancsnok ál-

lőtt élére, de mert csak ezredparancsnokunk, Stadler István ezredes, Kegyes és Szánthó hadnagyok, 2—3 közshadseregbeli tiszt és 60—70 fő legénység volt együtt, a hadosztályparancsnok ezeknek elrendelte, hogy hajnalban *Knihynitze* községben lesz a gyülekező. A *rohatyni* csatát követő éjt a tisztek arra használták fel, hogy a szétugratott embereket, lovakat, járműveket amennyire lehet, összeszedjék. Az éj folyamán az alábbi csoportok alakultak:

1. Stadler ezredessel a már ismertetett cca 100 főből álló csoport *Knihynitzénél*.

2. Syposs Miklós százados parancsnoksága alatt *Knihynice* mögött összeegyült szintén cca 100 fő és nem ismervén az általános helyzetet, az éj folyamán *Chodorowba* mentek.

3. Ilosvay Péter főhadnagy géppuskás osztagának maradványához csatlakozott a Bészler főhadnagy géppuskás osztagának maradványa, összesen 80 fő és ezek előbb a 191. közös ezrednél jelentkezve, az éj folyamán szintén *Chodorowba* mentek.

4. Molnár József százados és a hozzá csatlakozott Ollinger Béla főhadnagy vezetése alatt *Chodoroiwnál* összegyült cca 100 fő és hajnalban ezen utóbbi három csoportból *Chodorowban* Syposs százados parancsnoksága alatt lett összeállítva egy gyenge zászlóalj.

5. Egy csoport Bud. y százados, Reintz és Horváth főhadnagyokkal, — mert a csapat mögött azt beszéltek, hogy az ezred *Stryjben* gyülekezik, — cca 30 fő legénységgel ide mentek, ahonnan azután az ezred után mái *Mikolajowba* küldettek.

Ezen szomorúan végződő ütközet nemes dandárparancsnokunknak, a kiváló Paczák Kálmán tábornoknak életébe került. Mint fenkölt gondolkozású katona, nem tudta elviselni azt, hogy dandára a rettenetes túlerő dacára vereséget szenvedett és önkezével kioltotta nemes életét. Elhamarkodott cselekedetét csapata fájdalommal hallotta, de ilyen volt akkor még a katonai gondolkodás. Buday százados is — csupán azért, mert néhány emberrel *Stryjig* ment — ott mellbe lőtte magát.

Így végződött a rohatyni csata, amely öldöklő harcokban — amint most 11 év után meg tudjuk állapítani —, a legvéresebb részekben a már említettekén kívül az alábbiak is részt vettek:

Fehérváry Béla t. hadnagy, Szabó Gábor őrmester, Csanak Sándor törzsőrmester, Gurmaj Mihály törzsőrmester, Fele Lajos őrmester, Diószegi János, Bóór István, Kulcsár Ferenc, Deák György, Guba Sándor, Vass Mihály, Faragó István, Nagy Mihály,

Fülöp Ferenc, Tar János, Pávay József szakaszvezetők, Haja Márton őrmester, Harangi József őrmester, Balogh István, Nagy Antal, Daróczi Imre, Dekse Mihály, Kiss Gyula szakaszvezetők, Szolnoki István tizedes, Maurer György őrmester, Jónás János, Dékány Lajos szakaszvezetők, Széles István kerékpáros, Kriszt Ödön, Tatár János fegyvermesterek, Ádám János fegyvermester, Győry Imre tizedes, Varga Zsigmond tizedes, Dibi és Benjamin telefonosok, Pribil Gyula őrmester, Grigor Andor honvéd, Szűcs István őrmester, K. Nagy Lajos szakaszvezető, Kathy Imre szakaszvezető, Czeglédy Sándor tizedes, Nagy Bartha József tizedes, Matschek János e. é. ő. tizedes, Csonka Ferenc tizedes, Zambó Jenő, Patay Balázs, Ecsedy Mihály, Szála Gábor, Moldován András, Szalay István, T. Varga Imre őrmesterek, Szikszay János, Szabó Márton, Reichmann Jenő, Hegyessy János, Bánki Ferenc, Pásztor_Zsigmond^Szakái Péter, Szász János, Stajka Flórián, Vékony Sándor, Méhes Lajos, Szuromi Imre, Pópa József, Széki Péter, Szarvas József, Tar István, Takács Antal, Szőke Sándor, Juhász Imre, Nagy József, Buday György, Tóth Benjamin, Szilágyi László, Szabó János, Zsákai Lajos, Tóth Lajos, Várady László, Zsolnay Mihály, Balázs Simon, L. Kovács Imre (lovász), Nagy Elek, Tóth Sándor, Kocsis Pál, Tóth András, Szabó Károly, Kiss Bálint, I. Szabó Lajos, Fejér Imre, Szilágyi István, Csáthy Lajos, Dobozi Sándor, Deák Mihály, Sz. Szabó Bálint, Nagy Bálint, Wagner Lajos (utász) Szabó Ferenc, Szél Gábor, Glodán Tivadar, Komjáti Antal, Korma Karácsony, II. Tóth Sándor, Korgye Vazul, Pap Flórián honvédek, Löki István, Molnár Károly, Varga Imre, Posta József, Gogán Mihály tizedesek, Nyitray Gyula, Pál György őrmesterek, Fenyő László e. é. önk. őrmester, Apagyai Sándor, Csuka Gyula, Horváth József, Karalyos Elek (kürtös), Szkupin József (kürtös), Kovács Sándor, Prokop Miklós, Balázs Sándor, Magi József, Mózes Lajos, Piri Mihály, K. Tömöry Gábor, Török Miklós, Balogh István, Tóth Mihály, Gulyás Flórián, Farkas Sándor honvédek, Erdélyi József őrmester, Fehérvári Imre, Ickovits Mihály, II. Nagy Ambrus, Lovász János, Sütő Sándor, II. Kalmár József, Horog Károly, Nagy András, Nagy Albert, Bozók Gábor, Barbócz Gábor, Pandúr Bálint, Pitskovszky Lajos, Györfy János, Radácsi Mihály, Péntes István, Váczi Mihály, Molnár János, B. Töviskes Márton, Végh István, Fekete Sándor, II. Nagy Lajos, Fazekas Sándor, Strauszmann Miksa, Papp Mihály, Bakos Béla, Tóth István (utász), Gyöngyössy Sándor utász, Kálmán József honvédek, F. Kovács

Mihály e. é. ö. tizedes, Flórián Sándor, Pócsi Imre, III. Nagy József, Vincze Mátyás, I. Majoros János, Árva Gábor (dobos), Kalmár Imre honvédek, Kiss Gáspár szakaszvezető, Somogyi Lajos, Csondor Ferenc tizedesek, Ferenczy László, Benyei Antal, Ujj Antal, Forgács Dániel, Mihalik István, Venter Mihály örvezetők, Kiss-Géczy János, II. Földessy Károly, Fodor Lajos, Zsiga Lajos (dobos), Tóth György, Szoboszlai Gábor, Gellért Lajos, Kemecey Gerzson, Horváth Mátyás, III. Balogh Sándor, Dániel István, Elek Sándor, Festő Tivadar, Somossy Márton (utász), Domokos József, Kovács M. Gábor, Máty Gábor, Király János Ferenc, Kieffor György, Kiss Mihály, Kerékgyártó Sándor, Hegedüs Sándor, Hajdú Lajos, Sándor János, Tóth Imre, Tózsér József, Kovács Bertalan, Szilágy György, Füzessy Imre, I. Holló József, Sarádi József, B. Nagy Sándor, Zichermann Dezső, Balogh József, Gróze Szilárd, Bagossy Mihály, Bacsó Sándor, Rózsa Sándor, Szilágyi János, Végh Lajos, Dorka István, Asztalos Mihály, Simon János, Nyitray Lajos Csobán János, Cs. Kiss Lajos, Benedek T. András, Triznya János, Szalontai Sándor, Rente Mátyás, Sztanik János, Metlinger Lajos, K. Tóth Imre, Boros Ágoston, Száli András, Nagy Sándor honvédek; Molnár Imre szakaszvezető, Zs. Nagy József, Szabó Mihály, Szigeti István tizedesek, Nagy Sándor e. é. ö. tizedes, Major József, Kovács Ferenc, Panyi János örvezetők, Vadász József, Csongrádi Márton, Lovass Sándor, Kohusz János, Juhász Sándor, Trenka Bálint, Bagosi Lajos, I. Nagy Lajos, Filip Tódor, Kiss Albert, Ramacsán András, Filip Flórián, I. Mészáros Antal, Megyeri István, Moldován György, Andirkó Mihály, Kerecsenyi János, Alföldi József, Végh Sándor, Forró Mihály, Schindler Mózes, Mészáros Lajos, Koroknai Sándor, II. Holló József, Szabó László, Deák Imre, Szabó Miklós, Puje Gergely, Kiss Lajos, Bagosi György, Szilágyi Imre, Teleki Gyula, Tóth Gábor, Csendes Sándor, Timkó György, Hiripi József, Ispán Ferenc, Vida Lajos, Szakács Mátyás, Czifra Imre, Kiss József, Dávid Ferenc, I. Kovács István. Török Sándor, Ludmann András, Varjú Sándor, Elek Ferenc, Lakatos Izidor Fried Emánuel, Tóth Imre, Kolláth Sándor, Kemecei Lajos, Varga János, Biró András, Búzás János, Tóth Mihály, Kiss József, Barna János honvédek, Daróczi Péter, Kiss Pál, Török István, Kiss Sándor, Lázár György, Nagy Gábor szakaszvezetők, Miskolczi István, Király Sándor, Juráss István, Albert József, Nagy Albert, Zs. Nagy József, Pető Sándor, Tar Lajos, Láda Sándor, Milotai Ferenc, Uzonyi Péter, Magassányi András (sebesült vivő) tizedesek, B.

Szabó József, Majdan János, Kardoss Bálint, B. Szabó Lajos, Gönczi Sándor, Luba István, Nagy Ferenc, Katona Sándor, Gyórfi József, Herczeg Balázs, Tolvaj Sándor, I. Lovász Imre, Czeglédi, Gyula, Zs. Nagy József, Máru:ka György (utász), Máté József (távbeszélő) örvezető, Borza Gábor, Németi József, Ölvedi László, Iván, István, Orosz Gyula, Petkamityi István, Schneider Ferenc, Nagy Lajos, D. Papp Gábor, Fórizs András, Fogarassy Mihály, II. Nemezi István, Varga Kálmán, Rácz András, P. Nagy József, Öry Gábor, II. Kovács Sándor, Ferencz István, Jónás Lajos, Bezán György, Szilágyi Bálint, Kozma Gábor, K. Szabó-Sándor, Haska János, Berta Pál, Nyilas Sándor, Tardy István, Létay József, Fehér Imre honvédek; Ruszkay Lajos örvezető, Szűcs Károly tizedes; Láda Károly, Tóth Gergely, Fekete János, Gyöngyösi Imre, Nánásy István, Szél József, D. Szabó Gábor, M. Nagy Antal, Nyikos Lajos, Pál István, Gug Pál, Nagy Ferenc, Vekerdy János póttartalékosok; Fekete Mihály, Kemecsei Lajos, Gulyás. András, Orbán Mihály, Szondi János, Szabó Zsigmond, Halász Lajos honvédek; (lovászok) Török Antal, Oláh Mihály, Papp József, Eszenyi József (kürtös), Gombos Gábor (kürtös), Nyiri Gábor (kürtös), Szabó Péter, II. Muczás János, Bozga Demeter, Fekete Mihály, Pap Gyula, Nagy János, Papp Károly, Kemecsey Antal, Boros József, Kovács Sándor, Magyar Antal honvédek; Popucza Péter, Bán Gábor, Nagy József, Miklóssy Gergely, K. Szabó Imre, VeiOs^András^ Patay Imre, Kiss Sándor. K. Varga Gábor, Buda György, Tőkés Sándor, Ondódy József, Sóvágó Sándor, Szilágyi Gábor póttartalékosok; Várda Imre, Kelemen Sándor, Rózsa János, Bányay Imre, K. Gál Sándor, Román Tivadar, Varga Márton, Antal János, Tamás Tivadar, Zahori Sándor, Laczkó Péter, Tinkó-Mihály, Merincse János, Igne Endre, Takács Mihály honvédek. Petrikás János, Nagy István, Nemes Ambrus, Nagy István, Szilágyi József, Szabó Gábor, Kapusztá Mihály, Katona Antal, Vasvári Feienc, Szilágyi András, Nagy Bálint, Stuller Károly póttartalékosok; Prém Simon, Erdei János, Sárvári József, Szűcs Antal, Hirt György, Tuskov Miklós, Puskó Mihály, Vida-Szabó Márton, Gavrilucz Lőrinc, Fekete Gábor, Muszka Demeter, Berta Mihály, II. Nagy István, Stojkovicz Vitályos, Zakota József honvédek; Bucsik Sándor, Mojsza Gábor, Szabó Ferenc, Sós István, Szabó István, D. Szabó Sándor, Major Gábor, Bonyika Gábor, II. Kohucz Demeter, Tárca Péter, Pintye Péier póttartalékosok; Tolnai József, Madár Sándor, Varga József, Szöllössy Sándor, Varga Gábor, Debreczeni Sándor,

Boros Imre, Gellen Lajos honvédek, mint sebesült vivők; Fodor Jmrfc, Szöllőssy István, Czifra Imre utászok; Kós József, Domokos János, Forgács Imre hajthonvédek; Lénárt Mihály, Szabó Márton, Erdős Antal, Czina István tisztiszolgák; Zalobeczky József lovasküldönc; Fent Mihály löszeres máhásállatvezető; Halász András (kürtös) örvezető, Csóka Mihály, Kiss Gábor, Molnár Imre szakaszvezetők; Czeglédy Sándor, Csonka Ferenc, Gogán Mihály, Varga Imre, Molnár Károly, Posta József, Somogyi Lajos, Magi István, Csongor Ferenc, Zs. Nagy József, Szabó Mihály, Szigeti István tizedesek; Patai Balázs, Ferenczi László, Árva Ferenc, Majos József örvezetők; Zsuvó János tizedes, Horváth János örvezető, Kiss Károly, Czibere Lajos, Barabás Lajos, Orosz Imre, Szlovák György, Csendes László, Szabó Sándor, Hajdú Sándor, Herskovics Jakab, Nagy Gábor, Papp Imre, Borbély Imre, B. Tarsoly Bálint, Bumboly János, Varga István, Gyüri Sándor, II Szabó István honvédek; P. Tarsoly Péter, Kucsá László, Papp József, Szabó Gábor, Buray Benjamin honvédek, Szücs Miklós örvezető, Csecsődi Antal, Almási István, H. Nagy Lajos, Gábor Sándor honvédek, Miru György örvezető, Gonda Mihály tizedes, Szegedi József, Magi Lajos, Szabó Sándor örvezetők; Szakai Ferenc, Gy. Szabó Lajos, Osváth Lajos, Bakos Ferenc, Korcza Lajos, Csizmadia Imre, Odjevák Károly, Bozsányi Albert, Ile György, Varga Lajos, Ruttká Sámuel, Papp Antal honvédek; Doniján Sándor örvezető, K. Nagy János é. ö. tizedes, Magyar Albert tizedes, Dorha János, Czurkás Miklós, Herskovics Jakab honvédek, Gergely Gyula örm., Altmann József tizedes, Barna József, Vasadi István, Détári József, Márkus István szakaszvezetők, Bőör József szakaszvezető, Ökrös József tizedes, Bardács József, Kecskés József honvédek, Simon Antal örmester, Szász István szakaszvezetők; Sipos (Schwarcz) Izidor, Székely Gyula, e. é. ö. tizedesek, Bálint Imre, Abrudán Tivadar, Oláh Sándor, Jvlile Sándor örvezető; Balogh Pál, Czibere Gábor, Gulyás Mihály, Jakab János, Nagy József, Rompa Sándor, Zirna János, Mezei Sándor, Omnucz György, Buzié József, Fülöp Imre, Leszkai János, -Mercse László, U. Nagy Lajos, Nagy Amál, Papp János, Szalánczi József, Sinai András, III. Varga József, Varga János, Papp Lajos, Csata Sándor, Docz István, Domán Lőrinc, Grünstein Zsigmond (telefonos), Halász Ignác, I. Nagy Ferenc, Seres József, Sütő János, V. Szabó Sándor, Tóth Vince, Bulzán Pál, Csikós Lajos, Szász József, Bódi József, Kövér Mihály honvédek; Nagy Dénes tizedes, II. Vigh Lajos, Csifra György, Luczás János, Kálmán József, Krecz

György (telefonos), Karika Sándor, Martyin Demeter, Oláh Lajos, Takács Sándor, Varga György, Góza György, Bara Flórián, Aradára János, Billa Miklós, Butt Péter, Dulasi István, Fehér Elek, Haragos. Demeter, Incze Sándor, lile Flórián, Mung János, Major Béla., Mókán György, Majsza Mihály, Németh Lajos, Nyekita János, I. Rácz Lajos, I. Szabó István, Szabó Albert, Szkurt Péter, Tiba Gábor, Tóth Sándor, Tója Zsigmond, Remenyik Islván, Székán István, Oláh János, Lászka Mihály, Lohó Tivadar, Szegecs István honvédek, Csizmadia János tizedes, Tikász Mihály tizedes, Pataki Károly ővezető, Csobán Péter, Gazse Miklós, Kiss János, Kozma-Sándor, Mohácsi Ádám, Nyegrucz János (kürtös), Tyra Balázs Tóth Pál honvedek; Buka Sándor szakaszvezető, Borsi Sándor ővezető, Horváth Péter (kürtös), Márton Sándor (utász), Molnár Imre, Pozsonyi Sándor, Szerakucz Flórián, Venter Gábor honvédek, Lőrinczi (Irimi) Sándor tizedes; Liesmann Gyula, Rácz Péier ővezetők; Morár János, Butyiri Flórián, Bulzán János, Fésűs Gyula, Lele Tivadar, Tarpai Péter, Nyitrai János, Botyán Pál, Jánk Gábor., Kleszken József, Nyegeta Imre, II. Pópa György, Popovics János., Szilágyi Gyula, Zsurka András, Papp János, Porczán Lőrinc, Oláh Ferenc, Balogh Imre, Daróczi Jenő, Veress István, Potári József honvédek; Jakab Gyula ővezető; Csomaközi József, Kosztán György, Kanál János, Kutasi Lajos, Leiter Imre, Lajtós Imre (utász), Orbán (Orbankó) János, Z. Szilágyi Lőrinc, Udvarhelyi István., Weisz Izrael honvédek; Hágel József, B. Harasztosi Gyula tizedesek; Fábíán Sándor ővezető; Kaszándi Mihály, Vincze Imre., Egri Benjámin honvédek; Nagy József e. é. önk. tizedes, Csetreki Márton, Dorogházy Mátyás, Erdélyi Pál, I. Király István, Nagy Imre, Pantis István, Szekán Mihály, Zsurka Flórián, Goza György (kürtös), Rátonyi József, Szkupin Lajos honvédek; Hummel János tizedes; Teitel János, Király Dániel ővezetők; Acsin Mihály, Brebenov Miklós, Csalánosi Imre, Gál Mihály, Kiss Sándor, Karoczkai Mihály, Kovács János, Martits Fülöp, Márton József, Mező Károly, Mezei Gusztáv, II. Oláh Miklós, Rékási András, Sörös István, Sárrethy János, Szrdanow Koszta, Timár Mihály, Tóth Gábor, Tamás György, Varga Márton, Balázsi Lajos, Csamó Sándor, Elek Ferenc honvédek; Albert István, Balázsán Gábor, Rusz Gyula, Rontó Sándor, Uri Sándor, Balogh Mihály, Csibére Lajos, Tóth Benjámin honvédek; Mert Tivadar, Kulcsár Dániel tizedesek; Kocsis Károly (kürtös), Varga Imre, Bálincsi Márton, Bodó Lajos., Csukás Sándor, Bene Sándor, D. Kiss Imre, Moczok György, Ná-

dosdi János, Vasvári Mihály, Kiss Illés, Almásy István, Biró Albert Kertész (Kohn) Salamon, Csapó Lajos, Túri Gy. János, Éles János honvédek; I. Fekete János őrzető, Hajdú Sándor honvéd, Jambó János dobos; Jónás Ferenc tizedes, Minda Ádám, Balla Ferenc, Nagy József, Grünfeld Hermann, Oros Imre, Szabó József, Vas Márton honvédek; Boda (Braun) Izsák, Vági András, Gerán József őrzetők; Bragye Tivadar, Horváth János, Lonka Demeter, Tokán Viktor, Ványai János, Kocsis Sándor, Berényi Ferenc, Fazekas Antal, Luka Tivadar honvédek, Balogh Zsigmond szakaszvezető, Papp György tizedes, Szűcs Miklós, Dumba Imre, Lovas Gyula, I. Nagy Sándor őrzetők, II. Nagy Lajos, Szabó Sándor, B. Tarsoly Bálint, Csentes László, Bordás Gáspár, Jug János, Balogh Imre, Gibi Miklós, Galgóczi Ödön, Halász Antal, Herskovics Jakab, Ferbán Ferenc, II. Szabó József, Simon Sándor, Zámbo Imre, Mikle Demeter, Borsi Péter, Kludi György, Kollát János, Szijgyártó János, I. Tóth József, Vigh Zsigmond, Zomján János, Gábor Sándor honvédek; Orosz Tivadar, Eszenyi Dániel, Gonda Mihály, Hajdú Béni tizedesek; Grünbaum Béla, Győri Sándor, Kiss Károly, Mező Károly, Szűcs István (sebesült), Tisza László, Ujfalussy János, Szabó Gábor, Olasz István, Balogh János honvédek; Klein Albert Csige János szakaszvezetők; Várkonyi József, Harsányi Imre őrzetők; Kozák Miklós szakaszvezető; Szabó Imre, Sós Bálint. Haasz Kálmán, Hódos Lajos, Kéri Sándor, Kovács Gábor, Nagy István, Papp Sándor, Fűtő József, Albert András, Burai Benjámin, Boka János, Csezán János, I. Fekete Bálint, Kanalas Mihály, Kegyes József honvédek; Körtvélyesi Albert, Kiss József őrzetők 5 Mihancse Vazul, Magi Lajos, Mészáros Lajos, Tuba Gábor, Tarján János, Tatár Flórián, Varga József, Veres Gábor, Tarr Ferenc, Szabó Sándor, Tamás József, Majoros Antal, Balogh Imre, Marczus Lajos, Szántó Mihály, Nánási János, Csernai Sándor, Banku János, K. Szabó József, Gy. Szabó Lajos, Haraszi János, Szabó István, Csizmadia János, Barabás Lajos, Osváth Lajos Jenő, Karcsa Lajos, Csontos Ferenc, U. Nagy Ferenc, Somogyi Imre, Molnár Gergely, Kope Sándor, Bakos Ferenc, Farkas Imre, Szakái Ferenc, Sándor Ferenc, Szilágyi Bálint, Nagy Gábor, BorDély Imre, Nagy Imre, Szabó Imre, Fülöp Vazul, lile György, Varga Lajos, Ruttka Sándor, Bumberg János, Szálai Gyula, Kapusi István, Takó Ferenc, Dorka János, Nagy Sándor, Szűcs Imre, Erős Miklós. Mészáros Lajos honvédek; Benedek Béla e. é. ő. tizedes, I. Pap Imre, Takács Ferenc, Szabó István, Bakó Mihály, Sass Sándor,

Farkas Ferenc, Tarcsi Lajos, B Kiss Albert, Papp Géza, Pardi István, Maláj János, Csengő Ferenc, Harsányi András honvédek; Nagy M. Ferenc, Deák Lajos szakaszvezetők; Gip Miklós honvéd, Végh József, I. o. számv. Juhász Kálmán, Bervánger Jenő, Nagy György, Sós Ferenc tizedesek; Glattstein Jenő, Vass Gyula e. é. ö. tizedesek; Hetényi Tibor, Inczedy Lajos, Hidvéger Jenő, Oláh Bálint, Biró László, Gulyás Mátyás, Kovács András, Fekete Imre, Posta László, Szilágyi Péter tizedesek; Gacsó Pál, Csák Mihály Mihelyer József, György János, Balogh Imre, Rác Gyula, Zöld Imre, Czeglédy Ferenc, Sütő János örvezetők; Jurán István, Jankovics Ferenc, Kántor István, Györfi József e. é. ö. tizedesek; Szála Gábor, Mihalik István, Fenyő László Patai Balázs, Erdélyi József, Moldován András, Bányai Antal, Szálai István, Varga Imre. Ferenczi László, Ecsedi Mihály örvezetők; Csonka Ferenc tizedes, Matschek János, Csongor Ferenc, II. Nagy Sándor e. é. ö. tizedesek; Zambó Jenő, Csuth Lajos, Gond Mihály, Papp Lajos, Körtvélyesi Albert, Várkonyi József tizedesek; E. Nagy János, II. Nagy Béla e. é. ö. tizedesek; Jegeses György, Siger Dániel, Veres Qábor, Harsányi Imre örvezetők; Steiner Imre, Száll Béla e. é. ö. tizedesek; Szecsei Péter, Takács Antal, Szűcs István örvezetők; Faragó Lajos, Basa Endre és Kozák Pál honvedek; Kulcsár János szakaszvezető, Daku József tizedes, Faragó András, Kovács István, Kiss Márton, O. Kiss Sándor, Kiss Lajos, Vásári László, Hegyi András, Tóth Sándor, Papp József, Tóth József, Molnár Imre, Balogh Miklós, Csáthi Sándor, Király István, Kemecsey Gerzson szakaszvezetők; Maróti László őrmester, Gál Zsigmond, Sági Márton, Karácsony Imre, Domokos Mihály, Szöllősy Imre, Bene Albert, Mosolygó Mihály, Pataki Lajos, Vig Gábor, Karács József, Pércsi Antal, Biró Gábor, Sági Géza, Boldog István, Szatai Gábor Joó Gábor, Joó József, Kiss László, Lukács Sándor, Nagy József, Szőke Albert, Nagy Albert, Bene Antal, Nagy Dániel altisztek és honvédek.

A fentebb felsoroltakán kívül természetesen még igen sokan résztvettek a *rohattyai* csatában, de ezek voltak a legveszedelmesebb helyzetekben és viszont sok másnak a nevét most már nem tudtuk megállapítani.

Az ezredparancsnokság természetesen ezen első napok legvitézesebb egyéneit később kitüntetésre hozta javaslatba és habár ezek jutalmazása akkor el is maradt, neveiket mégis ideiktatjuk: Nagy Sándor, Dalmy Tibor, Zivuska Ferenc, Palzer János, Ránzay

Ágoston századosok; Szirmay Ödön, Tomljenovics Rezső, Andor Szevér főhadnagyok; Szodfriedt Aladár, Horváth Jenő, Balogh József, Fodor Barnabás, Kegyes Ferenc hadnagyok; Szöllős Sándor, Varga Lajos, Balogh István, Tacsai Sándor törzs- illetve őrmesterek; Inczedy Lajos e. é. önk. tizedes; Kovács Ferenc, Bolha András, Szűcs Sándor, Tar Jenő, Molnár József, Rázsó Henrik, Daróczi Péter, Kiss Sándor szakaszvezetők; Oláh Bálint, Kovács András, Kovács László, Szalontai Elek, Bálint József, Luddmann Sándor, Dóka Zsigmond, Vargha János tizedesek és Györffy József e. é. önk. tizedes.

A „Rohatyn”-i csatától a „Komarnó”-i ütközetig.

Midőn a *rohatyni* csataterre sötétség borult, az ellenség is megállott, valószínűleg azért, hogy tengervesztesége után kötelékeit ő is rendezze.

Ezredünknek az ellenséghez legközelebb maradt csoportja Stadler ezredes vezetése alatt *Knihynitce* alá húzódott, vánszorgó sebesülteknek nyújtva első segítséget. Kegyes Ferenc és Szánthó Dezső tart. hadnagyok vele tartottak. 30-ára virradóra körülbelül 110 ember felett rendelkeztek. Hajnalban azután ezen csekély erővel előbb a falu előtti magaslatokat szállották meg, később pedig majd északi irányba, majd azután Rohalyn irányába támadásra indultak, tekintve azt, hogy a 7. hadtest egyes részei a szerb harctérről már szintén megérkeztek. Ezen kis csoportot, melyhez még a 46. gyalogezred egy gyenge csapata is csatlakozott, ezredparancsnokunk személyesen bent a rajvonalon vezette. Előre menetelük alatt, késő délután először tüzérségi, majd gyalogsági tüzet kaptak. A kis csoport balszárnya erre Kegyes hadnagy parancsnoksága alatt beásta magát, míg a többi Stadlerrel az élén tovább nyomult előre. Később ezen rész megkezdte a tüzelést és a Kegyes rész is utánuk nyomulva felvették ezen, mondhatni semmi erővel, a harcot, a jó Isten tudná megmondani milyen számbeli túlerejű ellenséggel szemben. Kozák Miklós szakaszvezető volt még a lelke a csapatnak, de talán még mondani is felesleges, hogy rövid idő múlva ezen kis hős csapatnak is menekülnie kellett. Kegyes Ferenc hadnagy lábán megsebesülve, a derék Kozák szakaszvezetőnek sem maradt más teendője, mint hogy parancsnokát segítse hátrafelé. A csoport *Chodorowba* vonult vissza, ahol az I. zászlóalj várta őket.

A visszavonulást megelőző harcokban elesett: Erdei Sándor dobos, míg súlyosan sebesültek: Tóth János, Varga István, Czeglé Péter, Tarsoly Péter, Kirole László, Váczi Lajos, Farkas Sándor honvédek, Zsuró János tizedes, Berde Miklós, Szlorek György,

Tóth Gábor, Rázsó Sándor, Magyar Balázs, Siíye László, Szegedi József, Kovács Mihály, Lörincz József, Hajdú János, F. Tóth Lajos, Janó Károly, Molnár István, Pintye Péter honvédek, Kozma Károly tizedes és IL Nagy Béla e. é. ö. tizedes.

Kiválóan vitéz ezredparancsnokunkat nem a testi fáradalom, de a lelki bánat annyira megviselte, hogy a hadosztály egészségügyi intézetébe ment — hiszen még azt sem tudhatta, hogy vannak-e ezredrészek és hol — és csak pár nap múlva, az ezred kötelékének újra való rendezésénél találtuk ismét az ezred élén.

Az ezred azonban nem szóródott szét, sőt az éj folyamán talpraállt!

Zivuska Ferenc százados a III. zászlóalj részeit szintén *Knihynitze* környékén összeszedve, 30-án délután 1 h 30 I-kor már a „Mogilka” magaslatot szállotta meg. Midőn a Stadler-csoport *Rohatyn* irányába támadott, ezen csoport viszont *Czerce* irányába indult meg. Harc nélkül jutottak a *Psary* községtől nyugatra levő magaslatokig, ahol a kastély és major közötti területet szállották meg azon rendeltetéssel, hogy akadályozzák meg a *Psarytól* délre lévő vasúti hidon át az ellenség átkelését.

Ugyanezen időben az I. zászlóalj, amely már épen *Stryj* felé akart megindulni, egy vezérkari századostól értesülve a helyzetről, Syposs Miklós százados parancsnoksága alatt *Chodorowból* azonnal *Knihynitze* irányába indult el, hogy Stadler ezredet segítse. A *Chodorow-Knihynitzei* műút zsúfolásig tele volt mindenféle szerkekkel. (Menekülők, állatok, katonai társzerek, autók, katonai, vöröskeresztes kocsik, lovak, tehének, stb., stb. a legnagyobb összevisszaságban, egyik errefelé, másik arrafelé fordulva, csak álldogáltak végesvéig a műúton, mert mozdulni egyik sem tudott.)

Így az út baloldalán a nagy szántásban haladt előre az I. zászlóalj; míg a szerb harctérről megérkezett testvérezrednek, a szintén debreceni vitéz 39. gyalogezrednek egyes századai az út jobboldalán mentek előre. Ők még nem estek át akkor a tűzkeresztségen és elbúsulva néztek reánk, honfitársaikra.

A Szirmay főhadnagy telefonosai és Ilosvay főhadnagy géppuskás osztaga (most már nem 4, hanem 8 puskával) tisztjeik vezetésével ezen csoporttal tartottak.

Knihynitze előtt, mikor már a harcban volt részek is özlöttek hátrafelé, rendelet adatott, hogy a 3. ezred összes részei vonuljanak hátra, egészen *Rudára*, hogy alaposan rendeztessenek.

Az ezred legnagyobb része így (a Zivuska-csoport kivételé-

vel, amely csak másnap délben kapta *Psarynál* a parancsot *Rudára* menni és 31-én délben indult) a 30-ról 31-ére virradó éjt ismét *Chodorow* környékén töltötte.

A volt zászlóaljparancsnokok közül Lakatos Béla és Dugántszy Győző őrnagyok lelkiileg megtörve szintén elhagyták, mint betegek, rövid időre az ezredet és Stadler ezredes megérkeztéig az ezredparancsnokságot Schrantz Béla őrnagy vette át.

Az ezrednek ezen újjászervezése alkalmával a felsőbb vezetés azonnal intézkedett, hogy a Debrecenben visszamaradt pótzászlóalj a harcterre induljon. A pótzászlóalj Péter Lajos őrnagy zászlóaljparancsnok, győri Farkas Béla, Eggmann Ernő századosok és Andor Szever főhadnagy századparancsnokok vezetése alatt elindult az ezred után és amint látni fogjuk: a „*Komarnói*” ütközet előtt, szeptember 7-én az ezredhez megérkezettek.

Az ezred harcolt részei október 31-én *Rudára* meneteltek, ahová este 9 h-kor megérkezve, a falu szegélyén táborba szálltak. Ezen napon több, apróbb csoport is csatlakozva az ezredhez, este a kötelékek újból rendezve lettek és a megérkező ezredparancsnok, Stadler ezredes vette át ismét a vezetést. Az ezred, mint hadosztálytartalék szerepelt.

Szeptember hó 1-én az ezred ismét együtt, *Radáról Lówzycén—Zidaczùwon* át *Iwanowcéra* menetelt, ahová minden különösebb esemény nélkül éjfélkor érkezett.

Szeptember hó 2-án; innen tovább rendelve *Piasecznán, Nadiatycén* át — közben 4 h-tói 7 h-ig pihenőt tartva —, este *Mikolajowba* vonultak be. Az ezrednek a *rohatyini* ütközet után *Stryjbe* ment része itt szintén utolérte az ezredet.

Mikolajowban este 11 h-kor a Syposs parancsnoksága alatt álló I. zászlóaljnak csendes riadó lett elrendelve és azután felrendeltetett a „*Radziojow*” erőd megszállására. Csendesen permetező esőben tette meg a zászlóalj a mintegy 4 km es utat. Midőn megállott, „Hurrá! Hurrá!” kiáltozással egy cseh munkás-osztag az erdőben rohamot intézett ellene. Csak a tisztek éberségén és erélyén múlt, hogy sem tüzelés, sem vérontás nem keletkezett, de természetesen a zászlóaljjal ment mozgókonyhák ismét nagy csörömpöléssel vágattak lefelé. Ezt jelen alkalommal csupán azért írjuk íle, hogy jellemezzük azt, hogy mennyire tájékozatlan volt a helyzetről még ekkor is mindenki.

A „*Radziojow*” erőd egy pár félig megásott árok- és itt-ott hullámlémezzel bevont ütegállásból állott. Midőn a zászlóalj ezek-

ben helyét elfoglalta, éjjel 3 h-kor visszarendeltetett, mert az egész ezred szeptember 3-án *Josefsbergen* át *Dolhára* menetelt és ott szállt táborba.

A következő napok azután csupán fárasztó meneteléssel teltek el. A hadosztálynak ugyanis ekkor az lett a rendeltetése, hogy a 3. hadsereghez zárkózzék fel, miért is ezredünk szeptember 4-én *Dolhárol Babczycén, Litynián, Hruszowon, Dorozowon* át *Bykowba* menetelt. (Az ezred III. zászlóalja ezen menet alatt, hogy a hadosztály oldalát fedje, amíg ez a Tysmienica folyón átkelt, az *Opdry* községtől keletre lévő 315-ös magaslaton foglalt állást és jejelezni az ezred után *Dobozowra* vonult. Megtett útja ezen napon 25 km. volt.) Másnap hajnalban tovább! Az ezred *Bilina Wk.-nál* a hadosztály főcsapatba besorakozva *Hordynián, Koniuszkisiemi-anowskién Rudki* felé volt menetben. Az emberek a 30 km-es menet alatt már teljesen kivoltak merülve. A *rohatyni* csata óta meleg és rendes ételt jóformán egyszer sem ettek és csak a menet alatt a kertekben talált gyümölcsön és a mezőn kint heverő káposzták torzsáit fogyasztva csillapították éhségüket. Velük éhező és gyalogló tisztjeik, Appelthauer, Horváth hadnagyok, dr. Harsányi Miksa, dr. Fekete tart. hadnagyok, Kerekes zászlós, stb. folyton beszéddel buzdították őket és nem is maradt el senki sem. Az ezred az éjt azután a *Rudki* mögötti falvakban *Chlopczycén* és környékén töltötte, kivéve a III. zászlóalj 9. „Zivuska” századát,, amely mint utóvéd a hadosztály vonatát fedezte és éjjelre *Siekierczycén* maradt. Ez volt az első éjjel, midőn azt lehet mondani, hogy mindenki legalább fedél alá jutott és ha mást nem is, de legalább tojást, tejet vásárolva jóllakott. A tiszteteknek még ma, 11 év után is emlékülükben van, hogy a vitéz Kerekes Lajos tart. zászlós ezen este a tiszteteknek milyen finom csirkepaprikást főzött!

Szeptember hó 6-án az ezred a hadosztálytól Mező Endre főhadnagy által hozott eligazítás értelmében *Radkin* át felerésszel *Romanowkára*, a másik felével *Krukaweczre* menetelt és ott helysége táborba szállva, m enetelőrsókkal biztosította magát. 7-én innen *Kadlyn* át az I. és II. zászlóalj *Koniuszki—Krolewskie-be*, a III. zászlóalj *Koniuszki—Tuligłowskiére* vonult és a „*Koinarnói*” ütközetet megelőző estén ezen helységekben szállt laktáborba.

A Péter őrnagy parancsnoksága alatt *Debrecenből* elindított pótzászlóalj ide érkezett meg és az ezred a délután folyamán ismét átszerveztetek.

A „Komornói” ütközet

A *rohatyni* veszteségteljes csatánk leírása előtt hangoztattuk, hogy leírásunk nem hadászati szempontból bírálja az eseményeket és így nem említhetjük, hogy ezredünk ottan megfelelt-e hivatásának. Dandár, hadosztály stb. kötelékekkel kellene foglalkoznunk, hogy megértsük a helyzetet és azt, hogy *Rohatynnál* sikerült-e a felsőbb vezetésnek azon szándéka, hogy az ellenséget addig tartsa, amíg a beérkező 7 hadiest kivagonírozott? A „Komornói” ütközet leírásakor szintén, magas kötelékekig kellene felnyúlnunk, hogy föltárjuk a helyzetet és rámutassunk arra, hogy ezen győzelmünk alkalmával mennyiben lettünk győztesek. — Mi csupán alárendelt szemszögből nézve az eseményeket, csak tényeket állapítunk meg akkor, midőn leszögezzük azt, hogy az oroszok felelmetes tul erejét megállítjuk, visszatartjuk és soraikat rettenetesen megritkítjuk. Kritikát sem gyakorolhatunk, de a *rohatyni* ütközet «tán a történelmi igazság miatt el kell ismernünk, hogy ekkor még nem tudtunk védekezni, vagy legalább nem úgy, mint az oroszok, akiknek az orosz-japán háború kitűnő iskola volt. Majd ha a Kárpátokba való visszavonulásunk után a mi csapatainknak is a fénykora kezdetét fogja venni, akkor reámutatunk fölényünkre, és majd az olasz és főleg az oláhokkal vívott ütközeteknél látni fogjuk, hogy mit eredményez az úgynevezett háborús tapasztalat.

Rohatynnál egy lejtőn álltunk teljesen mutatva magunkat az ellenségnek. Tüzérségünket egészen a rajvonal mögé szabályos sorjában elhelyezve — minden kritikai szándék nélkül, — talán nem a legügyesebb védekezési módot választottuk. Ottan, — ha célunkat nagyjában el is értük, — vereséget szenvedtünk. *Komornónál* a helyzet egészen más volt, mint ott. Itten támadtunk és fölényesen győztünk! Ott védelem volt, itten támadás. Ott vereség, míg itten fényes győzelem! És most éppen ezen fényes győzelem alkalmával engedtessek meg nekünk azon történelmi igazság megállapítása, hogy ekkor még támadni sem tudtunk, vagy

legalább is nem úgy, ahogy az oroszok. Hősöknek lenni, és meghalni azt tudtuk! A jelszó még akkor az volt, hogy: „Egy magyarnak két muszkával kell végezni tudni” és a magyar támadott. Támadott ezen ütközetek során is, sajnos sokszor öt tölténnyel rohanva az ütközetbe a töltények ezreivel rendelkező oroszok ellen. A félelmetesen bátor fellépés, a vakmerő támadás, amint látni fogjuk, győzelmet eredményezett és habár a nagy cél ismét elértett, — hogy az oroszoknak súlyos veszteséget okoztunk, de nekünk is elhunytának legjobbjaink és mi is felmorzsolódtunk.

Nem tudtuk támadni azt mondtuk az előbb, és ezt arra építettük, mert ezen ütközetben még szabályosan kiigazodott rajvonásban, és egysorban fejlődött tartalékokkal harcoltunk, sűrű embertömegekkel; míg oroszot már itten is csak itt-ott lehetett látni: egy-egy embert. Elméletileg mindig a „harcmező ürességét” tanultuk, és tanítottuk, de a valóságban mindig látható emberekkel volt tele a mi harcmezőnk. Az oroszé már nem! Támadásnál legfontosabb a töltény, de aki ezredünkben ott volt, az jól tudja, hogy számtalan olyan emberünk is volt, aki ezen ütközetbe öt darab tölténnyel indult. Teljes hadi-táska lőszerre csak az ütközet előtt az ezredbe beosztott Péter őrnagy vezetése alatt beérkezett legénységnek volt. A sikeres rohamok után azonban már láttuk, hogy a halott oroszok mellett pléh csomagokban a töltények számai feküdtek.

Mi kis „gyalogsági ásóval” turkáltunk apró fedezékeket, míg a visszavonuló oroszoknak mindenütt e gy éj alatt megépített, nyakig érő fedezékeit találtuk. — Sok halott orosz mellett kézi gránátokat találtunk, amelyről a mi legénységünk ekkor még nem is hallott. „Előre!” „Rajta!” „Roham!” ez volt a jelszavunk és rohamozott sokszor egy magában 10 ember is, talán azt sem tudva, hogy kinek megyén neki. Az a fő azonban, hogy ezen harci methodusunk ezen ütközetben fényesen bevált, csak sok volt a vér, sok volt a halott, nagy volt az ára a győzelemnek és csak az esetben, ha „hadászattal” foglalkoznánk tudnánk reá mutatni arra, hogy ezidőben másképen tenni nem lehetett.

Ezek előre bocsájtása után nézzük meg a győzelemre menő ezredet.

Hadosztályunkat a 20. honvéd hadosztályt — ismét Csanády Frigyes altábornagy vezette. Kiváló vezérünk a *rohatyni* ütközet után rövid időre visszavonulva, a hadosztályt Pernetzky Jenő tá-

bornok, dandárparancsnok vezette eddig, de ezen győzelemre, — a visszatért Csanády altábornagy erélye vezetett.

A „*Komornói*” vagy helyesebben „*Adrianowi*” ütközetbe ezredünk a Mező Endre főhadnagy sgt. által éjjel 2 h. 30 I-kor a hadosztály parancsnokságtól hozott eligazítás értelmében *Adrianow* községből indult. Éjjelezési helyükről korán hajnalban elindulva, sok kisebb felrobbantott hídon nagy nehézséggel átküzdvé, a zászlóalj 8 h. 30 I-kor, — Stadler István ezredessel az élén *Adrianowban* voltak — A 7. Palzer század, mint jobboldalvéd, követte az ezredet és majd csak az ütközet során vonultatott be. Az ágyuk bömbölése már reggel 7 h. óta hallható volt és egyre fokozódott akkor is, amidőn ezredünk előbb, — mint hadosztály tartalék, — 8 h. 30 I-kor az *Adrianowtól* keletre lévő dombokat szállotta meg, — arccal északkeletnek. — Az ezred II. és III. zászlóalja első vonalba, az I. zászlóalj a második vonalba rendeltetett. A 6. Andor század, a jobbszárny biztosítására, az 5. Reintz Dezső főhadnagy százada pedig, a hadosztály tüzérség-mellé tüzérségi fedezetül rendeltetett.

Déli 12 h-ig — midőn megkezdte a 3. ezred is a támadást, — az idő apróbb átcsoportosítással telt el. 10 h. 45 I-kor a fél III. zászlóalj is tartalékba rendeltetett. Az I. zlj. a jobbszárny, a II. zászlóalj mögé jutott. (4. és 1. század első vonalba, 2. 3. század 200 x-el lépcsőben jobbra és hátra).

Az ezredparancsnokság' ekkor járőröket küldött különböző irányokba a helyzet felderítésére; így az arcvonalba egy erősebbet Simon Antal őrmester (később a 302. ezredhez vezényelve ottan 1915. május 18-án az „arany vitézségi érmet”, 1915 augusztus 18-án a „német harcos érmet” és 1916. június 10-én az „I. oszt. ezüst vitézségi érmet” szerezte meg) parancsnoksága alatt *Tatarynow* felé. Ezen járőr, amelyben Lőrincz Imre honvéd hősi halálát lelte, Révész József, Kecskés József, Tálai József és Kelemen János honvédek megsebesültek, — az ellenség helyzetéről értékes jelentéseket küldött.

A már reggel óta támadáshoz csoportosult többi ezreddel együtt 11 h-kor Stadler ezredes is megindította az ezredet támadásra *Taiarynow* irányába. Az ezred mellett a m. kir. székesfehérvári 17. honvéd gyalog ezred nyomult előre. Ezredünkől all. és III. zászlóalj ment harchoz tagozva elől, míg a jobbszárny mögött az I. zászlóalj követte.

Az előnyomulás megkezdésekor mindkét fél tüzérsége hama-

rosan dolgozni kezdett, és az orosz lövedékek elérték csapatainkat. A gránát tűzben a sok ismeretlen mellett a századparancsnokok közül Ballay Győző százados a gyomrán sérült meg, úgy hogy csak súlyos gyomorműtéttel mentették meg az életnek. Az előnyomulás azonban rendületlenül folyt tovább.

Amint az ezred *Lowczycze* magasságába ért, már gyalogsági tűzharcra került a sor és ezredünk lendületes támadással fordította az orosz erőket hátrafelé. A veszteségünk még nem volt nagy, dacára annak, hogy a II. zászlóalj nemsokára oldaltűzet kapott. Ezen zászlóalj a felbukkant ellenség ellen fordulva hamar végzett vele annak ellenére, hogy a századparancsnokok közül a vitéz Eggmann Ernő százados és kiváló szakaszparancsnoka Lonkay Gyula tart. zászlós holtan rogytak össze, Farkas Béla százados pedig mint sebesült elhagyta a küzdőteret. A *rohatyni* ütközetben a zászlót megmentő Tacsí Sándor őrmesternek a lábát lőtték el (azóta múlóban él) és mellette Szűcs Imre honvéd és Czifra Imre utász holtan kerültek el.

Déli 1 h-kor már az I. zászlóalj is harcba lett vetve a II. zászlóalj és a 17. ezred közé és ezzel megkezdődött a döntő nyomás az orosz ellen. Stadler ezredes ekkor a különböző harci részeknek telefonnal való gyors összeköttetését rendelte el Szirmay Ödön főhadnagynak, ami sikerült is, habár 34 telefonos közül 17 harcképtelenné vált. — Magyar Vilmos hadnagyot — az utolsó tisztjét a 8. századnak — súlyosan megsebesülve vitték hátrafelé. Az orosz nem bírta az orkászerű támadást és húzódott vissza *Tatarinowba*, ahol délután 2 órakor ezredünk utólréne.

Az I. zászlóalj ezután elsőnek rohant be a faluba, ahol félelmetes és öldöklő közelharc keletkezett. — Házakból, a kerítések mögül tüzeltek az oroszok, de ezredünk legénysége nem tágított és házról-házra nyomta őket hátrafelé. — Temérdek foglyot ejtettek, bár a mi veszteségeink is nagyok voltak. Pribil Gyula őrmester (II. o. ezüst vitézségi érmet kapott) 20 emberrel beugrott egy házba, ahol 7 oroszot lemészároltak, 30-at pedig foglyul ejtettek. — A szomszéd udvarra ugorva Pribil mellett meglőtték Gombos András örvezetőt, akinek bekötözéséhez kezdve Pribil Gyula őrmester álkapcsát is ellőtték olyanképen, hogy a lövedék a sebesült Gombos Andrásnak még négy ujját is elvitte.

Egy másik nagy udvarba a 4. század legényei rohantak be, ahol hősiiesen hadakozott egy orosz kapitány. Mint utolsó elevent egy disznó ólba szorították, de nem adta meg magát, amíg meg

nem sebesült. Sebesülve kihúzták és ekkor láttuk, hogy a cártól az orosz-japán háborúban kapott díszkardja volt, melyet a legénység a századparancsnoknak, Molnár századosnak adott át emlékül. — Gyula András honvéd, Zohori László honvéd azonban súlyosan megsebesültek, míg a derék Turgyán és Jobbágy honvédek, valamint Kiss István őrzető halva maradtak a hősi küzdőtéren. Órás Mihály szakaszvezető már 3 sebből vérzett, de nem tágitott, a harci hév vitte tovább. Kiss Gáspár, Barna József, Vasadi István és Molnár Imre szakaszvezetők, Czeglédi Sándor, Csonka Ferenc, Gogán Mihály, Varga Imre, Molnár Károly, Posta József, Somogyi Lajos, Csongor Ferenc, Zs. Nagy József, Szabó Mihály és Szigeti István tizedesek különböző helyeken kiáltozva előre buzdítottak.

A hős Kovács Károly tizedes és Fetye József, aki Jezernitky főhadnagy mellett mint tisztiszolga harcolt, elesetek, míg a legénységet buzdító Sólyom Balázs szakaszvezető súlyosan megsebesült.

Stadler István ezredes is bent volt már a faluban és az ezred lassan a falut megtisztítva annak a túlsó szegélyéig jutott. Syposs Miklós százados I. zászlóalj parancsnokot súlyos láblövélssel és Trestyánszky Ödön főhadnagyot szintén súlyosan sebesülve már ekkor vitték hátrafelé, míg Szűcs Gusztáv tartalékos hadnagy és Gurmay Mihály törzsőrmester a hősi halottak között feküdtek. — Sárándi Sándor őrmester és Jeney József tizedes (mindkettő I. o. ezüst vitézségi érmet kapott), a mellettük lévő Vincze József szakaszvezetővel, Varga Mihály, Soós István, Puskás Márton, Jaros Pál őrzetőikkel, Dobos Ferenc és Konti József honvédekkel (mindenik parancsban közölt dicséretet kapott) elsőnek érve a falu szegélyére az ellenségre tüzelni kezdtek.

A faluból kivert ellenség azonban délután 2 h. körül valamelyes erősítést kaphatott, mert némi lélegzethez jutva *Tatarinow* felé visszacsapást kísérelt meg. Embereinknél a töltények fogytán voltak, de hála Ollinger Béla ezredsegédtiszt és Szabó József főhadnagy zászlóalj segédtiszt futkosásainak, Szegedy Lajos számvivő altisztet és Görög József vonatvezető altisztet feltalálva együttesen lőszerpótlást juttattak a csapathoz a rajvonalba.

Így tölténnyel némileg ismét ellátva, a falun túl lévő ezredrészek minden támadást és rohamot elhárítottak és az ellenség csak itt ott ért el némi eredményt. Az Ilosvay, Bészler és Horváth főhadnagykok géppuskái rémesen pusztítottak. A sok elesett és megsebesült tiszt helyén már altisztek voltak az élen. A legelőbbre nyomult kedves és mindig jókedvű Appelthauer hadnagy és a

vitéz Haja Márton őrmester (aki hősi halála után az I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapta), már legeiül halva feküdtek, míg Tomljanovics Rezső főhadnagy, dr. Kerekes Pái és Mező Sándor tart. hadnagyok (legfelsőbb elismerésben részesült), Papp Ernő hadapród, Faragó Lajos, Basa Endre honvédek, Maróti László őrmester és még igen sokan súlyosan sebesülve vánszorogtak hátrafelé.

Az elesett Appelthauer hadnagy helyén dr. Harsányi Miksa tart. hadnagy (legfelsőbb elismerésben részesült), vezette a csoportot, aki mellett főleg Fülöp Ferenc szakaszvezető tevékenykedett. Fülöp nem csak a rohamot verte vissza embereivel, hanem még 32 orosz el is fogott, amelyért azután I. oszt. ezüst vitézségi érmet is kapott. Erdei József tizedes ugyanezen csoportnál még neki is támadt az ellenségnek és szintén több fogollyal tért vissza.

Ezen csoporttól jobbra az ellenség nyomása azonban mindinkább érezhetőbbé vált és már-már a falu szegélyét érték el. A rajvonalban bent tartózkodó hős ezredparancsnokunk: Stadler István ezredes — ez a hősök hőse — átlőtt tüdővel elterült és a mellette lévő telefonosok hős parancsnoka: Szirmay Ödön főhadnagy pedig, akinek lábszárcsontját törte el egy lövedék, szintén összeesett. Waschik József ezredkürtös, Tatar János főfegyvermester, Nagy Pál szakaszvezető és több honvéd szeretett ezredparancsnokukhoz rohantak, de mielőtt vele a falut elérték volna, az oroszok rohama utólérte őket. Két honvédet a sebesültszállító csoportból lelőttek, majd Nagy Pál szakaszvezetőt is súlyosan megsebesítve, közrefogták a súlyosan sebesült ezredparancsnokot, azonban látv. i. Tatar János főfegyvermesteren a békebeli nagy sárgagyűrűvel díszített fegyvermesteri zubbonyt „Generál!” „Generál!” ordítással mindenkit elfogtak csak a súlyosan sebesült ezredest hagyták a földön fekvé, megelégedve azzal, hogy a kardját és pisztolyát elvegyék. Dorró Dezső tizedes megsebesülve szintén a küzdőterén maradt és azóta semmi hír nem jött felőle. Hasonlóan járt Takács Mihály honvéd is.

Banyik Gyula őrzető (II. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott) egy fél szakasszal, Suhajda Péter honvéd pedig egy rajjal, — azonban egy egész órán át, — visszatartották az ellenséget és ezalatt Ilosvay Péter főhadnagy géppuskás osztaga felszaladt a *tatarinowi* iskola padlására és néhány 3. századbéli honvéddel, akik Faragó András szakaszvezetővel (II. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott), hozzácsatlakoztak, erről a vidéket uraló pontról a falu felé közelgő oroszokra pusztító tüzelést kezdett.

Az orosz nem tudott a faluig jutni és vitéz ezredparancsnokát egy sebesült szállító csoport megmentette és hátra vitte.

Köröskörül mindenütt dúlt a harc, a falun kívül harcoló századok, habár nagy veszteséggel, de szintén kitartottak. Az ágyuk mindkét részről szórták a tüzet és lépten-nyomon újabb és újabb hősök kerültek az élre. Palzer János főhadnagy és a kis Horváth Jenő hadnagy, mint sebesültek szintén elszállítottak, de derék altisztek mindjárt pótolták mindenütt a hiányt. Nagy Gáspár tart. zászlós rendkívüli hősi küzdelemben elesett. Gyökös Imre és Harsányi hadapródok, mint súlyosan sebesültek vánszorogtak hátra, midőn Nagy Mihály szakaszvezető és Técsi János honvéd 20—30 főt maguk mellé gyűjtve a falu szélét megkerülve a támadókat oldal tűz alá fogták. — Még a tisztiszolgák is, mint: Szűcs Imre, puskát ragadtak a halottak mellől és a küzdők sorába állottak. Kulcsár József és Somolán Péter szakaszvezetők (mindkettő II. o. ezüst vitézségi érmet kapott) egy-egy fél szakasznyi erővel támadásba kezdettek.

Természetes, hogy még a segédtsztek is mint Mező Endre (legfelsőbb elismerést kapott) és Szabó József főhadnagy már régen a tűzvonalba bent állottak és épen úgy, mint Báthory István hadapród rohamokat vertek vissza és a falu az ezred kezében maradt.

Késő délután a falu előtt álló ezrednél Zivuska Ferenc kezdett intézkedni Százada maradványához a 11. és 7. század maradványait, meg a Bészler János főhadnagy vezetése alatt álló géppuskásosztagokat magához vette és földözékes állást készítve kitartottak. — Az ellenség nem bírt velük és lassan vonult vissza, csupán állásaikat dolgozta ágyútűzzel keményen. A legénység közül ezen csoportnál Kun Miklós, Fekete Károly, Horváth Lajos szakaszvezetők, Jakucs János őrmester, Papp József és Kiss Máyer honvédek meg II. Tóth Lajos tizedes voltak a nap hősei.

Az est szürkület beálltakor az ellenség üldözésére rendelt cs. és kir. 23. gyalogezred csapatai átlépték az ezred vonalait és az ezredrészek gyülekezni és éjjelezni a Lowcától keletre 1000 x-re lévő magaslatokra vonultak vissza, ahol készségi állást vettek föl.

A kötelékek rendezése után az I. és III. zászlóalj az első vonalba, a II. zászlóalj és a 17. honvédezred III. zászlóalja a második vonalba állítottak fel.

A győzelem kivívásánál ezen a napon különböző helyeken még az alábbiak tüntették ki magukat: Kiss Gábor őrmester,

Kocsán János tizedes és Kulcsár János szakaszvezető, akik II. o. ezüst vitézségi érmet kapták. Nagy Balázs, Csukás János, Szabó Mihály, Bokra Péter és Benke Gábor honvédek, Kocsis János tisztiszolga és a már a *rohatyni* ütközetben is feltűnt Cs Papp Karácsony, Szabó Miklós, Mester Bálint, S:ujogán Lőrinc és Szabó András örvezetők; Inczedy Lajos e. é. ö. tizedes, Oláh Bálint, Kovács András, Kovács László, Szalontay Elek, Bálint József és Nagy György tizedesek, valamint Steiner Imre és Széli Béla e. é. ö. tizedesek, Gyursánszky Pál, Tar Jenő. Rózsa Imre, Molnár József, Tóth Ferenc szakaszvezetők, Percze Imre, Tar András, Nagy Márton, Kiss Sándor és Kiss János tizedesek, Szöllős Sándor őrmester, Nagy Pál, Kulcsár Sándor, Győrfi Péter szakaszvezetők (mindhárman őrmesterré lettek előléptetve) szintén hősi vezetők voltak, akik mindannyian ezredparancsi dicsérő elismerésben részesültek,

A *rohatyni* ütközetben résztvett legénységen kívül a tűzkeresztségen ezen alkalommal estek először keresztül: Nagy Antal őrmester, Daróczy Ferenc, Neuman Ferenc, Nagy Imre, Lakatos Péter, Nagy Péter, Kocsuba Lázár, Ábrahám Kostyán és Szabó Mihály szakaszvezetők, Lente Sándor tizedes, Szabó Károly, Dancsy László, Csaba Károly, Király Sándor, Kovács Sándor, Fekete Imre, Lázár Tógyer, Pál János, Juhos Lajos, Lupuly György, Kati Lajos, Keresztesy Lajos, Gál József, Lakatos Péter, Jég Lajos, Driró József, Tynágye László, Hagymásy János, Hararsin Ferenc, Németh Sándor, Gohász Mihály, I. Erdős Lajos, Vas Imre, Kis Lajos, Teleky Mihály, Daró Gábor honvédek; Keki Miklós és Kiss Bálint örvezetők, Hegedűs Sámuel, Brag) a Miklós, Barta István, Lakatos János, Juhász Mihály, Gonda János, Pető István, Cs. Gál István, Fáber Károly, Molnár Henrik, Faragó Imre, Kovács Antal, Meikher István, Petri Lajos, Bojtor Sándor, Hermeczy Lajos, P. Ndgym Imre, Hamza Lajos, Molnár András, Farkas István, Eke Bálint, Tóth István, Steiner Albert, Fekete Antal, Gái Mihály, Peha Lajos, Kompári Márton, Juhász Károly, Jaray József, Kiss György, Páka József, Bokor Sándor, Papp Sándor, Antal Bálint, Kiss Lajos, Müsztán Péter, Erdey Gábor, Buty Ferenc, Bácsi János, Gáli Imre honvédek.

A harcok utáni éj a mi ezredünkre nézve aránylagosan csendesen telt el. Az ezred tisztjei a kötelékek rendezésével és a sebesültek hátrajuttatásával foglalkoztak, ami nehezen ment, mert szerkéren kellett volna őket szállítani, de ilyenek nem voltak előkerít-

hetők, hiszen — amint természetes is — a környék összes lakossága elmenekült. A mi sebesülteink között számtalan orosz is feküdt, akiket orvosaink, mint a sajátunkat kötözgettek. A harc az éj folyamán is dúlt más ezredekkel, de ebből most csak a zajt hallottuk és az égő falvak világításából tudtuk, hogy az orosz vonul, húzódik hátrafelé. Ez alkalommal láttuk először, hogy a falujában bent szorult szerencsétlen polgárok a harc ellen milyen, ügyesen védekeztek. Vermeket, disznóólakat stb. vastag földréteggel hánytak felül és az egész család ezekben húzódott meg.

Amint a szeptember 9-ének hajnala beköszöntött, a megfizetett ezrednek is indulni és új támadásra csoportosulni kellett. Előnyomulás — természetesen más ezredek mellett — *Horozanna-Wielka* és *Rumnó* közötti területre rendeltetett el. Az egész ezred, melyet Schrantz őrnagy vezetett, ismét együtt volt, — a Reintz-század kivételével, amely tüzérségi fedezetre volt elvonva.

A támadás az első órában az előző napi csatatéren át vezetett, ahol sok szerencsétlen-bajtársunk hullája mellett haladtunk el. Jól és kevésbé jól megásott apró fedezékek, óriási gránátölcsérek jelezték a harc helyét és meglepéssel szemléltük a saját 15 cm. nehéz ágyuk által végzett rombolásokat. Oroszok hullái mintegy mutatták az utat, hogy merre vonultak hátrafelé. — *Rumno* község előtt vették fel ismét a harcot, amely a megszokott hevességgel estig folyt. Csuthy Gyula hadnagy, az egyik század, vitéz parancsnoka és dr. Kiss Dezső tart hadnagy itt sebesültek meg. Este a sötétség beálltakor *Rumno* község közvetlenül az ezred előtt, már teljesen lángokban állott. Égett köröskörül minden, ami éghető. A Reintz-századot a tüzérségi fedezetből a cs és kir. 39.-es testvérezred megsűritésére berendelve, minden ott harcoló csapat egész *Rumno* alá küzdötte magát. A messze távolban künjelek harsogtak a sötét éjszakában, mindenütt a rohamot fűjták és természetes, hogy a mi kürtöseinknek sem kellett egyéb, mint ezt hallani, hogy átvegyék a kürtjelet Halász András őrzetű, — különben kitűnő kürtös —, a *Rumno* felől jövő golyózáporban mint egy megvadult ló szaladgált: „Én már fúvom a rohamot! Nem lesz úgy vége a háborúnak, hogy még rohamot sem fűjtam volna!” és parancsot sem várva, egyszerre csak fűjni kezdett. A legénység talpra ugorva, berohant az égő faluba, melynek minden oldalán különböző más ezredek rohmoztak be. — Varga Zsigmond tizedes, Szerakucz Tivadar és Kun Sándor 12. századbeli honvédek tüntek főleg ki bátorságukkal, amely vitézsé-

gükért később ezredparancsi dicséretben részesültek. Bent a faluban lett azután igazi bábeli zűrzavar! Orosznak már híre-hamva sem volt és ezer szerencse, meg óriási erély kellett ahhoz, hogy a vakító tűzfényben és a füstben a különböző ezredek egymásnak nem rohantak, pláne ezen alkalommal, midőn bosnyákok — vagyis szláv nyelven kiabálók — voltak bent elsőnek a faluban.

Ilosvay főhadnagy és Nagy Endre tart. hadnagy csapatával a falun túl fekvő magaslatra nyomult előre, de az éj folyamán az ezred többi részéhez *Rumno* alá húzódtak vissza. Mártonffy tart. hadnagy, Váncsa Béla zászlós, Szűcs Ferenc őrmester és a fiatalabb gárdából Beregszászi Sándor, Frenyó István és Báthory István hadapródok, Botos Géza, Császi Károly, Matschek János, Sipos Izidor, Székely Gyula, Steiner Imre és Széli Béla önkéntesek voltak az idősebb tisztek mellett a nap hősei.

Dede Géza örvezető ezen a napon lelte hősi halálát, míg Harsányi Gábor örvezető eltűnt.

Csanak Sándor törzsőrmester, az ezred zászlótartója dicsőségesen lobogtatta mindkét napon az ezred zászlóját. (I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott.)

A szeptember 10-ére virradó éjt ezredünk *Rumno* mellett töltötte. A helyzet teljesen bizonytalan volt és így rajvonalba fejlődve, különböző csoportokban, úgy, amint este a harcok után megállapodtunk, azon helyzetben maradt minden rész. Látni csak azt lehetett, hogy előttünk *Rumno* község az egész éj folyamán nagy lánggal égett és tudni csak annyit tudtunk, hogy az orosz a faluból ki lett verve és valamerre visszavonul. Saját hadseregbeli más ezredek részben *Rumnón* túl, részben ezen falu környékén pihenve, arról is volt biztos tudomásunk, hogy az ellenséggel az érintkezés valamely ezreddel fenn van tartva.

Világos hajnal volt már, midőn az ezred *Rumno* alatt sorakoztatva lett és mert az ellenség üldözésére más ezredek lettek előre rendelve, a mi ezredünk menetalakzatban indult *Rumnón* at hadosztálykötelékben tovább.

A falun menetalakzatban vonultunk keresztül és iszonyodva néztük a legrettenetesebb háborús képet. A félig leégett faluban a kormos és üszkös gerendák között szénne égett holttestek hevertek, rettenetes égett hússzagot terjesztve a levegőben. Valószínűleg az előző napi harc alatt megsebesült orosz katonák voltak ezek, akik pajtáukba és csűrökbe húzódtak vissza és a tűzvész alkalmával már nem tudtak elmenekülni. Volt olyan leégett ház,

ahol tíz ilyen szénné égett holttest is hevert, egymáson keresztül-kasul. Puskatűz elülről sem volt hallható, ami megnyugtató jele volt annak, hogy az orosz a kétnapos harc alatt olyan döntően megveretett, hogy egyelőre vonul hátrafelé *Lemberg* irányába.

Ezen napon ütközet azután nem is keletkezett és ezredünk hadosztálykötelékben csupán dicsőséges előnyomulását folytatta *Horozana-Wielkán* át a *Szezerek-patak* felé *Cserkasy* falu irányába, ahová este érkezve, az éjt a szabadban mindenki nyugodt alvással töltötte.

Ezen napnál fel kell említenünk, hogy — amit az ilyen ütközet alkalmával természetes —, a legénység (természetesen mindig, a tisztek is) már napok óta semmiféle élelmet nem kaphattak és éhesek lévén, mindenki az evett, amit talált. Ha az ezred itt-ott rövid pihenőkre megállott, a káposztaföldekre vetették magukat és kivágott káposzták torzsáit fogyasztották, majd orosz hullákra találva, az ezek kenyérzsákjában talált kenyeret és dohányárut szedték elő. Gyümölcs is volt még egyes fákon és ezeknek élvezésekor talán senki sem gondolt arra, hogy nem-e már ekkor lett a mi ezredünk is megfertőzve kolerával, amely, — mint majd látni fogjuk —, azután olyan rémes pusztítást végzett közöttünk is.

Szeptember 11-én az oroszok megállottak és a mi ezredünknek is támadni kellett. Az ezred részére a harcterület *Czerkasy* vasúti állomástól kiindulva, a vasúti töltésről északkeleti irányba vezetett.

A támadás hadosztálykötelékben késő délutánig tartott. Az oroszok a hadosztály lendületes támadását alig tudtak kivédeni és habár lassú, de állandó visszahúzódsban voltak. A nap leszálltakor a harcmező teljes győzelmünket mutatta, mert a szürkületet felhasználva az oroszok teljesen eltűntek szemünk elől. Ezredünk szétszórt tagozásban ekkor *Lindenfeld* községtől délnyugatra körülbelül négy kilométer távolságra állott.

A visszavonulás láttára, tekintettel az estszürkületre, a mi ezredünk a *Lindenfeldtől* nyugatra elterülő erdő déli sarkánál lett gyülekeztetve, ahol az ezredet vezénylő Schrantz őrnagynak Pernetzky Jenő tábornok-dandárparancsnok személyesen adta ki az éjjelezésre vonatkozó parancsot. Ezredünk két gyenge zászlóalj tudott hamarosan összeszervezni. Ezek egyikének, (melyet Molnár József százados vezetett), valószínűleg azon feltevésből kiindulva, hogy az ellenség döntő vereséget szenvedett és visszavonulásban van Pernetzky tábornok azon parancsot adta, hogy: „Az égő

Lindenfeld falu mellett elhaladva, a leMBERGI műúton északra *Reichenbach* faluba vonuljon és ott előőrsökkel biztosítsa a helyzetet.” A másik zászlóalj, melyet Schrantz őrnagy vezetett és amelyhez az ezredtörzs Ollinger és Szabó főhadnagyk vezetésével csatlakozott hasonló feladattal *Dornfeld* községbe rendeltetett. Az Ilosvay főhadnagy géppuskás osztaga; az első, a Bészler főhadnagy géppuskás osztaga a második zászlóaljcsoporthoz követte. Egy erős járőr Kun Miklós őrmester parancsnoksága alatt a leMBERGI műútra küldetett előre. Ezen járőr *Lindenfeldet* megkerülve a műút mellett ellenségbe ütközött és egy kozák járőrt egy tanyában elfogva — mert a műúton tovább nem mehetett —, jelentésével visszatért.

Teljes sötétség uralkodott akkor, midőn ezredünk így részre válva biztosított menetben elindult az elrendelt cél felé. Körülöttünk mindenütt égő falvak világítottak, csalhatatlan jelül annak, hogy az oroszok visszavonulásban vannak. Így érkezett el a Molnár zászlóalj *Lindenfeld* faluig, amely lángolva égett. Amint az élként előre küldött Horváth Ferenc hadnagy embereivel az égő falu szegélyéig ért, alig 10 lépés távolságról a falu melletti árokba gyorstűzet kapott és mert jobb könyökét egy lövedék elroncsolta és mert a mellette haladó egyik egyéves önkéntes az első lövésre szintén megsebesült, nem tehettek egyebet mint szaladtak hátra a zászlóalj felé. A zászlóalj a meglepő tűzre az első pillanatban lefeküdt, de mert az oroszok tüze nagyon érezhetővé vált, tekintve a koromsötét éjt és azt, hogy közvetlenül előtte égett a falu — kitérve az ellenség lövőirányából —, visszavonult az elindulás helyére, ahol a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezred rajvonásban éjjelezett és ezeket meghosszabbítva várta a hajnalt.

Hasonló sors érte a *Dornfeldre* rendelt másik zászlóaljcsoporthoz is. Ez a *Linaenfeldtől* nyugatra elterülő erdőn át haladt, amidőn szintén pár lépés távolságról géppuskatűzet kapott és a sötétben tájékozódni sem tudva, meglepetésében egyebet szintén nem tehetett, mint visszahúzódott a kiindulás helyére, az 1. honvéd gyalogezredhez. Pernetzky tábornok törzsével egyedül indult előre a két csoport között és amint másnap megtudtuk, csak a sötétségnek és jó szerencsének köszönhetette, hogy az oroszok háta mögül csapatához képes volt visszavergődni. Valószínűleg az előző napokon megvert oroszok előőrsei voltak ezek, amelyek a visszavonulást fedezték.

Ezen kis incidens, mely komolyabb veszteséggel nem járt,

senkit sem csüggesztett el, hiszen mindenki a győzelem mámorában úszott és a következő napok felemelő érzéseit és a felszabadult *Lemberg* városba való bevonulásunkat látta lelki szemei előtt.

A szeptember hó 12-ike azonban szomorú hírt hozott nekünk. A *Lemberg*től északra harcoló seregtestek olyan veszteséget szenvedtek, hogy az egész vonalnak a hátravételét kellett a legfelsőbb hadvezetőségnek elrendelni.

„Visszavonulás az egész vonalon! Visszavonulás egészen a Kárpátokba, az elkészített védelmi állásokba!” Ennyi volt, amit mi az ezrednél lévők megtudtunk és fájó szívvel szedelőzködtünk össze a nagy útra, amely hazánk határáig vezetett.

Ezen emlék gyanánt megirt történelmüknek nem célja mérlegelni azt, hogy hiábavaló lett volna-e eddig is az erős küzdelem,, hiszen, aki hadászati szakmunkát olvas, ma már jól tudja, hogy nekünk, az osztrák-magyar hadseregnek az orosz hengert mondhatni egyedül kellett tartani és mert ezen időpontban: a megállapított határidő lejárt, a hadvezetőségünk most már abba a helyzetbe jutott, hogy az emberanyagot jobban kímélhette és minden támadáshoz ezután biztosabb alapot keresett.

Majd a Kárpátokból kii dülva fog hadseregünk kézzelfogható-dicsőségeinek sorozata megkezdődni. A valóságos dicsőségsorozat, az igazi azonban az eddigi volt! Állani egy rettenetes túlerőt, elvérezni és felmorzsolódni egy tűzhenger előtt és még itt ott fényes győzelmeket is aratni, olyan páratlan dicsőség, amelyre visszavonulásunk pillanatában éppenúgy, mint mind a mai napig mindnyájan csak büszkék lehetünk.

A Kárpátoktól kezdődőleg majd látni fogjuk, hogy ezredünk támadásoknál már tudja, hogy mennyi az ellensége és tudja mindig a célt is. Tudni fogja mindenki, hogy mikor számíthat élelemre, lőszerre, stb. és azt is, hogy mi történik vele, ha megsebesült.

Talán túlozunk, de a valóságban akkor és ottan mindenki azt érezte, hogy a legnagyobb bátorság és a legnagyobb lelkierő ahhoz kell: a végsőkig kitartani, de nem tudni: hogy mivel szemben; támadni, de nem tudni: mennyivel szemben és nem tudni: hogy meddig!

Étkezésről hetekig még csak szó sincsen és megsebesülve visszamaradni egy olyan ellenség kezében, amelyet ekkor még nem ismertünk, ehhez igazi lelkierő kell

Hadseregünk kötelékében ezredünk fényesen megállotta helyét és mielőtt visszavonulásunkat a Kárpátokba megkezdjük, hajtsuk

meg az elismerés zászlóját a háborúba elindult tényleges ezred előtt, mert majd, ha a megmaradtakat útközben a kolera is megfelezi, a Kárpátokban már ezen harcosokkal csak mint az új alakulatok gerincét képező, a hagyományos szellemet továbbvivő egyénekkel találkozunk.

És most a dicsőséges támadás közepette kezdjük meg a visszavonulást a Kárpátok felé.

Visszavonulás Lemberg alól a Kárpátokba.

Dicsőségteljes harcaink után a hadosztály kötelékében ezredünk mindjárt szeptember hó 12-én megkezdte a szomorú visszavonulást a Kárpátok felé.

A támadás ideje alatt ezredünknek minden része teljes mérvben szabályosan működött, elannyira, hogy szeptember hó 11-én a mozgókonyhák is megjelentek Asztalos Imre főszámvevő vezetése alatt a csapatoknál, hogy mindenkit, — amint ezt akkor természetesen senki sem gondolta volna, — egy hosszú időre utolsó étkezésben részesítsen. — Zsoldfizetés is volt ezen a napon; először és utoljára a mozgókonyhák pénzszekrényéből előszedett pénzzel. — A békebeli elgondolás szerint ugyanis: minden század a maga zsoldilletékét a mozgókonyhában magával vitte; a kulcsot a századparancsnok őrizte, azon naiv szándékkal, hogy mint otthon, — bizonyos időközökben, — még zsoldot is fizet. Az első ütközet után természetesen, már nem volt sem századparancsnok, sem kulcs, sem pénz, de még az emberek is mások voltak, sőt azt mondhatni, hogy a mozgókonyhákat néha hetekig sem látta a csapat. — A mozgókonyhák másképpen alkalmazva, — amint majd a Kárpátokból indulva látni fogjuk — jól beváltak, de a mostani visszavonulásunk alkalmával nem is tudtunk felőle.

A szeptember 12 én megkezdett visszavonulás alkalmával, minden útvonal telestele volt járművekkel. — Ezeket, kiváltképen az ütközethez nem szükséges mozgókonyhákat, az útról félreállították, vagy csak nagy nehézséggel vergődhettek a sok menekülőket szállító szekerek hada között csapataik után. így ezredünk vonata is elmaradt. A mozgókonyhák vezetését Asztalos Imre főszámvevő, Ármós főszámvevő altiszt vezetésére bízta, míg ő maga lóra ülve, napokig kereste a vonatparancsnokot: Soós András százados gazdasági tisztet, akit már egészen *Szánokon* megtalálva, nagynehezen végre ezred és vonat ismét együtt lett. Ez azonban egy heti idő. A visszavonulás megkezdésétől egészen a Kárpátokig soha és senki hivatalos étkezésben nem részesült. — Hivata-

losan nem jutván élelemhez, részben pénzért vásárolt mindenki útközben valamit, de mert a lakosság az élelmicikkeket a pénznél fontosabbnak tartotta, leginkább „hívatlanul” szereznék be táplálékukat.

A visszavonulás azután gyors tempóban haladt.

Szeptember hó 12-én dicsőségeinknek színterén, a voltcsatamezőkön át vezetett az ut. A legénység a még el nem temetett hullákat ismét felkereste, hogy az esetleg náluk lévő és már régen nélkülözött dohányát elvegye. Roppant erély kellett ahhoz, hogy a rend fenntartassék.

Este a sötétség leple alatt is folyt a menetelés. Szeptember hó 13-án már *Malpa* község mögött pihent meg ezredünk. — Molnár százados zászlóalja a falu keleti szegélye mentén húzódó magaslatokon állított fel útközet-előőrsoket, hogy a nyugvó részeket esetleges rajtaütések ellen, — főleg a kozákjárőrök ellen — biztosítsa. Ellenség nem mutatkozott, de az éj a biztosító részeknél mégis nyugtalanságokkal telt el, mert minduntalan és mindenfelől embercsoportok közelegtek az állás felé. Az előterepen elterülő erdőkben mindenütt imbolygó fények csillogtak, ellenséget sejtetve, de a kiküldött számtalan apró járőr mindig azzal a jelentéssel tért vissza, hogy menekülő polgári lakosok a közeledők. — A csapat mentén ugyanis egész a Kárpátokig mindenütt, a polgári lakosság nagyrésze is velünk tartott, legtöbbször: szegényes, bútorzatát, tehenét stb. vonszolván magával a feneketlenül sáros utakon.

Szeptember hó 14-én az ezred már *Csajkowicze* előtt vett fel utóvéd felállítást Ilosvay Péter főhadnagy csoportja maradt az ellenség felé legközelebb eső dombokon és már a késő délutáni órákban valamely ismeretlen származású magyar népfelkelő zászlóaljjal együtt az ellenség előcsapataival harcba is kellett bocsátkozniuk. A visszavonulást fedező utóvéd csoportoknak a parancsnoka a hadosztály részéről: Pernetzky Jenő tábornok dandárparancsnok volt, aki látván azt, hogy a hadosztály részei *Csajkowicétől* nyugatra a Dnyeszter hídján már átkeltek, az utóvédeknek is elrendelte az estszürkületben a hídon át való gyors visszavonulást. A legutolsó csoportok már sötétben és teljes futásban jöttek a hídon át, amelynek megtörténte után a nagy híd egy hatalmas robbanással a levegőbe röpítettett. A Dnyeszter által elzárva tőlünk az ellenség, óriási mocsarak között, térdig érő sárban és szitaló esőben, haladtunk azután egész reggelig, amikor *Hordynia* községet elérve szeptember 15-én az ezred egy pihenő napot kapott

A pihenő alatt az ezred össze-visszaságban lévő kötelékei ismét rendezettek és az ezredparancsnokságot a m. kir. nagyvárad 4. honvéd gyalogezredtől kivezényelt: revisnyei Reviczky László alezredes vette át. — Reviczky alezredes a pihenő napot arra használta fel, hogy a tisztikart összegyűjtve, nekik az eddigiekből tanulságot mentve, a jövőre vonatkozó utasításokat adott.

Az oroszok a *Djnesztertől* északra tovább nyomultak előre, jmiért is csapatainknak a pihenőnap után: szeptember 16-án már 30 km.-nél nagyobb menetet kellett végrehajtani, míg *Szary-Sambortól* délre *Terszow* községben éjjeli szállásra vonulhatott. A *Terszowban* való éjjelezést az ezred III. zászlóalja biztosította, amely északi irányban *Zavadvától* két főörsöt és pedig 1 század és fél század erejét állított fel, míg 2 század, mint előörs tartalék *Zavadka* északi kijáratnál vett fel állítást.

Az ezrednek ezen *Terszowra* való visszavonulása azonban nem történt meg aggodalmak nélkül. A visszavonulás alkalmával Jlosvay főhadnagy egy zászlóaljcsoporttal *Sombortól* délre a *Kuleycétől* nyugatra lévő magaslaton, utóvéd állásban visszahagyott, mert, — mint említettük, — az oroszok *Sambor* felé előnyomulásban voltak. Midőn az oroszoknak ezen városba való bevonulása tényleg megtörtént, ezen utóvédcsoport már ellenséges gyalogsági és tüzérségi tűzben kezdte meg visszavonulását az ezred után *Terszowra*, ahová szept. 17-én hajnali 3 h-kor érkezett meg.

Terszowban történt éjjelezésünket követőleg ezredünknek is megszűnt az érintkezése az ellenséggel és ettől a naptól körülbelül egy hónap fog eltelni, míg ismét harci a kerül a sor.

A háborúban nem volt olvasó könnyen azt hihetné, hogy egy ilyen visszavonulás most már csendben és nyugodtan történhetik meg, de a valóság egészen mást mutat. Békebeli nyugalom a legkevésbé van, hiszen mindenütt és mindenfelől hatalmas robbanások hallatszanak, amint mögöttünk a „pianirok” a hidakat, átereszeket, vasúti töltéseket, vasúti váltókat és minden olyan építményt, ami az ellenség utánnomulását elősegíthetné, sorjában robbantják fel.

A dörrenés hatalmasabb és tompább, mint az ágyúszó. Ilyen dörrenések kísérték az ezredet egészen a Kárpátokig.

Szeptember 17-én, az ezred *Tarnowára* menetelt, ahol 18-án pihenő napja volt. A hadosztály parancsnokság intézkedésére, hogy *A* csüggedőkbe új élet hozassék: a m. kir. 4. honvéd gyalogezred zenéje, ezen a napon lelkesítő dalokat játszott. A tábori

posta is megragadta az első kínálkozó alkalmat és az elindulás óla érkezett leveleket kikézbesítette mindazoknak, akiknek még lehetett. Levélkötegek, mondhatni levélbogyák érkeztek de csak itt-ott akadt már gazdája egyiknek-másiknak. Mogyoróssy Gyula nyilvántartó őrmester intézte el azután ezeknek a sorsát. Tény azonban az, hogy a zuhogó eső dacára, — tekintve a^t is, hogy a faluban némi élelmiszer is volt vásárolható, — a nagy fáradalmak után a pihenő mindenki számára némi üdülést hozott.

Szeptember 19-én, már hajnali 3 óra 30 perckor megindult az ezred, hogy *Dobromilon* át *Kuzminára* meneteljen. Az ezen napon hadosztálykötelékben megtett menet azonban nagyon karaván vándorlásszerű jelleget vett magára. Az eső esett és az utakon, amelyeket a katonai járműveken kívül polgári menekültek szekerei is elzártak, bokán felül érő sár volt. A tehervonó állatok az éhségtől kidőlve, az út melletti árokban egymás mellett feküdtek. Innen a *Kárpátokig*, azt lehetett mondani, minden 100 lépésre 1 — 1 döglött lovon kellett átgázolni. *Wojtkowkától* délre körülbelül 3000 x re a hadosztályunk maradék tüzérségének a lovai sem bírták már az ágyukat a nagy sárban a dombra felhúzni. Csanády altábornagy, hadosztályparancsnok rettenthetetlen eréllyel személyesen intézkedett, hogy az út melletti földeken haladó csapatok megálljanak és menjenek az ágyukat a sárból kitaszítani. Így a mi ezredünk minden egyes tagja is taszított rajta egyet-kettőt, de az igazság az, hogy a Kegyelmes ur továbbhaladván, ezen fárasztó és sáros munka elől mindenki „meglógott.” Végre ezredünkől a Zivuska százados által vezetett zászlóalj lemaradt és éjfélig sikerült nekik az ágyukat kihúzni. Ők mint utóvéd maradtak vissza.

Az ezred részei *Kazmináig* jutottak, míg a Zivuska-zászlóalj mint vonatfedezet, csak másnap jutott *Bujkowcére*

Szeptember hó 22-én este *Rzepesd* községben lett ismét együtt az ezred, hiszen azt lehet mondani, idáig mindenki ott állott meg, ahol akart, annyi volt már az elmaradozó. *Rzepesden* az ezred után bevándorló egyes embereken azután gyanús tünetek kezdtek mutatkozni és másnap nem mehettünk tovább, mert teljes erejével fellépett soraink között a legrettenetesebb nyavalya: a „kolerá!”

Rzepesdről, — midőn szeptember 24-én reggel 7 órakor indulni készültünk, az utcán már egyes emberek halva feküdtek. Zivuska századosnak például Máthé lovásza és Fehérvári tisztiszolgája meghaltak kolerában az éj alatt és így volt ez minden

századnál. Reviczky alezredes, ezredparancsnok nem tehetett egyebet, mint a község vezetőségének némi pénzt utaltatott, hogy a betegeket valamelyes szekéren hozzák utánunk, a már nem messze levő Kárpátok vonulatára. Az orvosok: dr. Klein, dr. Schmiedt — gyógyszerek teljes hiányában —, tanácstalanul állottak. — Oltó anyagról ebben az időben még szó sem volt és az oltást az orvosok majd csak Magyarország területén kezdhették meg.

Az elcsigázott, kiéhezett és megfertőzött ezredmaradvány az ország határát jelző nagy kő mellett, melynek egyik oldalán „Magyarország”, a másikon „Ausztria” felírás volt, mégis megállott és levett főveggel a „Hymnuszt” énekelve fogalmat tett, hogy: „De innen, bármit parancsoljanak is, most már hátrább nem megyünk!”

Majd látni fogjuk, hogy a hadiszerecnse a Kárpátoknál fog tényleg mellénk szegődni.

Szeptember hó 25. és 26-án pihenő nap volt *Laborczi*re, mert a parancsnokságok minden igyekezete abban merült ki, hogy az immár teljes mértékben dühöngő kolerának gátat vessenek. Oltó szérum azonban még nem érkezett, de legalább jó elhelyezéssel és tisztálkodással lehetett a menthetőt megmenteni.

*Laborczi*re az ezredparancsnokság a jutalmazásokra is gondolt és a már eddig is ismertetett dicsérő elismeréseken kívül szeptember hó 25-én „az eddigi ütközetekben tanúsított bátor LS kiváló magaviseletükért” az alábbi előléptetéseket rendelte el:

Zászlósokká kinevezettek:

Beregszászi Sándor, Frenyó István és Báthory István hadapródok.

Hadapródjelöltek:

Botos Géza, Császy Károly, Matschek János, Sipos Izidor, Székely Gyula, Steiner Imre és Széli Béla egyévi önkéntesek.

Törzsőrmesterekké:

Szűcs Ferenc, Szöllős Sándor, Bagoly Sándor és Lörincz György őrmesterek.

Őrmesterekké:

Kulcsár József, Márton Izsák, Gere István, Lindenfeld Jenő, (cimz. tizedesből) és Biró Ferenc szakaszvezetők, valamint őrmester egészségügyi altiszt: Papp Tivadar szakaszvezető.

Szakaszvezetők:

Tóth György, Kágel József, Nagy György, Papp József, Sipos Imre, Csiki Lajos, Szász István, Daróczi Sándor, Nagy Dénes, Tikász Mihály, Márton László, Farkas János, Zipszer Mór és Fábrián Lajos tizedesek.

Tizedesek:

Csóka József, Rác András, Nagy Gábor, Varga Minály, Soós István, Puskás Márton, János Péter, Áron Mihály, Szabó József, Piros János, Botos Mihály, Szabó József, Miskolczi István, Ferenczi Gyula, Ludmány Imre, Kónya Péter, Lator Zsigmond, Tóth János, Bócz László, Bálint Imre, Abrudán Tivadar, Kelemen Pál, Újvári Kálmán, Skála Béla, Oláh Imre, Sárréti János, Berka Kálmán, Kiss Gyula, Fekete Imre, Kecskés István és Takács Antal őrvezetők, illetve honvédek.

Őrvezetők:

Károlyi István, Dobos Ferenc, Konti József, Kocsis József, Daku József, Szabó Lajos, Spitz Salamon, Czintye János, Haszen Balázs, Seress József, Molnár József, Martinyi Emil, Rátonyi József, Matics Fülöp, Fodor György, Molnár György, Kőcser Szvetozár, Kardos István, Szabó Ábel, Szűcs István, II. Kovács János honvédek.

Ez volt a hadjárat alatt a legelső kinevezés.

Ugyanezen alkalommal Beké Imre I. o. számvivő altiszt, mert mint vonatvezető altiszt szolgálatát fáradhatatlan buzgalommal látta el, ezredparancsi dicsérő elismerésben részesült.

Szeptember hó 27-én az ezred *Mezőlaborcon* át *Borróra* ment át, hogy a határvonulaton műszaki munkát végezve, ha erre kerülne a sor, a védelmet majdan itten vegye fel.

Reviczky alezredessel a zászlóaljparancsnokok *Kalenón* át a határra mentek és ottan a „*Hanasiawka*” „*Pasika*” „*Danawa*” nevű, — éppen a magyar határt alkotó — hegyhátakon kijelölték a műszaki munkálatok helyét; megbeszélték a védelmet; és a következő napok azután már a fedezékek készítésével teltek el.

Az ezred azonban már nem volt ezrednek nevezhető! Épp ezért a felsőbb vezetőség intézkedésére a már szintén Galíciában küzdő 3. és ½ 47.-ik menetzászlóaljunk, — amely Balla Jenő őrnagy vezetése alatt Debrecenből a mozgósítás tartama alatt Berettyóújfaluba ment —, itten az ezredhez csatlakozott és hazulról is pót-

lás érkezvén, a magyar határon mondhatni egy új ezred szerveztetett meg.

Amíg ezredünk az eddig leirt küzdelmeket folytatta: a Debrecenben visszamaradt pót és kiegészítő szervek az új hadsereg felállításán dolgoztak.

Sztáray nyug. ezredes, mint a kiegészítő parancsnokság vezetője, új emberanyagot sorozott be, amely a pótzászlóaljnál kiképezve, már állandó pótlásokat biztosított.

Tekintve azonban azt, hogy első pótlásképpen, — a már szintén harcokban résztvett 1V₂ zászlóalj érkezett ezredünkhöz —, mielőtt az ezreddel tovább foglalkoznánk, — nézzük meg ezen 15. menetezredbeli zászlóaljunk harctéri tevékenységét.

A 3. és 47. menetzászlóaljunk különálló tevékenysége.

Leírásunk elején megírtuk volt, hogy ezredünk rögtön a mozgósítás elrendelésekor 6 századdal többet állított fel, amely 3. és $\frac{1}{2}$ 47. menetzászlóalj számozással augusztus 12-én Balla Jenő őrnagy vezetése alatt Berettyóújfaluba ment, ahol egy ezreddé alakult.

A m. kir. 4. honvéd gyalogezred szintén 6 századot küldvén ide, ezen századokból egy három zászlóaljjas ezred alakult nyújtódi Jancsó Árpád ezredes parancsnoksága alatt. A fél ezred tehát debreceni 3-as, a másik fele pedig nagyváradi 4-es honvéd volt.

Hasonlóképpen mint Debrecenben a tábori ezred, ezen „15. menetezred” Berettyóújfaluban egészen szeptember hó 2-ig a helyőrség környékén gyakorlatokat tartott és különböző híresztelések közepette várta az indulás óráját, természetesen nem is sejtve, hogy majd merre mennek. Augusztus hó 31-én érkezett a rendet az ezredhez az indulásra. Mindenki Lembergbe való szállítás-Tói beszélt.

A lakosság lelkesedése, az ováció, zászló és virágerdő éppen úgy nem hiányzott itten sem, mint Debrecenben a tábori ezredénél, midőn délután a csapatok bewaggonírozását megkezdték.

Az elindulás ezen legelső óráiban azonban ezen szállítmánynál is zavarok kezdtek mutatkozni. A még Berettyóújfaluban volt zászlóaljat szeptember 2-án éjjel visszarendelték volt szállására és olyan hírek kezdtek elterjedni, hogy a már elindult részek is Debrecenben és Püspökladányban visszatartattak, mert talán nem is Lemberg felé, hanem délre, a szerb harctérre mennének.

Szeptember hó 3-án azonban már is tisztázódott a helyzet és délután az utolsó rész is elhagyta Berettyóújfalut. Az ezred Csap—Ungvár és Siankin át Galícia felé utazóit.

Szeptember hó 6-án Sambornál vette kezdetét ama bizonytalanság érzete ezen ezrednél is, amely érzést a tábori ezred útjainál részleteztünk. Eleinte Lembergről beszéltek, azután ki és visz-

szaszáltak, míg végre a délutáni órákban Przemysl vára felé lettek irányítva.

A zászlóaljak szeptember hó 6-án a késő éjjeli órákban gyalogmenetben *Kiowniki* és *Sielce* községekbe mentek, amely helységekben szeptember 7-én hajnalban az egész ezred ismét együtt volt.

Samhor és *Przemysl* környékén megismerkedett ezen ezred, is az első háborús képpel; nézték a menekülőket és a sebesülteket hátrafelé szállító vonatokat. Elhelyezési körletükben már a „hadszintér” fogalmát kellett megismerniük, hiszen mindjárt arra lettek utasítva, hogy a nem lengyel, vagyis orosz érzelmű lakosokat kilakoltassák. Szalma és szénaboglyákat, csűröket, padlásokat stb. kellett átkutatniuk, mert állítólag puskák, sőt géppuskák is voltak a lakosságnál elrejtve. Szállásaik elé az osztagok éjjel őrt állítottak fel, mert „a hazai területen” is félniök kellett, hogy a házakat reájuk találják gyújtani.

Kuzmanek altábornagy, *Przemysl* hős védelmezője vette át a parancsnokságot ezen ezred felett is és elrendelte, hogy a jövőben a „47. menetzászlóalj” stb. elnevezés maradjon el és csupán „15. menetezred” és ebben a zászlóalj és századok, a sorrend szerinti számozási használják. Levélpostai címzésük, — melyre azonban a sor nem került — „Festungspost in Przemysl” lett.

Szeptember hó 12-éig az ezred akként szerepelt, hogy *Przemysl* védőseiegeként marad, miért is a zászlóalj és századparancsnokok, de az idősebb altisztek is, — a helyzet, az előterep és teendők megismerésével foglalkoztak. A Szán és Miar folyókhoz mentek a terep megismerésére, majd a legénységgel a várban az 1—6. „Werk” között védelmi, kirohanási stb. gyakorlatokat tartottak.

Ezen ezrednek eddig leirt harctéri tevékenysége azon időponttal esik egybe, míg tábori ezredünk, — mint már megírtuk, szept. 8—12-ig *Lemberg* alatt dicsőséges és győzelmes harcait vívta.

Tudjuk azonban azt, hogy szeptember hó 12-ike döntő fordulatot hozott. A *Lemberg*től északra küzdő hadsereg veszteséget szenvedvén, a Kárpátokba való visszavonulás rendeltetett el. A visszavonulás bizony némely hadseregrésznél nem a legnagyobb rendben vette kezdetét és bizonyára ez is indító oka volt annak, hogy szeptember hó 12-ével a *Przemyselben* volt 15. menetezred is más rendeltetést kapott.

A 15. menetezred zászlóaljai egymásután „riadóval” össze-

szedve, vasúton a Szán folyó átjáróinak a lezárásához irányítottak. A Balla őrnagy zászlóaljá mindjárt szeptember hó 10-én *Jaroslauba* szállítattott, a hová megérkezve, a Szán folyón átvezető hidakat biztosították támpontszerű megerősítéssel. A Hanke, Thurzó és Eggmann századok azonnal támpontok készítéséhez fogtak, míg a Sonnecker század a tüérlaktanyában egyelőre, mint tartalék szerepelt. Valamennyi század altiszti járőröket küldött előre a munkálatok fedezésére.

A Balla zászlóalj elindulása után a kiskölkedi Szabó Ernő őrnagy parancsnoksága alatt álló zászlóalj is felriasztatván, még aznap este *Radimnóra* szállítattott, az előbbi zászlóaljhoz hasonló rendeltetéssel.

A harcban résztvett tábori alakulatok még csak kis részben jutottak a Szán mögé, — (így a 68. gyalog ezred éppen ezen a napon menetelt *Jaroslauból* le *Prsemysl* felé) — mégis mindkét zászlóaljnál már · llenség közeledtével kellett számolni és minden közeledőt eligazítani.

A kiskölkedi Szabó őrnagy zászlóaljában résztvett Steiner és Balogh századok a radimnói hid fő biztosítására használtattak fel, míg a többi rész a vonattal, — melyet Grünspan Ferenc főszámvivő vezetett, — *Jaroslauba* irányítottott, hol az ezredtörzs is elhelyezkedett.

A radimnói hídnál Véghváry István tart. hadnagy lett az őrség parancsnoka és míg a századok a támpontok kiemelésén dolgoztak, ő elötretolt figyelő járőrökkel gondoskodott a biztosításról.

Egy altiszt és 6 honvédből álló járőr *Dunkovice* keleti kijáráshoz állítattott fel, míg Bocska Sándor tizedes 4 honvéddel *Zaleska-Wolára* küldetett, hogy az ott lévő ismeretlen csapattal, — amely az utánnomuló ellenséges részekkel harcban állott, — az érintkezést vegye fel. Hasonló feladattal rendeltetett ki egy másik járőr a Hanke századtól Madár Ernő hdp. őrmester parancsnoksága alatt. Aznap, vagyis szept. 13-án estig ezen járőrök semminemű jelentést nem küldvén, Lukács Béla zászlós küldetett ki egy V_2 szakasszal a *Zaleska-Wolai* helyzet tisztázására. A Lukács járőrnek este 9 órára kellett volna visszatérni, de mert ez sem jött meg, szept. 14-én hajnalban Steiner József főhadnagy egy V_2 szakasszal Vámos Mihály őrmestert rendelte ki a feladat végrehajtására és a kiküldött járőrök felkutatására. Vámos őrmester járőre *Dunkowice* kijáratán tul találkozott a kiküldött járőrökkel és megállapították, hogy *Zaleska-Wolánál* a 85. menetezred volt harcban,

és ennek parancsnokságánál jelentkeztek is. Ezen idő alatt *egy* visszavonuló tábori tüzérezred, egy hegyi üteg, és 2 zászlóalj már *Dunko vicéig* ért.

A kiküldött járőrök a helyzetről tájékoztató jelentést kaptak a harcban résztvett 85. menetezred parancsnokságánál és azon kérelemmel küldettek vissza, hogy *Radimnóban* szekerek lennének rekvirálандók a számukra, hogy a hadi anyagaikat hátrább hozzassák.

Az egyesült járőrök ezen jelentéssel visszaindulva, *Dunkowice-községnél* a már emiuttett tüzérséget tüzelő állásba felvonulva találtak, míg visszavonuló huszárok, dragonyosok és uhlánusok haladtak az utón *Radimno felé*.

Helyzet jelentését a járőr, délután egy órakor Szabó őrnagynak átadta.

Még aznap délután a *Prsemyslből* kirendelt „Pionier”-ok a hidat ekrasittal való felrobbantáshoz előkészítették.

Szeptember hó 14-én azután egésznap visszavonuló csapatok haladtak át a Szán folyón, míg a késő délutáni órában a nagy híd hatalmas dörrenéssel a levegőbe röpítetett.

A híd felrobbantása után a Szán folyó innenső partján a Balogh század a hídtól északra, a Steiner század a hídtól délre vett felállítást.

Amíg a *Radimnóban* levő részeknél ezen jelenetek lejátszódtak a helyzet és a kép fentebb *Jaroslaunál*, a Balla zászlóaljnál nagyjában teljesen hasonló volt.

Szeptember hó 15-én már mindkét zászlóalj előtt apró kozák járőrök tűntek fel, alkalmat nyújtva ezredünk ezen tagjainak is,, hogy a tűzkeresztségen átessenek.

A *Radimnónál* álló századok előtt legelőbb egy erős kozák járőr tűnt fel, de ezt a Steiner század egy pár lövéssel visszariasztotta. Később ismét egy járőr közeledve, a felrobbantott hídon átmászott Nagy Bálint tizedes vezetése alatt 5 honvéd: Gombos József, Hazák György, Zovát György, Szilágyi és Rapatyán János — akik erre önként jelentkeztek — és erélyes tüzeléssel ezen járőrt is megfutamodásra kényszerítették.

Ugyanezen napon délután már egy félszázad erejű gyalogság is mutatkozott az állás előtt, melyre a Balogh század kezdett tüzelni. A tűzharc alatt önként jelentkezve Orosz József tizedes, 30 emberrel átment a felrobbantott hídon és az ellenséget oldalba megkerülve, nemcsak visszaverte, hanem midőn ezek 8 halott visz-

szahagyása után megfutamodtak, még 2 sebesültet és egy elfogott orosz jelentékeny fegyverzettel zsákmányul is ejtett. Orosz tizedes ezen hősi viselkedéséért a nagy ezüst vitézségi éremmel lett ki-tüntetve.

Fekete Béla kerékpáros és Karsai István póttartalékos, a ki később az őrmesteri rangot is elérte, már itten, a Szán körüli harcokban is feltűnt.

Az eddig ecsetelt harctéri helyzet természetesen valamennyi tiszttól még fokozottabb lelkesedést és erélyt követelt. Hősi magatartásukért ezredünk tagjai közül Balla Jenő és kiskölkedi Szabó Ernő őrnagyok itten szerezték meg a katonai érdemkeresztet, míg Rajkovics József főhadnagy legfelsőbb dicsérő elismerésben részesült.

Szeptember hó 16-án a délutáni órákban *Radimnónál* már a 8. honvéd tüzér ezred *Prsemysl*ből kirendelt egy ütege is tüzelt, a sokat emlegetett *Dunkovice* falura, de mindez nem tartott sokáig, mert ezredünk ezen részei is megkapták a parancsot, hogy vonuljanak a tábori ezred után vissza a Kárpátokba.

21-én a 15. menetezred megkezdte a visszavonulást a Kárpátok felé és az első éjt *Nienadowa* községbe töltötték a *Jaroslau* és *Radimno* közötti területen, ahol az ezred összes részei összevonattak.

Szept. 22-én *Dinow*, 23-án *Orzechowkán*, — a hol utóvéd állást is foglaltak — és azután *Rimanowon* és a *Duklai* szoroson át vonultak be Magyarországba, ahol a határkőnél a „Hymnus” eléneklése után *Ladomérvágás*, *Felsővízköz*, *Stropkón*, *Mezőlaborcon* át jöttek *Borára*, ahol a *Beretyőujfaluból* elindult 6 menetszázadunk a tábori ezred roncsával egyesült.

Az ezred előnyomulása a Kárpátokból Chyrowig.

Szeptember hó 28-án a kolerával fertőzött maradék tábori ezred a Reviczky alezredes és a zászlóaljparancsnokok által kiválasztott védelmi vonalon erődítési munkálatokat végzett. *Borró* községből elindulva: délelőtt a III. zlj., délután pedig az I. zlj. legénysége dolgozott.

Szeptember 30-án megérkezett Jancsó Árpád alezredes vezetése alatt a már említett és eddig „15. menetezred” elnevezés alatt szereplő ezred és új beosztás vette kezdetét.

Felsőbb rendeletre: Jancsó alezredes az eddigi ezredének 6. századát, melyet a nagyváradi 4. honvéd gyalog ezred állított fel ezredéhez visszautalta, míg a 3-ik honvéd ezredbeliek a tábori ezred megerősítésére lettek felhasználva.

Revisnyei Reviczky László alezredes az ezredünkénél töltött kiváló szolgálatait után az ezredparancsnokságot nyújtódi Jancsó Árpád alezredesnek adta át és bevonult az 1-ső honvéd gyalogezredhez, melynek parancsnokságát vette át.

A géppuskás alakulatok Debrecenből a pótzászlóaljtól némi pótlást kapván, az ezred új beosztásban állítatott össze. A déli hadszíntérre küldött nagyenyedi Egry Géza hadnagy egy géppuskás osztaggal ide vonult be.

A legnagyobb nehézséget a kolera okozta. Az ezrednél levő orvosok: Dr. Halász ezredorvoá, Dr. Klein, Dr. Kun, Dr. Winkler, Dr. Schönheim főorvosok és Dr. Schmiedt segédorvos reggeltől estig a ragály ellen küzdöttek, de oltóanyag hiányában még nem tudtak megbirkózni vele

Az ezred régi legénységének a legfertőzöttebb részéből: az I zászlóalj alakult, kiskölkedi Szabó Ernő őrnagy parancsnoksága alatt és ezen zászlóalj, mely a „Kolerás zászlóalj” privát elnevezést kapta, nehogy a többi legénységgel összekeveredjék, néhány

napig (amíg az elindulás megkezdődött) a sapkáján fehér jelszalagot viselt.

A 11 zászlóalj parancsnoka Balla Jenő őrnagy lett, illetve maradt, azzal a zászlóaljával, amely parancsnoksága alatt *Jaroslauból* jött.

A III. zászlóalj Schrantz Béla őrnagy parancsnoksága alatt a *Radimnóból* jött két századból és a tábori ezred egészségesebbnek látszó embereiből állítottott össze.

Az ezred így, újjászervezetten, ismét egy harcképes és jól felszerelt ezred benyomását tette, amelyen belül a teljesen szabályszerű ügymenet lépett életbe. Nagyobb terjedelménél fogva bizonyos felváltásokkal október hó 2-án estig' az ezred II. és III. zlja *Bonon*, I. zlj. *Kalenón* volt elhelyezve és a megerősítési munkálatokat folytatta.

Ezredünkhöz hasonlóan, a 20. hadosztály többi ezredei is átszerveztetvén, mindnyájunk számára a jobb jövő reményei csilantak fel.

A hadosztály parancsnoka talán maga is érezte, hogy alparancsnokai eddig a helyzet nem ismerése és a bizonytalanság érzete erősen deprimálta, miért is most mintegy újjá alakulva legelőbb is rendeletet bocsájtott ki, amelyben hangsúlyozta, hogy az alárendelt parancsnokságokat a jövőben az „általános helyzeti öl” is tájékoztatni fogja. így tudtuk meg azután azt, hogy *Borrón* és *Kalenón* létünk alatt az oroszok nem követtek bennünket a Kárpátok felé, hanem a Szán vonalán megállottak. Hallomásból viszont mindenki tudta, hogy a társezredtől, a nagyváradi 4-ik honvéd gyalogezredtől egy „felderítő különítmény” Leőcsey őrnagy parancsnoksága alatt egészen *Sanokig* jutott előre és ellenséget nem talált. Majd „konyha értesülések” szerint — aféle „szakács parancsok”, melyek majdnem mindig igazaknak bizonyultak — hírek keltek szárnyra, hogy repülőink megállapították, hogy az ellenség menetszlopai Galíciában nem Magyarország felé, hanem északnyugati irányba tartanak. (Hadászati szakleírásokból tudjuk, hogy az oroszok tényleg felhagytak hadseregünk üldözésével és Németország ellen fordultak, amely a „marnei ütközet” után csapatait a megállapodás értelmében most már nagyobb tömegekben hozta a keleti hadszíntérre.)

Az általános helyzetnek ilyen tudása után ezredünk mindenik tagja érezte, hogy a Kárpátokban való tartózkodásunk csak napok kérdése lehet és előnyomulás fogja kezdetét venni.

A kolera azonban pusztított rémesen. A legénység téli felszerelést kapott. Mindenki számára új pokróc lett kiosztva és a rendszeren megtartott zsoldfizetések után a különben is jó és bőseges ételmezés mellett az anyaországban mindenki a legszükségesebből gondoskodhatott. A kolera elleni védőszérum is megérkezvén, az orvosok a beoltást megkezdték, de már nem fejezheték be, mert október 3-án délután Galícia földjére nyomultunk előre.

Október 3-án az I. zászlóalj parancsnoka (az úgynevezett „kolerásoké”), kiskölkedi Szabó Ernő őrnagy már nem jöhetett velünk. Nem érthette meg azt, hogy a *Radynmonal* kiérdemelt és később megérkezett kitüntetés a mellére tűzhesse, mert maga is megfertőzve lévén a ragálytól, mint beteg lemaradt, hogy a kolerában elhunytak száma vele is szaporodjék. *Kassán* egy kisegítő kórházbaan október hó 7-én fejezte be áldásos életét. Zászlóalját — amennyiben ezt zászlóaljnak lehetett nevezni — Molnár százados vezette tovább.

Ez alkalommal említjük fel, hogy a tisztek közül Tomory Béla főhadnagy bajtársunkat kényszerítette még a kérlelhetetlen sors arra, hogy dicső pályafutását kolerában fejezze be. Ezen időtáiban nemcsak a legénység, hanem a tisztek közül is sokan beteget jelentettek, ami akkor erős elhatározás volt, mert holmi csekélyebb betegséggel senki sem vállalkozott arra, hogy a kolerás szállítmányokba berakva biztosan megfertőzze magát. A tisztek közül dr. Bódi Ferenc tart. hadnagy és dr. Gerencsér László népfelkelő hadnagy mégis elmentek. A számtalan hősi halott nevét nem tudjuk meg állapítani, miért is azt jegyezzük meg, hogy majd később *Liskón* a kolerás zászlóalj minden tagja oltásban részesülvén, a pusztító nyavalya végleg megszűnt.

Október hó 3-án délután 3 h.-kor az ezred riadóval összeállítatván, nagy örömmel megindult *Vidrány* felé a hová este 7 h.-kor megérkezett.

Október hó 4-én ezredünk ismét átlépte a magyar határt. Öröm csillogott mindenki szemében, mert megszabadult attól a nyomasztó érzéstől, hogy immár hazánk határát kellett féltünk. *Vidrányból* reggel 6 h.-kor indulva, délután 4 h.-kor érkeztünk *Czystohorba*, ahol mindenki elszállásoltatok. Az ezred előtt, Vámos Mihály őrmester parancsnoksága alatt az utászszerszámokkal felszerelt osztag haladt, mert az egész útvonalon most már nekünk kellett megküzdeni azokkal a nehézségekkel, a miket az ellenség-

nek szántunk, akkor a midőn a visszavonulásnál mindent eltorlaszoltunk és felrobbantottuk.

Czystohorb nem a menetvonalon fekszik, hanem mintegy 5 klm.-nyire a hegyek között, de az ezrednek le kellett térnie, hogy egyrészt mindenki fedél alá jusson, másrészt, hogy az útvonal a járművek számára szabadon tartassék, mert ezek főleg éjjel haladhattak előre.

*Czystohorb*ról október 5-én reggel 8 h. 30 I.-kor nagy esőben és sárban indultunk tovább és délután 2 h.-kor *Szczawnéra* megérkezve, hosszú pihenőt tartottunk. Pihenő alatt az itteni csendőrök is megerősítették azon hírt, hogy *Sanokban* nincsen ellenség. Pihenő után azután egy rettenetes utat tett meg az ezred. A vonatok miatt a műút mellett volt kénytelen haladni, úgy hogy beesteledve minden 10 lépés után tíz percre meg kellett állani, mert a feneketlen sárban a holdvilág dacára alig lehetett előre vergődni. Éjjel 12 h.-kor mégis a Tarnova magasságáig jutott az ezred, ahol egy, a Tarnova patak felett körülbelül 10 méter magasságban átfektetett egy szál hosszú gerendán kellett mindenkinek átmászni, míg hajnalra *Tarnawa-Dolnán* némi nyugalomhoz juthatott.

Másnap reggel 7 h.-kor már riadó volt és *Tarnova* északi kijáratánál készülségi állásban állottunk, délután 3 h.-ig, mikor elindulva este 6 h. 30 I.-kor *Dolinára* érkeztünk. Itt azonnal élel-miszter felvételezés eszközöltetett és mindenki sajtot meg tūrót kapott. Az ezred utászlegénysége Vámos Mihály őrmester vezetése alatt *Posiolow* községbe rendeltetett, hogy a 4. és 17. ezred utászaival a Szánon át hidat verjenek. A szegedi 7. árkász zászlóalj segítségével a hid elkészülvén utászaink másnap *Liskóra* az ezredhez bevonultak.

Október hó 7-én az eredeti menetterv a hadosztály részére változást szenvedett és nem *Sanokra*, hanem *Liskóra* vonult az ezred, hová erős havazás melleit délután hat órakor érkezett m g. *Liskón* mindenki fedél alatt, jó elhelyezéshez jutott, melyre a még mindég dühöngő kolerára és mindenkinek elcsigázott voltára való tekintettel égető szükség is volt.

A következő napon a mi ezredünk számára pihenő nap lett engedélyezve, a mely idő alatt mindenki a már emiített kolera ellenes védőoltásban részesült (Pelles Mihály őrvezető, Porcsin László, Tóth Imre, Tassi József, Cséki László, Vadász Imre, Gyöngyös István, Kiss Géza, Togyerás Gábor, Vecsery Antal, Jeney Imre,

Bene Albert, Lévy Marton, Gyöngy János, Kiss Imre, Vigh István, P. Kovács Imre, Korcsmáros János, Csorba Demeter, Qál András, Klein Sámuel, Kacsza Péter honvédek és számosan ezen időben lettek kolera betegek). A cipőt a nagy sár az emberek lábáról javarészt leszedte és így főleg a nagymérvű cipővásárlás az, ami felmentést érdemel. Egész napon át erősen havazott.

Október hó 9-én ugyancsak erős havazásban 9 h. 30 l.-kor indultunk *Liskórol Uherezére*, ahol délután 1 h. 30 l.—3 h.-ig pihenő tartatott. Pihenő után, a vasútvonal mentén haladtunk tovább *Ustrzyki-Dolni* községig. Este megérkezve, a rossz időben éjfélig tartott, amíg a legénység a felrobbantott hídon át egyesével a szó szoros értelmében betornászta magát a faluba. Késő éjszaka mégis mindenki fedél alatt volt, a lovak kivételével, a melyek csak hajnalra, nagy kerülökkel vergődtek utánunk a folyócskán keresztül.

Másnap 6 h. 45 l.-kor indultunk és 11 h.-kor *Krosdenkon* másfél órai pihenőt tartva, este 8 h.-kor *Chyrow* városába érkeztünk.

Messziről 1—2 ágyúlövés volt hallható bevonulásunk közben, de úgy hallottuk, hogy egy menetdandár van előttünk és ezért beszállásolva mindnyájan boldog nyugovóra tértünk. Alig helyezkedett el azonban az ezred, már este 10 h.-kor az í. zászlóalj számára — (a Molnár százados által vezetett immár nem koleras zászlóaljnak) — riadó rendeltetett el, hogy a hadosztály éjjelezését biztosítandó, azonnal a *Slochynie* község előtt fekvő kastélyhoz meneteljen és keleti irányban előőrsöket állítson fel.

A zászlóalj 11 órakor elindulva, sejtelve sem volt még akkor senkinek sem arról, hogy másnap fogja kezdetét venni az egész világháború egyik legborzalmasabb és legveszteségteljesebb ütközete: egy olyan hatalmas ütközet, ahol mindkét részről a harcosok százazrei maradtak a küzdelem színhelyén; a híressé vált „*Chyiowi* ütközet”, amelyről alább külön fejezetben számolunk be.

A Chyrowi ütközet leírása.

Ezen ütközet leírásának kezdetén ismételten felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy csupán az ezredünk számára való megemlékezést írván, más csapatokkal nem foglalkozunk. Midőrt azonban a mi ezredünkkel foglalkozunk, ezen ütközetnél tőlünk: jobbra és balra mindig, nemcsak más ezredeket, hanem egész, dandárokat, hadosztályokat stb. kell elképzelni; hiszen itten ágyuk ezrei és emberek százezrei osztogatták egymásnak a halált. Amit mi leírunk, az a mi ezredünk szereplése és ez csupán egy hullám lesz abban a nagy vértengerben, ami itten lefolyt.

Október hó 10-én éjjel ezredünk *Chyrowban* nyugodtan pihent. Szüksége volt már erre az óriási sárban megtett nagy menetek után, ettől kezdve azután sokáig úgysem pihent megint.

Mint már említettük, az I. zászlóalj az utászosztaggal éjjel 1 í órakor előrsre indulva, éjfélre *Slochynie* keleti kijáratát érték el. Molnár százados az előrsvonalat a H. H. kastély előtt elhúzódo» magaslatokon a 413. magassági pont és a vasútvonal között helyezte el. Az 1. század és az utászosztag fele Rentz Dezső főhadnagy parancsnoksága alatt mint egyik főörs a kastélynál, a második század az utászosztag második felével ettől északra a 413. ponthoz vezető kocsíút kanyarulatához rendeltetett ki. — A tábori őrsök felállítási helyének elfoglalása alkalmával a nagy sötétségben még csak itt-ott és messzebből volt puskaropogás hallható, de a tábori őrsök azonnal jelentették, hogy *Felszyn* felül gyanús mozgást észlelnek. Váry József szakaszvezető, a 2. sz. táboriőrssel a felállítási helyre való menetele alatt már három orosz katonára bukkant, akik közül a sötétben csak egyet tudtak, mint sebesültet foglyul ejteni. Erősen figyelve telt el ennél a *Zljal* az éj, de a mozgókonyhák a kéznél lévén, hajnalban még mindenki forró reggelit kapott.

Bent *Chyrowban* az ezrednél Jancsó Árpád alezredes ezredparancsnok ezalatt reggel 5 h.-kor Zivuska Ferenc századosnak azon parancsot adta, hogy a 9. századdal 6 h.-kor (ha kocsikon

is) egy század lovassággal, — melyet Kacs Kovics Dezső százados vezet —, meneteljen, mint hírszerző különítmény *Sombor* vasúti állomásáig.

A hírszerző különítmény már *Chyrowból* való elindulásakor erős puskaropogást hallott, de 7 h. körül áthaladtak a Molnár-zászlóalj által felállított előőrsvonalon. Az előőrsvonalon áthaladva, *Grodowicén* túl a baloldali magaslatokon már besáncolt, gyalogságot és tüzérségei sejtettek. 8 h 30 I-kr *Posada—Felsztyska* „F” betűjének magasságát elérve, erős srpnelltűzet kaptak, amely elől az útmenti árkokban kerestek fedezéket. Innen azután óvatosan fedezékből fedezékig haladva és járőröket kirendelve, a helyzetet tisztázták, majd 13 h-hor egy lovasjárőr azon értesítést is átadta nekik, hogy *Felsztyn* felől nagyobb lovascsapat és egy gyalogzászlóalj közeledik feléjük. Erre a további előnyomulásukat —beszüntetve, miután a helyzetről a hadosztályparancsnokság számára kimerítő jelentést küldöttek, a harchoz vettek felállítást.

Chyrowban a hadosztály összes csapatai számára 7 h. 30 I-kr „riadó” lett elrendelve és az egész hadosztály Csanády Frigyes altábornagy parancsnoksága alatt megindult *Félsz yn* felé. A hadosztály élén a 3. honvéd gyalogezred haladt, amelynek Balla Jenő őrnagy parancsnoksága alatt álló 2. zászlóalja képezte az elővédet.

Két század és pedig a noszici Thurzó Kálmán százados által vezetett 7. század és a Hanke Tibor főhadnagy által vezetett 8. század Balla őrnagy vezetése alatt a műúton *Slochynie* iránnyal, a Sonnecker Sándor százados által vezetett másik két század pedig a vasútvonal mentén, mint jobb oldalvéd menetelt. Az előőrsvonalat képező 1 zászlóaljat elérve, megállani és a további parancsot bevárni rendeltetett el nekik.

A zászlóalj délelőtt 10 h.-kor az előőrsvonalat elérve megállott és mert az egész 20. honvéd hadosztály menetoszlopban felzárkózott, egyszersmint parancsot kapott, hogy a H H kastélynál a hegyek közé letérve, mint elővédcsapat, a Wegrzeliska 370. magaslatra vegyen irányt. A harmadik ezred többi zászlóalja követni tartozott, miért is az előőrs Molnár-zászlóaljnak is elrendeltetett, hogy az előőrsöket bevonva, kövesse az ezredet.

A II. Balla zászlóalj a műútról letérve, a terepszakaszonkint való előnyomulást kezdte meg és a III. Schranz-zászlóalj, mint második lépcső követte. Alig ért fel azonban a Balla-zászlóalj a H. H. előtt fekvő magaslatokon az erdőbe, a Wegrzeliska felől

rendkívül erős tűzérési srappelltüzet kapott s a legelső lövedékek egyike az egyik kiváló századparancsnokot, Eggmann Gézát a fején rendkívül súlyosan megsebesítette. Pillanatnyi zavar után, amelyet főleg az okozott, hogy a géppuskáslovak a srappelltüzben és bent az erdőben össze-vissza ugrándozva, a szabályos rendet megzavarták, a zászlóalj, a mögé beérkezett III. zászlóaljjal az előnyomulást folytatta.

Az I. zászlóalj ezen időpontban a H. H. kastélynál az előőrsoket bevonva, éppen indult az ezred után.

A Balla zászlóalj ezen előnyomulásnál 3 századból állott, mert a 1/2 5-ik Sonnecker század, amely az elindulásnál az ofdálvéd előljáróre volt, a vasútvonal mentén haladt előre és a zászlóaljhoz való bevonulásra vonatkozó parancsot későn kapván, tovább ment a vasútvonal mentén előre, míg a hajnalban elindult Zivuska századdal találkozva, ehhez csatlakozott.

A további előnyomulás alatt a III. zászlóalj belekeveredett a II. zászlóaljba és később az így előnyomuló két zászlóalj az erdőben még két részre szakadván, a zászlóaljparancsnokok az előnyomulást pillanatnyilag beszüntették és a kötelékek gyors rendezését rendelték el.

Délelőtt 11 h-kor a Balla zlj. három százada elérte az erdő keleti szegélyét és a már ottlevő ezredparancsnoktól, Jancsó al-ezredestől azon parancsot vette, hogy a 361. magaslaton levő erdő csúcsa előtt lévő magaslaton körülbelül 1000 lépés szélességben állást foglaljon, ami meg is történt. Az erdőcsúcstól jobbra és balra a 8. Hanke század, ettől jobbra a 7. Thurzó század és a 8. századtól balra a megsebesült Eggmann százados helyett már a Móni tart. hadnagy által vezetett 6. század helyezkedett el.

Déltől délután 6 h-ig a zászlóalj ezen állásban volt, míg a III. Schranz zászlóalj tőle északra meghosszabbításába érkezett.

A Molnár zászlóalj azon erdőbe érkezve, ahol a Balla zászlóalj a legelső srappelltüzet kapta, az ellenségtől hasonló fogadtásban részesült. II. Tóth Gábor és Nekita János honvédek mihamar megsebesültek. A megbolygatott rendet helyreállítva, összekötő járőröket küldött előre az elül lévő részek hollétének megállapítására, mert — mint fentebb említettük volt — az ezred rövid időre két részre szakadván, nem tudták, hogy melyik rész után kellene haladniuk. Az egyik századparancsnok: a vitéz Balogh István főhadnagy, végre egy járőrrel személyesen ment előre a helyzetet tisztázni és mert az ezredparancsnokot is megtalálta,

látni fogjuk, hogy alkonyatra ezen zászlóalj a Balla zászlóaljhoz zárkózott fel.

Ezen hadművelet alatt természetesen immár mindkét félnek a tüzésége erősen dolgozott. Sebesült — a tüzéségi tűztől szenvedve — már elég szép számban vánszorgott hátrafelé. Géppuskás lovak megsebesülve összeestek, de mihamar lemálháztatván ezeket, miután az erdőben Ádám Sándor fegyvermester az apróbb fogyatékoságot helyreállította, délután már mind helyeiken voltak ezek és semmiféle fennakadás nem fordult elő tovább.

Délután 6 h-kor az ezredparancsnokság abban a helyzetben volt ismét, hogy további előrehaladásra intézkedhetett Jancsó alvezredes a Zivuska századnak parancsot küldött, hogy állását, amely eddig a *Dwor—Sulkowski-nél* volt, hagyja el. és körülbelül 1 kilométerrel keletebbre levő dombig előnyomulva az ellenséggel nagy erőt sejtessen. Ugyanekkor a Balla zászlóalj is parancsot kapott a Hgh. irányában előnyomulni és az ezred jobbszárnyán kívül arccal délnyugatnak gyülekezni. Rajvonalba a III. zászlóalj volt, míg az I. zászlóalj ekkor cca 200 x-re a III. zászlóalj mögött.

Úgy a Zivuska század, mint a Balla zászlóalj a kapott parancsot erős gránát- és srnellőtűzben, de minden különösebb veszteség nélkül végrehajtotta. Balla őrnagy a 7. Thurzó századot összekötötést tartani a Zivuska századdal a két csoport közé iktatta be. A V₂ 5-ik század, amely a jobboldal véd előljárőre volt ekkor már a Zivuska századhoz csatlakozott.

Az I. Molnár zászlóalj a Hgh.-nál az ezredparancsnokságot utóíérve, az egész zászlóalj a rajvonalba lévő III. zászlóalj bal-szárnyának meghosszabbítására lett berendelve, vagyis I., III. zászlóalj rajvonalba, II. zászlóalj tartalékviszonyban töltötte el az éjt.

A rajvonalba lévő zászlóaljak a Hgh.-tól északra a *Folw. Antonowka* felé vezető kocsit mentén az erdő szegélyén állottak. Az erdő szegélyén előre elkészített lövészárkokat találtak, amely itt-ott még drótakadályal is el volt látva. A III. zászlóalj a *Wegrzelskának*, míg az I. zászlóalj *Koniow* községnek volt arccal. Ezredünkötől északra a m. kir. budapesti 1, honvéd gyalogezred csapatai voltak.

Az éj járőrcsatározásokkal és a felderítés kiegészítésével telt el. Nyitrai János tizedes járőre 2 orosz elfogott. Teljesen bizonyos volt, hogy további előnyomulás csak nagy haderőkkel és véres harcok árán lenne majd lehetséges.

Tar Sándor, Kozm József, Varga József, Suba János, Jánk

Gábor honvédek és Kiss János tizedes ezen napon sebesültek meg, míg Révész János és Szabó András honvédek hősi halált haltak.

Október hó 12-e jelentősebb változást nem hozott, csupán a fél 5. század is bevonult a Zivuska-csoporttól záslóaljához a tartalék viszonyba, miután már reggel 6. h-kor az egész 8. Hanke század oda rendeltetett, hogy a Zivuska századot segítsék valamiként előbbre jutni. A helyzet ennél a csoportnál ugyanis a következő volt: a Kacskovics lovasszázadának megerősítésére egy szakasz a vasúttól délre folyó Stowiaz folyó partjára volt kirendelve, az eddig ott álló 1. számú táboriörs megerősítésére, míg egy erős táboriörs: Nagy Gáspár tart. zászlós parancsnoksága alatt a müüt mentén volt elül.

Miután azonban a jobbszárnyon állandóan erős tüzelés volt hallható, a jobbszárnyon kint levő szakaszt még egy szakasznak meg kellett erősíteni és már csak 1 szakasz volt rendelkezésre, midőn megérkezett oda a Thurzó század, amellyel együtt a *Posada-Felsztynskai* temetőnél vettek felállítást. Csóka Mihály szakaszvezető, aki 1 tizedes és 6 honvéddel járőrbe volt kiküldve, előbb az erdőben eltévedett és az 51. gyalogezrednél jelentkezett, majd később ezen csoport Nagy Gáspár zászlósakhoz csatlakozott. Ezen csoport az egész nap folyamán erős ellenséges tüzérségi tűztől szenvedett, amely különösen a Horváth szakaszvezető parancsnoksága alatt álló 1. szakaszt veszélyeztette. Boda László honvéd gránáttól találva el is esett.

A m. kir. székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred ezen a sávon nyomulva előre a Zivuska század vonalát elérte és a Thurzó féle 7. század ismét bevonult zászlóaljához a Hgh.-hoz.

A Zivuska-csoporttal ezután Gombos ezredes intézkedett, míg ezredünk többi része a már említett állásának megerősítésén dolgozott.

A tüzérségi tűz mindkét részről ezen a napon már olyan nagymérvűre fokozódott, hogy az utánpótlás hátulról a legnagyobb nehézségbe ütközött és eleséget a csapatnak a már kiürült lőszerládákba bontott, főtt rizst lehetett csupán előrecsempászni.

Október 13-ika még szintén támadás nélkül telt el. Csak a Zivuska-csoporttól lett a Kacskovics féle lovasszázad a hadosztály parancsnoksághoz visszarendelve, de helyébe Tomcsányi Árpád őrnagy vezetése alatt a 17. ezredtől egy egész zászlóalj érkezett megerősítésre. Nevezett a csoport felett a parancsnokságot átvette

és egész napon át, éppenúgy, mint az egész ezredünk *Felsztyn* és környékének felderítésével foglalkozott. A Zivuska-csoporthoz éjjel a mozgókonyhák előrelépőzködtek és az emberek ott sajttal, szardiniával, dohánnyal és meleg borral elláttattak. Az ezred többi része azonban már az erős tüzérségi tűz miatt csupán löszerrakásban előrehozott élelmezésben részesült. Az ellenséges tüzérségi repeszdarabok az ezred állása mögötti dombokat, különösen a H. H. kastély előtt húzódó magaslatot, — ahol a hadosztály parancsnokság álláspontja volt — már annyira teleszórták, hogy a találékony katonanyelv ezt „Vasdombnak” nevezte el és mi is így fogjuk ezután említeni.

Kölcsönös járőrözések folytak és az ellenség sok helyütt egészen az állásainkig merészkedett.

A III. zászlóalj parancsnoka Schranz Béla őrnagy — aki a mozgósítás kezdetétől egyhuzamban a rajvonalba tartózkodott — megbetegedett és a zászlóalj vezetését Ránzay Ágoston százados vette át.

A fedezékek az egész vonalon elég jól kiépültek és az ezredutászosztag Vámos Mihály őrmester vezetése alatt egynehány óvóhelyet emelt.

Október hó 14-ével kezdődött meg az igazi élet-halál küzdelem. Reggel 6 h.-kor a Tomcsányi csoport, amelyben a mi Zivuska csoportunk volt, a hadosztály parancsnokságtól parancsot kapott, hogy a ködben támadást intézzen *Felsztyn* község ellen és a falut gyújtsa fel. Ezt nevezettek azonnal meg is kísérelték, de a felgyújtást az ellenség túlereje miatt csak helyenkint lévén képesek végrehajtani, így a falut d. e. 9 h.-kor nehéz tarackjaink vették tűz alá. Ezen tüzelés beszüntetése után a Tomcsányi csoport elkeseredett harcok árán sem tudta a falut birtokba venni, sőt déltájban, amikor az oroszok délkelet felől a vasútvonal irányából közeledtek; még szorongatott helyzetbe is jutottak.

A Tomcsányi csoport támadásával egyidejűleg az ezredünk-nél eddig tartalék viszonyban volt Balla zászlóalj előbb azon parancsot vette, hogy a *Felsztyn* felől visszahúzódó Tomcsányi csoport felvételére a Hgh.-tól délnyugatra levő erdőparcella előtt délnyugati irányban húzódó magaslatokon állást foglaljon, majd ezen parancs végrehajtása közben új parancsot vettek, hogy *Felsztyn* falu nyugati szegélyére támadjanak. Ezen támadáshoz csatlakozott a cs. és kir. 51. gyalogezred egy zászlóalja is.

A nap folyamán a Zivuska-Tomcsányi csoport így lassan

hátrált, míg a Balla zászlóalj támadott. Mindkét félnek nagy veszteségei voltak. A Balla zászlóalj elvesztette egyik legerősebb századparancsnokát, nosziczi Thurzó Kálmán századost, aki a támadásokat sikeresen hajtotta végre, de fedezékébe visszatérve egy lövedék halálra sebzetté és azután az éj leple alatt vitték hátra a Hgh.-hoz eltemetni. Hősi halála után a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjai közé választotta és mint hadtörténelmi tudóst gyászolta el. Vele egyidőben Dakó József tizedes, Barcsa András honvéd és Fehér Gábor őrzető megsebesült, míg Bak András törzsőrmester, Vermesán János, Franz Ferenc, Gombos Márton, Szerdináncz István honvédek, sok ismeretlen más bajtársainkkal együtt hősi halált haltak.

A támadás azonban lendületes volt, mert a századparancsnokok és főleg a fiatal gárda, mint Fekete Sándor tart. hadnagy, Hajdú Sándor hadapród, Érdi Aladár tart. hadnagy, és az altisztek közül Molnár István, Papp Ferenc, Kiss Imre szakaszvezetők, Szilágyi István őrmester, mint szakaszparancsnokok hősi bátorságról tettek tanúbizonyságot. Sajnos a támadás folyamán a zászlóalj egy másik századparancsnoka, Hanke Tibor főhadnagy a 8. század parancsnoka is a hősi halottak közé került Századát a szolgálatvezető őrmester, Madár Ernő hdp. őrmester vezette tovább.

Felsztyn falut azonban a Balla zászlóalj sem tudta elfoglalni, csupán a Tomcsányi zászlóaljcsoport volt állását érte el a sötétség leszálltaig és a szintén támadásban résztvevő Kégl zászlóalj bal szárnyát hosszabbították meg. A 17. ezrednek a *Felsztyn* község szegélyénél és a temetőnél lévő részeivel az összeköttetést felvették. Este a Balla zászlóalj 5. 6. és 8. százada a Kégl zászlóaljtól délre, a 7. század a Kégl zászlóalj és a budapesti ezred III/1. Schieb zászlóalja között volt állásban és rögtönzött magának fedezéket. Éjjel 11 h.-kor Gombos ezredes a 17. ezred parancsnoka a Balla zászlóaljat az erdő parcellához tartalék viszonyba rendelte vissza.

A Balla zászlóalj támadásával egyidejűleg a „Tomcsányi-Zivuska” csoport is tartotta magát dacára, hogy különösen jobb szárnyuk erősen szenvedett. Lőszerük fogyott, de az ellenségnek oly súlyos veszteséget okoztak, hogy az megállott. A 17. ezredtől ők is fejenként 200 darab töltény pótláshoz jutottak. Tomcsányi őrnagy halálosan megsebesülve a csoport felett a parancsnokságot Roykó Alfréd I. ezredbeli százados vette át és az ő utasítása szerint éjjelre a reggel megerősített állásban maradtak. Ez az alábbi

helyen volt: Zivuska század jobbszárnyával *Posada-Felstynska* déli szegélyénél, balra tőle az 1. ezred századai, míg mögöttük a tartalékok, mintegy 200x-re egy század az első ezredtől és egy zászlóalj a cs. és kir. 46. gyalogezredtől.

Az ezred I. és III. zászlóaljának arcvonala előtt ezen napon, csupán az ellenség előreszivárgást lehetett a Wegrzeliska magaslatról és Koniow felől észlelni.

Az ezredparancsnokság a Hgh. és az erdő között egy mélyedésben volt, ahonnan a segédtsztek: Ollinger Béla főhadnagy és a m. kir. 21. honvéd gyalogezredtől az ezredhez csatlakozott kiválóan bátor Vértes Béla százados továbbították a parancsokat.

A következő nap, vagyis október 15-ike az egész hadosztály és így a mi ezredünk számára is rendkívül kritikussá lett. Az ezredtől még különállóan harcoló Zivuska csoportnál már éjjel csatározások folytak. Éjjel az ugyanott harcoló Roykó százados *Felstyn* felé való támadást rendelt el, de a csoport már csak egy századból állott, mert reggel 5 h. 30 perckor Gombos ezredes az eddig Varga főhadnagy vezetése alatt náluk volt 17. ezredbeli csapatrészeket ezredéhez bevonta. A támadás mégis megindult, de alig haladtak valamelyest és máris jelentették, hogy a nagy ködben tőlük balra mintegy 400 lépésre ellenség nyomul előre. Zivuska százados a tőle jobbra előnyomuló 46. gyaiogezred ottani, őrnagyparancsnokától azon parancsot kapta erre, hogy megállva, állásukat tartsák az utolsó csepp véréig, amíg a 4. hadtest csapatai segítségükre nem érkeznek. Így a Roykó százados által elrendelt támadás elmaradt, de nem is lett volna értelme, hiszen 6 h. 30 perckor a gyenge, alig 60 főt számító csapat már óriási túlerővel szemben hadakozott.

Az emberek félelmet nem ismerve harcoltak, de egyik legbátrabb harcosuk, Tar szakaszvezető mihamar hősihalált szenvedett, Szöllösi Sándor őrmester súlyosan megsebesült és midőn 8 h.-kor Zivuska Ferenc századosnak is a mellkulcsontját átlőtték, csüggedés lett úrrá és a csoport húzódni kezdett hátrafelé. A súlyosan, sebesült Zivuska századost Lator kürtös és Karácsony tisztiszolga, nagy ügyvel és bajjal, de még hátravitték. A másik kürtös, Bubele Péter elesett.

Az ezred főrészeknél a támadás az állásban lévő III. zászlóaljat is érte és miként a Zivuska csoport, állásából hősi küzdelem után ez is hátrább vonult. Természetesen csak lépésről-lépésre, hiszen a parancsnokok minden talpalatnyi föld megtartásáért óri-

ási küzdelmet fejtettek ki. A 10. századnál Lőrincz őrmester — aki megsebesült, — másutt meg Szöllős Sándor őrmester (kisezüst vitézségi érmet kapott) és Liptai József honvéd (nagyezüst vitézségi érmet kapott) nemcsak ellenállásra buzdítottak, hanem félelmet nem ismerő kiváló személyes példával jártak elül.

Az elül lévő vonal kora hajnalban meginogván, a II. Balla-zászlóalj 5 h-kor parancsot kapott a Hgh. irányába támadást intézni. A támadás azonban a túlerővel szemben neki sem sikerült és kényszerült folytonos harcok közepette a 361. magaslat irányába visszavonulni. Fekete Sándor, dr. Szánthó Dezső, Ádám József tart. hadnagyok és a később megsebesült Krtógovics Lőrinc őrmester, Tenkés János szakaszvezető, Bazsó Lajos, Boldogh György, Király Sándor, Kasztin János, Nagy Zsigmond, Spórer Géza és Szamoncza Trifon (utóbbi meg is sebesült) tizedesek emberfeletti munkát végeztek.

Balla őrnagynak sikerült végre a 361. magaslatról ca. 600 lépésre levő mélyedésben nemcsak a saját II. zászlóalját, hanem a felfogott III. zászlóalj egy részét és Fuchs hadnagy parancsnoksága alatt a cs. és kir. 46. gyalogezred ca. 400—450 emberét összegyűjteni és velük az erdőparcellába érkezett ellenség ellen ellentámadást intézni. A támadás sikerrel végződött. Az oroszok nagy veszteséggel, sok halott és fegyver visszahagyásával, a Hgh.-on túlra vettek vissza. Sonnecker százados megbetegedése folytán a 6 századot vezető rettenthetetlenül bátor Móni tart. hadnagy ez alkalommal 1 orosz törzs- és 2 főtisztet és 70-nél több sebesületlen foglyot ejtett századával, míg a zászlóalj a Hgh.-nál volt állásokat megszállotta. Cseke Ferenc őrmester a foglyokat vitte hátrafelé.

A megszálló csapatok a fedezékekben túlszúfolva voltak, -miért is Balla őrnagy a 46-osokat Fuchs hadnagy parancsnoksága alatt hagyva, a többi részt az erdőparcellába vonta vissza rendezés végett.

Rendezés után a III. zászlóaljhoz tartozó ca. 80 fő Bartha ezredes parancsára a Hgh.-hoz az erdőszegély megszállására lett rendelve, mialatt a cs. és kir. 101. és 46. ezred az erdőben át nyomult előre az erdő szegélyezésére. Balla őrnagy II. zászlóalja is ide rendeltetett alig fél óra múlva.

Az ellenség a kudarcából felocsúdva, erősbbitéseket kapott és most már még hatalmasabb erővel visszacsapott a Hgh. környékén lévő csapatainkra. Embereink a visszaszerzett területet

sehogyan sem akarták visszafoglalni engedni és elkeseredett küzdelem fejlődött ki. Tikos hadapródjelölt őrmester látva azt, hogy egyes emberek már indulnának hátrafelé, pisztolyából feléjük: riasztó lövést tett, de ebben a pillanatban fejlődést kapván, hősi halált szenvedett. Mellette Móricz Imre honvéd buzdította társait. Papp Ferenc őrvezető, Ábrányi István honvéd magukból kikelve hadakoztak, de a vége az lett, hogy ezek is hősi halált szenvedén, ezredünk összes ezen harcban részt vett része ismét visszahúzódott a 361. magaslatra. Az állást megerősítő Vámos Mihály őrmester is megsebesült már; az öldöklő golyózáporból Szilágyi Károly és Francz József utászok, valamint Árva Ferenc őrvezető mentették ki. A rajvonálnak igazán lelkes vezérei, a napnak kimagasló hősei, Móni és Iharos tart. hadnagyok nem érkeztek vissza, közben hazájukért feláldozták nemes életüket.

A visszavonulás alatt Kerekes Ferenc tart. zászlós és mellette Bocska Sándor tizedes tünt még ki olyannyira, hogy Kerekes, rövidesen hadnaggyá is lett előléptetve hősi magatartása miatt. Amíg mindez ezredünk eme felénél lejátszódott, nézzük meg, mi történt ezredünk többi részénél, az I. zászlóaljnál.

Amíg a fentebb leirt támadás az ezred ellen lefolyt, az ellenség, — valószínűleg a nagy kiterjedésű erdő miatt —, amely az I. zászlóalj mögött elterüli — és mert a helyzettel szemben, bizonytalan volt —, az I. zászlóaljat és az ettől balra lévő budapesti honvéd csapatrészeket nem merte megtámadni. A Wegrzeliska dombon át húzódtak egész nap folyamán *Koniow* faluba és onnan a 306. felé vezető mélyedésben iparkodtak állásunk közelébe férközni. Az egész nap nagytávolságra leadott tüzeléssel és azzal telt el, hogy tüzéségünkkel *Koniow* környékét és az onnan az állásunkhoz felhúzódó mélységi vonalakat lövöttük. Az estszürkület beálltával azonban már ca. 1000 lépésre az állásunk előtt határozott rajvonalat lehetett megállapítani, amint apró fedezékeket készítenek. Az I. zászlóaljtól balra lévő m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred egyes részei erre a teljes sötétségben *Koniow* község felé előretörték, hogy az ellenséget visszaszorítsák, de ezredünk I. zászlóalja sem szándékukról, sem a történekről semmit sem tudott. *Koniow* község felől óriási „Rajta! rajta!” kiáltozás, hallatszott, nagy puskaropogás, de alig fél óra múlva halálos csend, lett az arcvonal előtt mindenütt. Molnár százados a helyzet tisztázására járőröket küldött minden irányba és így jutott tudomásukra, hogy jobbra tőle a III. zászlóalj és ettől jobbra a II. zászló-

alj hátrább vonultak, míg balra tőle a nagyváradiak rohama nem sikerülvén, azok hátrább vonultak vissza. I. zászlóaljunk, a budapesti 1. honvéd gyalogezred egy zászlóaljával azonban, amelyet Pápay Sándor őrnagy vezetett, elhatározta, hogy állásában kitart. Éjfél lehetett, midőn ez ellenség teljesen zárt sorban ezen 2 zászlóaljnak nekiment. Bizonyára azon hiszemben volt, hogy ezek is visszavonultak, mert a helyzetet nem ismerve, innen sem tüzelt senki. Zászlóaljunk számára is nagy meglepetés volt, midőn az állása előtt pár lépésre az oroszok tömegét látta közeledni. Szerencse, hogy ezen zászlóalj állása előtt már egy gyenge drótakadály is volt és így senki sem vesztette el a fejét. A zászlóalj az alig pár lépésre levő oroszokra borzalmas tüzelést kezdett. Rajvonalunk olyan sűrű volt, hogy ember-ember mellett állott és elképzelhető az a pusztulás, amit az orosz szenvedett.

Az Ilosvay főhadnagy 4 géppuskájánál rengett a föld, amint kaszáltak mindenfelé. Védő álláshoz lévén elkészülve, töltény annyira bőven volt, hogy maga a géppuska 18.000 lövést tett. A századparancsnokok, Steiner és Reintz főhadnagyok, Balogh százados karabélyt ragadva, szintén tüzeltek, de állásukba mégis bevergődött 1—2 orosz és azt személyesen fegyverezték le. Az oroszok közül azok, akik életben maradtak természetesen futva menekültek, de a zöm az állás előtt feküdt súlyosan megsebesülve és velőtrázó kiabálással segítséget kérve. Látva embereink azt, hogy az orosz visszafutott, a tüzelést beszüntették és a sebesültek behordásához kezdettek. Vértó, jajgató emberekkel lett tele az állásunk mögötti terület és a zászlóalj segédtisztnek, Mező Endre főhadnagynak jutott a feladat, hogy ezeket elhelyezze és akit lehet hátrafelé küldjön. Állásunk itten már olyan mélyen kiépített és olyan jó volt, hogy ezen összeütközésnél a zászlóaljnál csupán 1 halott és 1 sebesült lett.

Az éj a visszavert támadás után azonban tovább is a legnagyobb bizonytalanságban telt el, mert mindenki tudta, hogy a zászlóaljnak mindkét szárnya a levegőben lóg és átkarolás veszélyének van kitéve. Molnár százados jobbra, Pápay őrnagy balra 1 — 1 rajt különített ki a szárny biztosítására.

A biztosítás dacára hajnalban Pápay őrnagy az összes századparancsnokok bevonásával megbeszélést tartott a további teendők végett és mert a járőrök jelentették, hogy az ellenség mindkét szárnyuknál már hátrább van, elhatározták, hogy az állásból hátrább vonulnak. Mindkét zászlóalj tényleg *Wolcza DL* falu szegé-

lyéig húzódott vissza, kivéve a Balogh és Steiner századot, amelyek az erdőben elszakadva, a visszahúzódott ezredtörzsrre és a III. zászlóalj egyes részeire találva, Jancsó alezredesnél maradtak.

Jezerniczky Ferenc hadnagy szakaszával az erdő szegélyétől a visszavonulást késedelmesen kezdve meg, már nem tudott hátrajönni és az oroszok fogságába került. (Szibériában, *Crasnaja-Rjetschkán* halt meg.)

A vitéz Érdy Aladár tart. hadnagy ezen napon szintén fogságba esett.

Ezen napon sebesültek meg: Madár Ernő hdp. őrmester, Weisz Izrael, Zsurka Flórián, Somogyi Károly, Tamjk János, Mái-Demeter, Tóth Ferenc, Varga János honvédek és Elek József tizedes. Ezredünk III. és I. zászlóalja ekkor a H. H. kastélynál volt.

Október hó 16-án az ezred töredéke Jancsó alezredessel a 361. magassági pont környékén vett felállítást és a Balla őrnagy által vezetett csoport 6 h-kor elindult ide szintén csatlakozni. Az ezred hollétéről tudomást szerezve, az I. zászlóalj *Wolcza D.*-ről szintén ide vonult.

A Baiia-csoportot a hadosztályparancsnokság útközben megállítva, előbb tartalékviszonyba a 431. ponthoz rendelte, majd Bartha ezredes rendelkezésére bocsájtva, a 361. ponthoz jutott, ahol egy külön csoportot alakítottak. Október hó 17. ilyenformán rendezkedéssel, átcsoportosításokkal, gyülekezésekkel és jóformán úgy telt el, hogy minden rész a másikat kerestette.

Október hó 18-án került kiváló ezredparancsnokunk, Jancsó Árpád alezredes ismét abba a hely;-étbe, hogy a parancsnoksága alá utalt más ezredtöredékek mellett ismét a tulajdon ezredével is rendelkezhetett.

A Balla őrnagy csoportja ekkor a *Folwerk-Antonowkától* délre levő mélyedési vonaltól délre húzódó állásban, 7₂ zászlóalj 3-as honvédből, 1 szakasz különböző honvéd csapatból és 1 század 51. ezredbeliekből állott.

A Pápay—Molnár-csoport tőle délre az ezredparancsnoksággal összeköttetésben állott és egész nap támadást kísérelt meg Jancsó alezredes személyes vezetése mellett az erdőszegélyt megszállva tartó ellenség ellen.

Október hó 19-én egész napon át támadás volt az erdő ellen. A támadásnál természetesen mindenféle más ezredek is voltak mellettünk és nagy veszteséggel az erdőben némi tért nyertünk. Az ellenséget az erdőből azonban nem sikerült kihajtani, dacára

annak, hogy azt a hadosztályparancsnokság néha 30¹ 2 mozsárral is lövette. Minden erőlködésünket újabb erőlködés követte, de az erdőbe bejutott részek majdnem mindig oldalazó tűzbe jutván, visszamenekültek onnan. Legvitézebb századparancsnokunk, Balogh István főhadnagy egy ilyen támadás alkalmával hősi halált halt és nem tért többé vissza közibénk. Karsai István tizedes és Barna örvezető súlyosan megsebesültek.

Apróbb csoportokban támadtuk azután az erdőt, melyhez Jancsó alezredes, vagy parancsára Vértes Béla százados a helyszínen adta az utasítást. Egyszer Molnár százados, majd Reintz főhadnagy, Steiner főhadnagy, dr. Harsányi, Lackenbacher tart. hadnagykok jutottak be egy-egy résszel az erdőbe, de a vége mindig az lett, hogy súlyos veszteséggel visszakerültek.

Másnap, október 20-án ugyanez a harc folytatódott. A támadások során azonban már a legjobb erők és alparancsnokok, Ilosvay Péter, Steiner főhadnagykok is (a nyakát fúrta át egy lövedék és jóidőre beszélőképességét elvesztvén, a híres repülő-pilóta lett később belőle) súlyosan megsebesülve, az ezred a tisztok hiányát kezdte érezni.

Számtalan emberünk lett itt áldozat, de már csak az alábbiakat tudjuk megállapítani: Medves Kálmán, Boszlok Tamás, Jánosok János, Orosz Antal, Szilágyi András, Erdelics József honvédek, Gázsa Miklós örvezető, Farkas Károly honvédek itten haltak hősi halált, míg Tudoruszku Damaszkus, Osztolya György, Milos György, Bobos János, Hornyá Demeter, Zsivanov Miklós, Tadis Vitálius, Ramiszályen Milán honvédek, Lauricz Henrik tizedes, Luka János, G. Polgár Mihály, Olajos Gábor, Csollák Flóris, Kacz-muk János, Gyurics Vazul, Kie György, Sárkány Sándor és Bíró Károly honvédek, Simon Antal örmester és Vitéz Ménes Sándor géppuskás szakaszvezető megsebesültek.

A tisztik hiányok pótlásaképen, az anyaországból felgyógyult tisztok érkeztek és így az I. zászlóalj parancsnokságot Lakatos Béla őrnagy, az 5. századparancsnokságot Palzer János százados vette át. A sebesüléséből felgyógyult Kegyes Ferenc tartalékos hadnagy az ezredparancsnokságnál jelentkezve, míg útban volt a rajvonásban kijelölt új beosztását elfoglalni, — comblövést kapott.

A volt segédtsztek, mint Szabó József és Mező Endre főhadnagykok természetesen már valamennyien mint századparancsnokok küzdöttek és a tartalékos tsztek, mint dr. Harsányi Miksa

és Lackenbacher hadnagyok, szintén ilyen minőségben tettek rátermetségükről tanúbizonytságot.

A felső vezetés, úgy a leírt idő alatt, mint azután is, különböző helyeken, a legnagyobb harci egységek harcbavetésével iparkodott a győzelmet, illetve az oroszok visszavonulását kierőszakolni, de ez sehogyan sem sikerült.

Állásainkból gyönyörűen láttuk a *Turka* felől közeledő Karg hadseregcsoport harcait, ágyúik villogását a sötétben, de ez sem tudott segíteni és meg kellett elégedni azzal, hogy az oroszok tömege sem tudott előbbre jutni.

A fedezékek mindenütt napról napra mélyebbek lettek és mondhatni így alakult ki ezredünknel is először, hogy: a „föld alá jutottunk”. Farkasszemet nézve az ellenséggel, csupán állásharc folyt tovább.

A hosszas harc az embereket természetesen már kimerítette, de a Kedélyeket emelendő, újabb és újabb hivatalos értesítések érkeztek napról-napra. Kihirdették, hogy a németek Parisba bevonultak és már csak rövid idő kérdése, hogy a miénk legyen a teljes győzelem. Ekkor járt szájról-szájra a német császár Őfelségének a katonákhoz intézett az a híres mondása, hogy: „Mire a falevelek lehullanak, ti hazátokban lesztek!” Nézte is már mindenki a fák lombját, amelyek október végső napjai lévén, már erősen hullottak.

Apróbb helyi vállalkozások következtek ezután, hol itt, hol ott próbálkozott egy-egy csoport az ellenséges állásba — főleg éjjel, — beugrani, de jelentéktelen helyi sikernél nem értünk el egyebet.

Ilyen vállalkozás közben október hó 24-én Drágán Mihály őrmestert — aki a vitéz Ilosvay-féle géppuskás osztagot tovább vezette, — szintén a hősi halottak közé helyeztük, míg ugyanazon napon szeretett ezredbeli bajtársunk, Engeszer József főhadnagy, aki a mozgósítás utolsó napján a budapesti 1. honvédegyalozezredhez ment géppuskás osztag parancsnoknak, anyaezredéhez tért vissza hősi halált halni. A sors úgy rendelte, hogy fejlődést kapván, a sebesültvívők a mi ezredünk segélyhelyére hozták be első segélyben részesíteni és dr. Halász ezredorvosnak jutott az a feladat, hogy a fejére az utolsó kötést feltegye.

November hó 4-ig harcolt az ezredünk ezekben az állásokban és ezen idő alatt napról-napra emelte a hősi halottak számát, akiknek a neveit sajnos azonban most már nem tudjuk megállapítani.

Kiváló ezredparancsnokunk, Jancsó Árpád alezredes felsőbb helyről azután november hó 3-án este rendeletet kapott, hogy a hadosztály a Kárpátokba vonul ismét vissza és ezredét vezesse

Dombromil felé. Az állásból való visszavonulásnak a legnagyobb csendben és feltűnés nélkül kellett történi, miért is az este, a sötétség beállta után hajtattott végre.

A legénység felszólított, hogy jelentkezzenek azok, akik hajnalig önként vállalkoznak az állásokban még visszamaradni és gyorsan tüzelve azt a látszatot kelteni, mintha a vonal még tovább is tartatnék. Bocska Sándor tizedes 5 honvéddel jelöltetett ki ezen feladatra, amelyet fényesen teljesített is. Két nappal azután, amikor *Dobromilben* az ezredet utólérték, meg is kapták a jutalmukat. Bocska azonnal szakaszvezető lett és mindannyian az I. osztályú ezüst vitézségi éremmel lettek kitüntetve.

Ezredünk November hó 3-án a fedezékekből kivonatván,, észrevétlenül ment hátra *Chyrowig*, ahol Jancsó alezredes rendezte a kötelékeket. Itt várta az ezredet egy *Debrecenből* érkezett tisztii szállítmány is, akik a felgyógyult Buday Aladár és Diószeghy Dezső századosok vezetése alatt érkezve, azonnal beosztattak,, majd az ezred megkezdte a további visszavonulást.

A *Chyrow* körüli harcokban résztvettek közül még az alábbiaknak sikerült a nevét megállapítani: Fülöp Ferenc szakaszvezető, Halász András, B. Szabó József örvezetők, Máté Bálint, Pongor József, Fiák Gábor, Kocsis Imre, Erdélyi Lajos, II. Molnár András, O. Szabó Péter, Flóra György — elesett —, Kondor Lajos — elesett —, Bodnár Sándor, Dande Dániel, Kupa Gábor, Karászeg György, Nagy Imre, Csécsi Sándor, I. Molnár András, Turay Ferenc honvédek, Horváth János, Stojanov Gogomil, Silbermann Mór örvezetők, Elek Imre, Tóth József, Turics Demeter, Ecsedi Gábor, Földesi Lajos, Bujdosó Imre, B. Feleki András, Héber Mátyás, Bihari István, Miók Miklós, Néném István, Kokeska Simon, Besnia Jakab, Stojakov Demján, [Csikert Péter, Takács Vince, Palu Sándor, Nagy József, Bódi Lajos, Cseme József honvédek, Szombathy Gábor, Barát András örvezetők Kövér Kis Sándor, Faragó István, Gura Miklós, Újhelyi Sándor, Szabó Imre, Kis József, Uri Miklós, Berde János, Bányai Nagy Sándor, Bobos György, Hollós János — megsebesült —, Csuka József — megsebesült —, Korityák János, Székely Sándor, Babán Mátyás, Lukács Lajos, R. Kovács Imre, Gém Frigyes, Török Balázs, Dumacsky Vítályos, László András, Szubicz Galop, Jankov Delimir, Sáfráa György, Bus Jakab, Kádoczky József, I. Nagy József honvédek, Vidnier József örvezető, Kecskés Sándor, Sturza Miklós, Szecsán Simon, Bogsán Gyula, Salló Rusztin, Kiebeca Péter, Moda József,

Kőváry Ferenc, Csuka Lajos, Macsek János, Vaselnió Lubamir. Jovanovics Emil, Szaviu Lázár, Bereczki Miklós, Feltó-Fecz György, Pap Antal, Rácz András, Lemeter Gábor, Vári Péter, Szecey János, Foga István, Lénárt Mihály, Szendrey Sándor. Ungár Lipót, Kovács Lajos, Molnár Ferenc, Mánya János, Elek Sándor honvédek, Kis Sándor utász tizedes, Marcus József, Roncsik András, Szabó József, Györffy Péter, Bárány József, Naszek János, Volasinovszki József sz. írad. utászok. Hegyessy Bálint tizedes sebesültvivő. Boiok Antal, Popovics László, Kállay József, Molnár József, Földessy Lajos, Zs. Nagy József, Darvai Lajos, Juhász László, Fux János, Csillag Lajos, Konovic Milán, Hajdú Antal honvédek, mint sebesültvivők Hegyessy József honvéd lovasküldönc, Tóth Gábor lovasz, Földessy Albert kerékpáros szakaszvezető, Ecsedy László tisztiszolga, Tóth Kálmán tizedes, Rády György, Banna József I. o. szám vi. vó altisztek, Kohn Sándor szakaszvezető, Nagy Károly zászlóalj-kürtös, Sterk József őrzővezető, Kozma András zászlóalj-kürtös, Jakucs János őrmester, Szabó Ödön, Trási András szakaszvezetők, Némethi Sándor tizedes, Bárczi Sándor, Vargha Imre, Tóth Imre, Páskuj Lajos, Pöschl Mátyás, Rácz Albert, Kovács Sándor, Balogh Imre, Kunkli Frigyes, Szabó Sándor, Szabó Márton őrzővezetők, B. Nagy Sándor őrmester, Fridrich Sándor őrmester, Halassy István, Katona Lajos, Papp Lajos szakaszvezetők, Király László, Klein Zsigmond, Kiss József, Kiss Imre, Gém Heinrich tizedesek, Bányai Mihály, Fábrián Miklós, Kéki Miklós, Rácz Lovász Kálmán, Baranyai László, Buday Sándor, Hermann Sándor, Gál János, Domsa Pál őrzővezetők, Ökrös Sándor honvéd. V. Kiss Sándor, Kiss Pál, Szmerek Ferenc, Kovács László őrmesterek, Pap József őrmester és Tóth József szakaszvezető telefonosok, Lévai István tizedes, Böde Zsigmond, Kovács Gábor, Kerékgyártó Imre, Schwarz János, Gruspán Lajos, Papp Imre, K. Szabó Imre, Kovács Imre, Nagy János, Szabó András, Kovács János, Bálint István, Berki József, Nagy Sándor, Csuth József, Arany János, Berke József, Frommer Lajos altisztek és honvédek, Bajti Mihály tizedes, Papp János, Mojsza Lajos honvédek, Tóth István, Bihari István, Lányi András, Süveges Miklós, Magda Mihály, Szőke Zsigmond, Szabó János, Kovái János, Kiss János, Kovács Kálmán, Fehér Sándor, Juhász Ferenc, Nádas Zsigmond honvédek, Sóvágó Béla szakaszvezető, Fodor Mihály, Kántor István, Kupinszky Pál, Szathmáry Lajos, Vas János, Kecskeméti István, Tóth István, Cs. Kun József, Nagy András, Uzonyi Sándor, Barna Lajos, Gellén János altisztek és honvédek.

Visszavonulás a Kárpátokba.

Első visszavonulásunk *Lemberg* alól a Kárpátokba, amint láttuk, a nagy sár és kolerajárványtól eltekintve, az ellenségtől nem zavarva, de mégis rendezetlenül ment. Ezen második visszavonulásunk már nem ment olyan simán — hiszen az ellenség mindig a sarkunkban volt —, azonban a csapatok kézbentartva rendes harcokat felvéve meneteltek. A nagy sár és az ezekben való ágyútologatás ez alkalommal sem maradt el és visszavonulásunkat megnehezítette ama körülmény —, amint azt már előre-jövetelünknel említettük volt —, hogy minden átjáró, hid, sib. egészen a Kárpátokig fel volt robbantva és az ezeken való átjutás mindenütt a legkörülményesebben történt.

Jancsó Árpád alezredes *Chyrow* alatt az ezredet rendezte, összeállította és a hadosztályparancsnokság rendeleteihez képest — mindvégig hadosztálykötelékben maradván — tettük meg az utat. A rajvonalból visszahúzódásunk éjjelén, vagyis november hó 4-én éjfél tájban, már *Dombromiltól* délre, *Pietnice* községbe megérkezve, viszonylagosan jól elhelyezkedve pihent már az ezred. Másnap hajnalban elindulva, ezredünk a hadosztály élén menetelt és délután 6 órakor *Wojtkowára* megérkezve, mindenki beszállósoltatott.

November hó 6-án reggel 6 órakor, tartva attól, hogy az ellenség utóíérheti csapatunkat, a hadosztályparancsnokság intézkedésére az ezredünk visszafelé fordulva, *Dombromil* felé arccal gyülekezett és erős előőrsöket állított fel. Egész nap és egész éjjel ilyen előőrsfelállításban maradt azután ezredünk, mert szükség volt időnyerésre, míg a tüzérség, de főleg a vonat a rossz úton tért tudott nyerni. Ellenség nem mutatkozott; a rajvonalba visszahagyott embereink is utóíértek bennünket.

7-én reggel 8 h-kor az előőrsök bevonása után, mint a hadosztály utóvédcsapata *Tyrawa-Woloskan* át *Sanok* városába vonultunk be.

Innen a további útirány ismét *Zagorcén* át — azon az útvonalon, amelyen kijöttünk — ugyanoda, ahonnan kiindultunk, vezetett. November hó 8-án reggel azonban *Zagorce* magasságából az ellenség is éreztetni kezdte azt, hogy a sarkunkban van. *Tyrawa-Woloska* felől, a hegyekből tüzérségi tüzet küldött utánunk és az egész hadosztálynak védő állásba kellett felvonulni, mert a vonatjárművek nem tudtak gyorsan haladni és amíg ezek biztonságban nem voltak, nem mehettünk tovább hátrafelé. *Liskó* felől ugyancsak az ellenség gyors előnyomulása jeleztetett.

A hadosztályparancsnokság intézkedéséhez képest ezredünknek *Zaslaw* falutól *Postolow* faluig a San folyó vonalát kellett tartani és lezárni az ezen átvezető — habár már felrobbantott — hidakat. Az I. zászlóalj Lakatos Béla őrnagy parancsnoksága alatt a *Zagorc—Zaluz* vasúti híd és innen keletre a San-folyó déli partján levő dombokat „zu Zaluz” házcsoportig szállotta meg. Két század rajvonalban, egy század „zu Zaluz” írástól délre egy mélyedésben, mint tartalék volt felállítva. Az állásba való bevonuláskor már a San-folyó túlsó partján 1—2 kozák járőr tüzelt.

A II zászlóalj Balla Jenő őrnagy vezetése alatt a *Lisko* felől *Zagorce-ra* vezető műút lezárására rendeltetett a *Postolow-i* hídhöz. A hid környékét egy m. kir. népfelkelő dandár csapatai tartván megszállva, a zászlóalj a műút mellett mint tartalék maradt, míg az két zászlóalj között az űrt, legyező alakban vett felállítással, a Schieb Károly alezredes által vezetett III. zászlóalj töltötte be.

Gróf Keller orosz lovashadosztálya volt állítólag az, amely a San-folyó tu só partján utóiéért bennünket és ennek tüzérsége lövöldözte délután az elfoglalt állásainkat. Tüzérsége azonban csak holmi könnyű járműre felszerelt, kis kaliberű (talán 7 cm.) ágyukból állott és így a lövöldözését — a *Chyrow* melletti nehéz lövegekkel vívott harcok után —, azt lehet mondani, hogy „nem vette senki sem komolyan!” Félni legfeljebb csak attól lehetett, hogy ők *Lisko* felől *Czaszyn* irányában fognak előnyomulni és akkor a hátunk mögé kerülve, visszavonulásunk útját fogják tőlünk elvágni. Felsőbb vezetőségünk azonban természetesen számított erre és habár ez tényleg megpróbáltatott, nem sikerült.

A vonatok lassú térnyerése miatt állásainkat mégis egészen másnap délutánig kellett tartani. November 9-én délután 5 h-kor hagytuk el a fedezékeket és egész éjjelen át haladva, hajnal felé érkeztünk *Kulaszne* községbe, ahol beszállásoltattunk. *Liskó* felől az ellenség ekkor már átkelt a San-folyón, miért is *Czaszyn* köz-

ségnél nagy csendben és gyorsan kellett áthaladnunk, nehogy oldaltűzet kapjunk.

November hó 10-én egészen délután 2 h-ig, mint hadosztály tartalék szerepeltünk, de ekkor, nehogy a *Liszkó* felől átkelt ellenség utóíjren bennünket, esetleg ezekkel szembeállani *Serednie-Wielki-re* rendeltettünk, ahol szintén beszállásolva tábori őrsöket állítottunk fel.

November hó 11-én egészen délután 1 h-ig pihent az ezred, kivéve a Brámer főhadnagy századától 50 embert, akik lövegfedezetül lettek kirendelve. Délután 1 h-kor „Riadót” rendelve az ezrednek 2 h-kor Pohary 641-en át az 561 ponthoz, kellett menekelni és Graller tábornok dandárát felváltani. Az ezred azután a nap hátralevő részét és az éjjelt állásban töltötte. Az I. zászlóalj Palczer százada *Lukowe* falu északi szegélyét, ettől nyugatra a magaslatot a Molnár és Brámer századok, míg azután tovább balra a Brzozowicc patakig a magaslatokat a III. zászlóalj századai szállották meg. A II. zászlóalj, mint tartalék *Lukowe* déli részében maradt.

Ezredünk jobb szárnyát a 105. népfelkelő gyalog dandár részei hosszabbították meg. A megszállás este 9 h-ra lett befejezve és *Liszkó* irányába járőrök küldettek ki.

November hó 12-én ezen állást tartotta az ezred. A kiküldött járőrök az ellenség előnyomulását jelentették. Délelőtt 9 h-kor elrendeltetett a *Lukow* falu kijáratánál levő Palczer századnak, hogy az utat torlaszolja el, majd midőn délelőtt 11 h kor északkeleti irányból ellenséges gyalogság közeledése is jelentetett, Jancsó alvezéres a 105. népfelkelő gyalog dandárparancsnoksághoz átküldötte Mező Endre főhadnagy zászlóalj segédtsíztet, hogy a helyzetről tájékozódást és ha lehet, egy zászlóaljat még tartalékul kérjen az úthoz. A dandárparancsnokság, — mert neki is szüksége volt erre —, a kért zászlóaljat nem rendelte ki, de aznap nem is lett volna szükség reá, mert az éj nyugodtan telt el.

November hó 13-án reggel 7 h-kor az állásban levő I. és III. zászlóalj előtt már ellenséges rajvonal mutatkozott. A Palczer és Molnár századok előtt cca. 800 lépésre, mintegy két század beásta magát és úgy a falura, mint főleg az állásunk mögött levő völgyre tüzelni kezdett. A rajvonalban levő ezredrészek a tüzet a különböző helyekre leadott lassú tüzeléssel viszonzva, az ellenséget egészen délután 7 h-ig visszatartották, amidőn *Kulasznén* át *Turzánskra* való visszavonulás rendeltetett el, ahová 14-én

hajnali 3 h-kor megérkezve, az ezred mindhárom zászlóaljja a hegygerincen állást foglalt és álló, megfigyelő járőrökkel biztosította magát.

Óriási szél süvöltött ezen az éjjelen és a főörsökön a magukat sátorlappal is beburkolt emberek épen elfoglalták a helyeiket, amikor parancs adatott a *Beszkidekben* már előre elkészített állásokba visszavonulni. A visszavonulás alatt a Buday és Dió szeghy századok alkották az utóvédet.

Radoszycénél léptük át ismét a magyar határt és a határvonulatot alkotó hegygerincen állásba mentünk.

Az ezred III. zászlóaljának a műúttól jobbra, balszárnyával a műutat lezáró 4. honvéd gyalogezredre támaszkodva kellett állást venni, míg a II. zászlóalj ettől jobbra, a 738. pontnál, az erdőszegélyen vonult állásba. Az I. zászlóalj a közép mögött tartalék viszonyban tartatott. Tekintve azonban azt, hogy már beesteledett, mire a csapatok az „előre elkészített állásnak” nevezett, fenyőkre kifeszített 1—2 szál drótot elérték, hajnalig az állás csak úgy nagyjában lett megszállva és az éjt mindenki a nagy havazásban a fenyőfák lombjai alatt töltötte.

Hajnalban azonban úgy a Schieb Károly alezredes által vezetett III., mint a Balla Jenő őrnagy által vezetett II. zászlóalj, valamint a Lakatos Béla őrnagy parancsnoksága alatt álló I. zászlóalj a kijelölt helyét pontosan elfoglalta és az ezred a kijelölt állás műszaki megerősítéséhez fogott.

A munkálatokkal sietni kellett, mert az orosz is nagyon sietett. Már este 10 h-kor a műutat lezárva tartó „Napoleon” népfelkelő zászlóalj ellen az oroszok hangos „Úrrá, úrrá” kiáltással rohamra mentek és ezt a zászlóaljat visszaszorították, a mögötte elhelyezett egy üteget pedig elzsákmányolták.

Ezredünk balszárnya, a III. zászlóalj veszélybe került. A tartalékból előbb a-Buday, később a Molnár százados századai a balszárnyra, a rajvonalba rendeltettek azzal a parancssal, hogy a „Napoleon” zászlóalj helyén támadt ürt töltsék ki, sőt az ellenség általt elfoglalt üteget is szerezzék vissza.

Ezredünk legelső balszárnyán ekkor a Brámer század állott. A századnak egyik fele: Szűcs Ferenc őrmester parancsnoksága alatt ekkor az ellenséget már oldalba kapta és ezt erős tűzzel meglepve, a zsákmányolt ágyukig jutott. Ott mintegy 30—40 fő oroszot foglyul ejtett. Az orosz az első meglepetésből magához tért és hamarabb rajtunk ütött, mintsem az ágyunkat biztonságba

lehetett volna helyezni. Visszaverte embereinket és a segítségre siető század sem érhetett el eredményt A Buday százados századából: Abrudán szakaszvezető néhány emberével elért ugyan még az ágyukhoz, de ezek is csak a nagy tűzérési látcsövet tudták visszaszerezni. Meg kellett elégedni azzal, hogy az állást megtartottuk és a „Napóleon” zászlóalj helyén az ellenség nem jöhetett beljebb az állásaink mögé. Szűcs Ferenc őrmester a foglyok ejtéséért az I. oszt. ezüst vitézségi éremmel lett kitüntetve.

November hó 16-án a helyzet nem változott. Az ellenség lassan, óvatosan közeledett állásaink felé, majd az egész állás mentén lassú tűzharc folyt, amely itt-ott néha egészen el is csendesedett.

Lakatos Béla őrnagy megbetegedett és helyette az 1. zászlóalj parancsnokságát Syposs Miklós százados vette át.

E napon délután már mindkét fél tűzérési erősebb tevékenységet fejtett ki és az állást több helyen tűzérési lövedékek is veszélyeztették. Az eddig tartalékban volt I. zászlóaljnak minden százada az állásba rendeltetett: a II. és III. zászlóaljak közé.

Ilyen helyzetben telt el november 17. és 18-ika is. E napokon főleg tűzérési harc folyt mindkét részről. A cs. és kir. 61. és 96. gyalgezredek 1 — 1 százada tartalék gyanánt a Syposs-zászlóaljhoz lett rendelve, melyek közül a 61. ezredbeli század 18-án este a balszárnny megerősítésére bevonatott az első vonalba.

November hó 19-én az ezredünktől balra levő csapatok felsőbb parancsra ellentámadásba mentek át. Támadásuk másnap délig váltakozó szerencsével hullámszórt, de jelentősebb eredményt nem tudtak elérni. Miután ezredünknek ezen támadásoknál szerep nem jutott a tűzzel való támogatáson kívül, csupán állásainkat tartottuk és a lefolyó tűzérési tűzharcot szemléltük végig.

Debrecenből pótlásképpen egy pár menetszázad megérkezve, ezek felett a parancsnokságot Mező Endre főhadnagy vette át és e csoport egyelőre, mint tartalék nyert alkalmazást.

November hó 21-ike ezredünk történetében ismét egy újabb gyásznapot jelent. Elveszítettük ezredünk kiváló parancsnokát, nyujtói Jancsó Árpád alezredest. A tűzérési tűzharc mindkét részről erősen tombolt. Délután 4 h-kor egy nehéz grá 'át becsapott az ezredparancsnokság fedezékébe, ez összeomlott és ez alul már csak összetört koponyával sikerült kiásnunk vitéz vezérünket. (Forrón szeretett vitéz parancsnokukat a bajtársak Mezőlaborcon temették el.) Ugyanitt és ugyanekkor Vértes Béla százados és

Ollinger Béla főhadnagy ezredsegédtisztek is megsebesültek. Jancsó alezredes halála után az ezredparancsnokságot a súlyos sebesüléséből már úgyahogy felgyógyult valóságos ezredparancsnok, Stadler István ezredes vette át; Ragány Dezső főhadnagy pedig ezredsegéd tisztséggel lett megbízva.

A tartalékban volt Mező főhadnagy-féle csoportból egy század a Syposs zászlóalj megerősítésére, két század pedig a hadosztályparancsnokság tartalékául rendeltetett. Az állás egész *napon* át tartó szívós harcok árán megtartatott.

A következő napon, november hó 22-én a hadosztályparancsnokság rendeletére az ezred egy hátrább fekvő vonal megszállására tett intézkedéseket. A magyar földet, a magyar területet veszélyeztette immár az ellenség! — Minden talpalatnyi földet fájó keserőséggel adtunk fel eddig is az oroszoknak, de most, midőn tulajdon Hazánknak a határvonulatát kellett átengednünk, a fájó érzés a szíveinkben a végsőkig fokozódott!

A küzdőcsapat mögött az anyaország minden társadalmi rétege a törvényes követelményeket messze túlhaladva, siettek áldozni a Haza oltárán. A nők arany ékszereiket áldozták fel azért, hogy a hadbanlevők bővebb erőforráshoz juthassanak, a férfiak meg önként jelentkeztek katonai szolgálatra, hogyha kell, az életüket is feláldozzák.

A m. kir. debreceni tudományegyetem Rektora már szept. hó 17-én az alábbi gyönyörű felhívást intézte az egyetem összes hallgatóihoz: „Egyetemi polgárok! Kedves fiaink!

Az ős főiskolában az új tudományegyetem kapui megnyíltak és mi szeretettel hívunk, várunk benneteket a nagy tradíciók, a józan vallásosság, a tiszta erkölcs, lángoló hazafiasság s magasztos eszmények által megszentelt falak közé, hogy ifjú lelketek bontakozó szárnyait erősítsük biztos repülésre, az előttetek álló nagy cél felé. Megrepes szívünk a nagy gondolatra, a magyar hazának magyar intelligenciát nevelni s türelmetlenül várjuk az időt, hogy megnyithassuk szánkat, szólni nektek a tudás ígét.

És mi mégis a *megnyitás* ez első pillanatában, a közös tudományos munka felvétele előtt, más hivatást szánunk nektek, testben erős, lélekben ép ifjak, azért hívunk ide a tudomány csendes berkeibe, hogy elküldjünk benneteket oda, hol vitéz katonáink, a világ első hősei karddal írják a történelmet; ágyúval szántogatják dicsőbb jövő rideg barázdáit; vérrel csókolják be termő idő biztató zálogát az idegen földbe.

A dalos madár hallgasson el ma, vészmadarak vijjogják be fületekbe, lelketekbe: a haza veszélyben; a tanítás és tanulás termei maradjanak üresen és népesedjenek be a harcmezők legendás hősökkel. Minerva tudós baglyának odú ma a helye; turulmadár szárnycsattogása süvítse felettetek, elöttetek, harcba mind, akinek karja, lelke ép; csatára, kinek szíve helyén van; halálba, aki élni akar!

Apáitok homlokáról lobogja a büszke láng, anyáitok szeméből szikrázza az égő könny, testvéreitek ajkáról csattogja a dacos csók: dicsőség, áldás, üdv a hősöknek, ki az ő tűzhelyükért, becsületekért, temploma csendjéért, ősz királyáért, szent hazájáért vérrózsákat fakaszt a vad ellenség rianó táborán, s szégyen arra, ki ma jogcímet keres, melynek hitvány bokra mögé gyáván elbújhatik.

Megsértenénk tiszta lelketek szeplőtlen eszményeit, ha szükségét látnánk rábeszélni benneteket; röviden, de lelkünk teljes hevével s hitével szólunk hozzátok. A zászló kibontva: Sorakozzatok!

Áldásunk kísér, imádságunk fedez, ölelőkarunk vár vissza a biztos diadalból!

Isten nevében előre!”

Erie a felhívásra a hallgatók jelentkezése megkezdődött és a legszámosabban a református hittanhallgatók jelentkeztek, akik semmi áron sem akartak a törvény által biztosított „felmentési” jogukkal élni.

Most, amikor már vitéz hadseregünk a Kárpátok határgerincén harcol, az egyetem hittudományi karának hallgatói közül a törvény által nyújtott kedvezményről lemondva a haza fegyveres védelmére, ezredünk honvéd zászlója alá november hó 16 án fel esküdtek a következő daliák:

Andó Ferenc, Bencz János, Csomay Zsigmond, Debreczeni István, Dezső Balázs. Fehér Imre, Fülöp Ferenc, Huszár Endre, Imre János, Jakab Sándor, Joó Ferenc, Juhász Ferenc, Kakassy Lajos, Kalmár Dániel, Kádár Miklós, Kerekes György Imre, Tihanyi Kiss Sándor, Kiss Sándor, Kolumbám Kálmán, Kocsis József, Kovács Mihály, Köblös István, Leel-Össy Árpád, Leel-Össy István, Molnár László, Nagy Árpád Zoltán, Pozsonyi Nehéz István, Nyári János, Rácz Géza, Somogyi Pál, Szabó András, Szabó Gerő, Szobosziay Sándor, Tisza Sándor, Thury Levente, Török József, Varga Ferenc, Varga István, Vecsery János, Veress Imre theológusok, Csüry István és Révész Lajos végzett theológusok.

Megnevezettek november hó 30-án mentek a „tartalékos tiszt iskolába” és 1915. évi március hó 15-én az ezredhez bevonulva mentek a harctérre. Neveikkel, mint egy-egy hős megnevezésével, a későbbi leírásokban bőségesen fogunk találkozni. (Kolonbán Kálmán, Imre János, Jakab Sándor, Leel-Össy István és Révész Lajos hősi küzdelmekben esnek el).

Elképzelhető, hogy akkor, amikor az országban a lelkesedés ilyen magas fokon állott, mennyire fájt ezredünk minden tagjának az, hogy a Kárpátok gerincét el kellett hagynunk és immár Magyarország testéből kellett egy darabot — ha ideiglenesen is — az ellenségnek átengedni. Hiába! Csapataink gyengének bizonyultak a sokszoros túlerőben lévő oroszokkal szemben és egy hátsóbb vonalra kellett visszavonulnunk.

November hó 22-én a visszavonulás *Mezőlaborc* felé elrendeltetett. Az állások az éj leple alatt ürítettek ki és az ezred 1 h-kor *Palotán* gyülekezve *Mezőlaborcon* át *Laborcrévre* menetelt, ahol ezen a napon riadó szállásba szállott. A visszavonulás fedezésére a Balla zászlóalj volt visszahagyva a Beszkid W. H.-tól keleté, a taligaút mentén azzal a meghagyással, hogy a tőle *jobbra* levő, más csapatban Hauszer-csoporttal és a tőle *balra* levő, szintén, más ezredbeli Reviczky-csoporttal, az utolsó csapatrészek elvonulása után még három óra hosszat tartson ki. Hajnali 3 h-kor az utolsó csapatrészek is kiürítették volt állásainkat és így a Balla zászlóalj reggel 6 h-kor szintén megkezdte a visszavonulást az ezred után, szintén *Laborcrévre*. Az ezred délután 4 h-kor bevonva az előőrseit, *Rokitócsra* menetelt.

November hó 24-én *Rokitócon* az ezrednek „riadó” lett elrendelve és ennek megtörténte után a községtől nyugatra húzódo magaslatok szállattak meg, de ellenség nem mutatkozott és az ezred éjjelezni *Kispolányba* vonult vissza.

Pihenővel és állományrendezéssel telt el a következő nap, amelyre már annál is inkább szükség volt, mert a beállott nagy hideg miatt igen sok fagyási eset fordult elő. A rajvonal számára feltalált és rendszeresített „rajkályhák” ugyan már kiosztásra rendelkezésre állottak, de a folytonos ide-oda menetelés miatt még nem voltak kioszthatók.

November hó 26-ika azonban ismét mozgalmas nappá lett. Délelőtt 8 h 50 I-kor a hadosztályparancsnokság elrendelte, hogy az ezred helyezkedjen azonnal készenlétbe, mert a 17. hadosztály csapatait fogják felváltani. Délután 1 h-kor azután tényleg el is

rendeltetett, hogy az ezred *Polány és Rokitóc* között a magaslatokon a cs. és kir. 46. gyalogezredet váltsa fel. Délután 5 h-kor a felváltás megtörtént, mire azonnal járőrök küldettek előre az ellenséges helyzet megállapítására. A kiküldött járőrök nem messze ellenségre találtak és ezekre tüzelve, ezekkel az érintkezést fenn tartották.

Másnap, november hó 27-én délelőtt 8 h-kor békési Csanády Frigyes altábornagy, hadosztályparancsnok — aki mindig és mindenütt a legelső vonalban bírálta el a helyzetet — parancsot adott Syposs századosnak, hogy a hegygerinc mentén a zászlóaljával induljon támadásra és a közelgő ellenséget verje vissza.

A támadás, magyar terület visszaszerzéséért, elképzelhető lelkesedéssel indult meg és Syposs százados mellett Diószeghy Dezső és Bészler János főhadnagy iparkodtak a győzelmet kicsikarni. Támadásuk rohamtávolságban történt. Syposs Miklós és Bészler János főhadnagy puskagolyótól találva megsebesültek, de puskagolyó találta bent a rajvonalban magát a hadosztályparancsnokot, békési Csanády altábornagyot is, aki személyes példájával járt elől a harcban is.

A támadó zászlóaljat előbbre segíteni előbb a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred Lőcsey zászlóalja, majd ismét ettől az ezredtől két század rendeltetett előre, de minden hősiesség hiába valónak bizonyult az erdős terepen, ahol a rohamra már nem maradt erő. Térdigérő mély hóban, a fák mögé lapulva néztek farkasszemtel hős honvédeink az ellenséggel, mert hiszen ekkor ott már is tél volt és kemény hideg!

A hadosztály visszarendeltetett a Dukla-i szoros felé. Elrendeltetett a hóban éjszakázó ezrednek, hogy járőröket hagyva az állásban, *Havajra* vonuljon vissza. A nagy köd segítségre sietett! Az ellenség a csekély távolság dacára sem vette észre, hogy az erdőből kivonultunk és visszahúzódtunk. A nagy hidegben és a mély hóban bizonyára nekik is más kemény gondjaik voltak!

Szöllősy Károly, Harsányi Gábor és Rác János derék honvédeink azonban nem térhettek vissza az ezredhez, fogságba estek. Rác Jánosról később hallottuk, hogy a Debrecenben is híres és jó cigány, *Moszkvában* sokat hegedült.

November hó 28-án és 29-én *Máros* községben volt az ezred, ahol a téli ruházat és felszerelés lett kiosztva. Ekkor már csak két gyenge zászlóaljat lehetett összeállítani, alig 200—300 ember-

rel, mert a különbeni veszteségek mellett az elcsigázott honvédeket a fagy és a hó is megtizedelte.

A felszerelés után, november hó 30-tól december hó 2-ig *Minyevágásig* vonult vissza az ezred és e napon itt éjjelezett, mint hadosztály tartalék. Előtte más csapatok voltak.

December 3-tól kezdve, amint látni fogjuk az ezred egy rövid ideig nem állott egységes parancsnokság alatt, hanem különböző csoportokban küzdött az ellenség ellen. Egy század erejű felderítő csoport kivált a kötelékből, az ezred többi része egy másik csoportot alkotott, míg az ezredhez irányított menetalkulatok előbb szintén az ezredtől elkülönítve harcoltak, míg azután az ezred minden része ismét egyesült. Leírásunknál nézzük meg legelőbb a különítmény zászlóalj teljesítményét.

Diószeghy Dezső százados mint az I. zlj. parancsnoka december 3-án hajnali 2 órakor az ezredparancsnokságtól írásbeli, parancsot kapott, hogy a zlj. egy századává' és a géppuskás osztaggal délelőtt 4 órakor a dandárparancsnokságnál jelentkezzen. Jelentkezés után *Borosnya* község nyugati kijáratához a 4. honvéd gy. ezred parancsnokához (Kratochwil alezredes) rendeltetett. Itt 6 óra 30 perckor azt a parancsét kapta, hogy a *Borosnyitói* közvetlen délre levő magaslatot akként szállja meg, hogy az ellenség által védővonalunk esetleges áttörése esetén a községet és ettől északra fekvő magaslatokat igen élénk tűzzel mindaddig tartsa,, míg visszavonuló csapataink ezen magaslat vonalát el nem hagyták. A század a magaslatot megszállotta, de a 8°—10° hidegben a föld megfagyása miatt fedezéket nem áshattak, sőt az óriási ködben kilövést is alig állapíthattak meg.

Dé'után 4 óra 30 perckor a különítmény *Borosnya* község nyugati kijáratához rendeltetett, ahol a dandárparancsnokságtól azon parancsot *weite*, hogy *Nagybereznye* községet az oda beszivárgott ellenséges járőröktől tisztítsa meg. A különítmény 6 önként jelentkező járórt küldött előre a falu megkerülésére. Mindenik járőr 1 altiszt és 6 honvédből állott és ezeket délután 7 órakor a *Borosnyáról* vezető karbantartott kocsit és a *nagybereznyei* műút keresztezéséig Nagy Imre tart. zászlós együtt vezette, míg onnan mindenik külön-külön ment tovább rendeltetési helyére. A különítmény este 8 órakor indult utánuk.

Az előreküldött járőrök Nagy Imre tart. zászlós, Papp Ernő hadapród és Szűcs Ferencz törzsőrmester lelkes vezetése mellett az ellenséget *Nagyberezsnyeről* hamar kiverte és 2 halott és 8

sebesületlen orosz jutván kezeikbe, a Sitnyik házcsoportig verte vissza. A különítmény zöme Brámmer Gyula főhadnagy vezetése alatt *Nagyberezsnyén* teljes rendet teremtett, mire az ellenség ezen községet tüzéségével kezdte lövetni és éjjel 11 h-kor a völgyben támadást kísérelt meg Diószeghy Dezső százados erre az elül már rajvonalba kifejlődött járőrök megerősítésére Vályi Nagy Ernő hadapródjelölt szakaszát előre rendelte és ezeknek egyesült erővel sikerült a támadást visszaverni. Saját tüzéségünk a *Nagyberezsnyét* lövő ellenséges tüzéséget éjjelre teljesen elhallgattatta és a *Sitnyiken* levő gyalogságot vette tűz alá. Hajnali 4 h-ig azután a gyalogsági tüzelés folyt tovább, míg az orosz tüzéség *Nagyberezsnyét* ismét löni kezdte és erélyes támadásra indult ismét előre. A támadás visszaverésére ekkor a különítménynek már mind a 170 fő legénysége és a Csanak József törzsőrmester és Fele Lajos őrmester által vezetett 36 főből álló géppuskás osztaga is harcba lett vetve és valamennyinek hősieles küzdelme után sikeiült az ellenség támadását ismét feltartóztatni.

Elfogott oroszok vallomása szerint az ellenség 2 zászlóaljjal és 4 géppuskával intézte a támadást, miért is reggel 6 órakor a nagyobb veszteségeket elkerülendő, a gyengébb erejű különítményt a dandárparancsnokság utasításához híven, Diószeghy százados a *Borosnyától* délre fekvő magaslatokra vezette hátra. A különítmény vesztesége 2 halott, 12 sebesült és 13 fő eltűnt volt ekkor. Diószeghy Dezső százados a különítmény ezen sikeres teljesítményéért a bronz katonai érdeméremmel lett megjutalmazva.

December hó 5-én a különítményszázad a nagyváradai 4.-ik honvéd gyalogezredtől 1V₂ századdal megerősítettvén, Häuser ezredes közvetlenül adott parancsait hajtotta végre. *Borosnya* községből a magaslatokon a „*Varoski les*” 404. magaslati ponton át *Vojtvágásata* kellett menetelniök az ellenség erejének megállapítására. A különítmény reggel 7 óra 30 perckor elindulva, biztosított menetben a 404-ik magaslatig jutott és innen járőrök előrelküldésével megállapította, hogy az ellenséges tüzéség *Sztropkótól* délkeletre a 306. magaslati pont mögött áll, míg *Vojtvágása* és *Érfalu* községek már ellenséges gyalogság által vannak megszállva. Feladatának megfelelően, a különítmény délután 5 óra 30 perckor *Borosnyára* vonult vissza.

Ezen időponttól 7 én reggel 5 óráig a különítmény mint hadosztálytartalék és mint lövegfödözet maradt *Borosnya* mellett.

7 én reggel 5 órakor a dandárparancsnokság szóbeli pa-

rancsa szerint a *Nagyberezsnye* községet megszállva tartó 3. és 6. század felváltása adatott feladatául, azzal, hogy az *Ondava* folyó völgyében *Sztropkótól* délkeletre fekvő 306 pont környékén észlelt ellenséges tüzérség pontos helyét és erejét állapítsa meg. A 3. és 6. század fedezékének elfoglalása reggel 7 órakor befejeztetett. A feladat megoldására Diószeghy főhadnagy 4 járőrt, — mindenik 1 parancsnok 5 honvéd —, küldött ki, hogy az ellenségét oldalban megkerülve, tisztázza a helyzetet.

Járőrök útján megállapítást nyert, hogy az ellenség *Sitnyik* előtt a műutat zárja el rajvonallal, míg hátrább a *Sztropkó* és *Rozsnya* közti terep a *sztropkói* gőzmalomtól délre levő dombok, a 306-ik magaslati pont, valamint *Sandal* falu keleti kijáratánál fekvő magaslatok vannak megszállva. Az ellenség tüzérsége a *sztropkói* gőzmalomtól keletre 1000 lépésre a völgyben állott. — Ezen tüzérség a különítményt egész napon át srappnellet és gránáttal lövöldözte, de mindössze 2 sebesülést okozott.

A 7-éről 8-ára virradó éjjel 11 órakor a *Szitnyik* előtt állásban volt mintegy 2 századra és 2 géppuskára értékelt ellenséges erő a *Sztropkótól* délre lévő ellenséges állásokba vonult vissza, amely visszavonulás, — tekintettel arra, hogy a tüzérségünk a *Rozsnya* házcsoportot felgyújtotta —, egészen láthatóan történt. Az ellenségnek *Nagyberezsnyét* gránáttal felgyújtani nem sikerült.

December hó 8-ára a hadosztályparancsnokság általános támadást tervezett és hajtatott végre *Sztropkó* felé. A támadásban a főszerepet a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred játszotta, míg a mi ezredünk, mint hadosztálytanalék szerepelt, kivéve a fentebb leírt különítményt

A különítmény a 4.-ik ezredparancsnokság rendeletére az *Ondava*-folyó és a 238. pont magasságig nyomult este előre, de elérve ezen vonalat, előbbeni helyére visszarendeltetett, mert az ezred a támadáshoz nem lett teljesen készen.

December hó 9-én a 4.-ik ezred erélyes támadásba kezdett. Az ellenséget a hadosztály más csipataival együtt *Sztropkóból* kiverte, *Tizsény* és *Bányavölgy* községeket is birtokába vette.

A Diószeghy-különítmény a támadókkal *Bányavölgy* községig jutott előre, míg ezredünk, mint hadosztálytartalék, *Sztropkóra* vonult be.

Ezredünk ezen támadásnál azért volt főleg tartalékviszonyban, mert a zöm már igen gyenge létszámmal rendelkezett. Stadler ezredesnek a Buday Aladár százados és Reintz Dezső főhadnagy

vezetése alatt alig volt több 300 fő emberénél és a hazulról utba-indított pótlások még nem érkeztek meg. Ugyanis december hó 7-én Andor Szevér főhadnagy parancsnoksága alatt egy menetszázad, ezt megelőzőleg december hó 5-én Csuthy Gyula hadnagy vezetése alatt 2 menetszázad lett Debrecenből az ezred után utba-indítva. Ezen menetalakulatok a harchelyzet folytán harcba lettek vetve még azelőtt, mielőtt az ezredhez csatlakoztak volna. Horváth tart. hadnagy, Erdős (Erős — Erősi) tart. zászlós, Kelemen és Demeier tart. hadapródörmestek szakaszparancsnoksága alatt lendületes és sikeres támadásokban vettek részt, míg december 10-én végre a támadásban levő ezreddel *Dukla-szoros* alatt egyesülhettek. Ezen támadások alkalmával Nánáshy Mihály tizedes egy hegygerincen rohamozva hősi tusában elesett, míg 8 fő megsebesült és így a pótlás már nem a teljes számmal étté el az ezredet.

A lényeg az volt, hogy ezredünk minden része támadásban és előnyomulásban volt és az ellenség Magyarország területéről kifelé veretett.

A hadosztály csapatai az Ondava völgyében verték észak felé az oroszokat.

A nagyváradi 4-ik honvéd gyalogezred *Bányavölgy* elérése után *Pataki*, *Mérgesvágáson* át *Lado mérv ágasra*; a 3-ik ezred pedig *Sztropkóról* a tartalékviszonyból *Körösényen*, *Viskón*, *Kisvajszlón* át *Szemesre* rendeltetett, míg a 2 ezredcsoport között az összeköttetést fenntartani a Diószeghy különítmény a hegyhátakon *Felsővargonyra* rendeltetett. Valamennyi előnyomuló rész megverte az oroszot és midőn ez december hó 1-én a Duklai-szoroson át menekült, a mi ezredünknek is minden része *Szemes* községben végre ismét együtt volt és az ezredből 2 zászlóalj volt megalakítható. *Szemes* községből ezredünk a hadosztály kötelékében a Dukla-szoroson át visszavonuló oroszok után nyomult tovább. A szorosnál az orosz utóvéd még egyszer állást vett, de ezt nem tudta sok ideig tartani, mert az üldöző csapatok Pernecky Jenő tábornok, dandárparancsnok rendeletei alapján ezeket egyhamar leverték. Ezredünknek a harcban résztvett részei körülbelül 150 foglyot ejtettek, anélkül, hogy a mi részünkről érzékenyebb veszteség esett volna.

A nagy „Jegesmedve” (ebben az időben minden katona olyan plakettet viselt a sapkáján, amely azt a jelenetet ábrázolta, amint egy hatalmas medve a *Kárpátok* csúcsai között a magyar Alföldre iparkodna bemászni) december hó 12-én a magyar föld-

ről *Duklánál* ki volt verve és ismét *Galícia* földjére lépve haladtunk tovább. Öröm, lelkesedés és bizakodás vezette embereinket, dacára annak, hogy sokat kellett szenvedniök, hiszen a tél éppen ezen idő tájban adta ki a mérgét és legtöbbször 10°—15° hideg uralkodott.

Dakla községen át előnyomulva, ezredünk a többi csapatokkal egyetemben, már december 14.-én *Krosnó* város alá érkezett. A 13-ról 14-ére virradó éjt ezen várostól délre körülbelül 16 kilométerre szabad táborban töltöttük, amikor is a hadosztályparancsnok: Nikits altábornagy *Krosnó* városát egy éjjeli rajtaütéssel való birtokba vételére határozta el magát. E terv annál kecsagetőbbnek látszott, mert nem csak más csapatok nyomták más oldalról is az orosz erőt, de ennek erkölcsi értéke és ellenálló képessége erősen ingadozónak is látszott.

Nikits altábornagy a terv végrehajtására személyesen adta ki az intézkedéseket. A legelői lévő hadosztály-részhez a csapat és zászlóaljparancsnokokat egy kis különálló parasztházhoz előrerendelte és a terv minden részletét megismertette velök. A hadosztály csapatainak az éj leple alatt kellett *Krosnó* városát megközelelni akként, hogy az ellenséget meglepve, — ha lehet még az éj folyamán —, ezt birtokba is vegyék. A mi ezredünk és a budapesti 1. honvéd gyalogezred rendeltetett az első vonalba, míg a nagyváradi 4.-ik és a székesfehérvári 17.-ik honvéd gyalogezred, mint második vonal követte ezeket. Az élen menetelők oszlop-részekhez a sötétben való elővezetéshez, ottani polgári lakosok lettek beállítva.

Ezredünk a bal oszlopot alkotta, míg ettől jobbra az első ezred menetelt. Mindkét oszlopnak feladata volt, hogy a *Krosnó* várostól délre elhaladó vasútvonalat elérve, a másik oszlopot bevarja és a vasútmentén felfejlődve a városba való behatolás egy időben történjen.

A vezetőkben kételkedve, igen lassan, sok megállással haladtak előre az oszlopok. A vak sötétségben lemaradások, elszakadások és tévelygések voltak tapasztalhatók, úgy hogy már viradni kezdett akkor, midőn a 3-ik ezred élcsapata a *krosnói* vasútvonalat elérte. A jobb oszlop kissé késett, de nemsokára az is beérkezett.

Krosnón ugyanazon éjjel egy orosz magasabb parancsnokság, a tüzérség, nagy ütközet és málhavonat éjjelezett és alig 1—2 óra különbséggel éjjeli álmukban lettek volna meglephetők. Az

oszlopok késése folytán azonban sikerült ezeknek még idejében átmenekülni a megáradt és zajló Wislokán, sőt teljes tüzéségüket is biztonságba helyezve a megáradt folyótól északra húzódó magaslatokon állást foglalhattak ellenünk.

A 3. ezred és a budapesti 1. honvéd gyalogezred a vasúti töltésen felfejlődve már világos nappal volt kénytelen a támadást megindítani (Csapataink a vasúti állomáson 2 waggon conservet és sok más anyagot találtak és ezeket hamarosan biztonságba helyezték.)

A támadásban résztvenni ezredünkől, előbb csupán a Buday zászlóalj rendeltetett előre, míg a Csuthy Gyula hadnagy által vezetett zászlóalj a hadosztályparancsnok rendeletére egyelőre¹ mint tartalék maradt vissza.

Az orosz állások előtt folyt a zajló Wisloka folyó; az ellenség, felé meredek parttal. A támadásban résztvevő Buday zászlóaljnak és a budapesti ezred csapatainak a városba való belépése és a Wislokán át megkísérelt átkelése már folyton erősödő gyalogsági és tüzéségi tűzben történt. A csapatok azonban különösebb veszteségek nélkül elérték *Krosnó* északi szegélyén a folyó partját és megkezdették az ütközet legnehezebb részét: a folyón való átkelést.

A Csuthy zászlóalj eddig a város előtt lévő viadukt és útkeresztezésnél volt tartalékviszonyban. A folyón való átkelés megindítása előtt Nikits altábornagy azonban ezen zászlóaljat is előrendelte *Krosnó* északkeleti kijáratához és egy szélső, különálló kis ház mögött személyesen rendelte el, hogy 2 század a Buday zászlóalj sűrítésére, 2 század és a géppuskás osztag pedig a balszárnyon kívül az ellenség jobbszárnyának az átkarolására induljon előre.

A dandárparancsnok ezalatt *Krosnó* északi szegélyénél megsebesülve, a dandár vezetését ezredparancsnokunk, Stadler István ezredes vette át.

A Buday zászlóalj (természetesen az 1. ezred is) ezalatt gyalog bürükön 600—800 lépésre az ellenséges állástól nagy veszteséggel, de átjutott a Wislokán. A sűrítésre rendelt 7. és 8. századdal megerősödve, az ellenség ellen döntő támadásba kezdtek. Az 5. és 6. századot az átkaroló támadáshoz Varga zászlós vezette,, majd midőn Csuthy hadnagy látta a főcsoportnál a helyzetet, részletes utasítással ellátva Lomjánszky Béla tart. zászlóst küldte odai a zászlóaljkürtössel együtt, hogy a támadást, a megbeszéltek szerint vezesse tovább; majd midőn a Buday zászlóalj egyes része

már roham távolságáig küzdöttek magukat előre, személyesen is odaszaladt, hogy az átkarolást az ellenség hátába vezesse. Virág Miska egy hős cigány volt a küldönc, aki az embereket biztatni előre szaladt, de egy ellenséges golyó elkapta és holtan esett össze. Nem sokkal járt jobban Csuthy Gyula hadnagy sem, mert neki meg ballábszár csontját törte el egy lövedék és csak a győzelem kivívása után tudta Lomjánszky zászlós hátraküldeni.

Délután a támadásban résztvevő 3 és 1. ezred támogatására megérkezett a hadosztály másik dandára is és a támadásban résztvett dandárunk jobbszárnyán erélyesen támadni kezdett. Pernetzky tábornok vezetése alatta a támadásban résztvett nagyváradi 4. és székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred azután véglegesen eldöntötte a helyzetet. Nehéz harc után délután 6—7 óra tájban az orosz állások, annak dacára, hogy tüzérsegük feltűnően jól dolgozott, mindenütt a birtokunkba kerültek és midőn leszállt az est, csapataink a volt ellenséges állásban töltötték el az éjt.

Sajnos, az elesett hősök neveit ma már nem tudjuk megállapítani. Bíró Ferenc szakaszvezető (aki a legelsőek között kapta meg az ezüst vitézségi érmet) ezen harcolóban esett el.

Stadler István ezredes az ütközet befejezte után magához rendelte Buday Aladár századost, a budapesti ezredtől Reviczky László alezredest és a *krosznói* kápolnánál az üldözésre intézkedett.

Miután az éj folyamán a kötelékek ismét rendezve lettek, 15-én korán hajnalban indultak üldözésre. Két üldöző csoport indult meg és pedig az 1-ső ezred mint jobboszlop, a 3. ezred mint baloszlop. Ezredünk ekkor körülbelül 19 fő tiszt és 700 fő legénységet számlált és támadási irányul *Spornen* át *Odrzykon* lett számára kijelölve.

Üldöző csapataink *Spornet* üresen találták és különösebb nehézség nélkül az *odrzykoni* erdőség szegélyét érték el, ahol azon hírre, hogy az erdőben nagyobb ellenséges erők vannak és *Sanok* irányából újabb orosz erők nyomulnak előre, egyelőre megállottak és a helyzet felderítésére járőröket küldöttek előre. A december 15-ének éjjele így járőrözéssel és tábori őrssel való biztosítással telt el.

December hó 16-án reggel Buday százados parancsot kapott, hogy a megerősítésére küldött népfelkelő zászlóaljat várja be és 3 támadást ezzel egyidejűleg intézze. Délben a népfelkelő zászlóalj beérkezett és most már dtaskóczi Draskóczy alezredest parancsnoksága alatt indult meg a délutáni órákban az erdőbe való be-

hatolás. A népfelkelőket Butyka százados vezette. Alig haladtak csapataink 300—400 lépést az erdőben, az oroszok maris heves puskatüzzel fogadták ezeket, mire egy heves harc fejlődött ki, amely azután egész éjjelen át tartott. A sötét erdőben csapataink egyik része rohamot intézett, másik része meg rohamokat vert vissza. A sötétben a csapat már nem volt egységesen vezethető és részletharcok fejlődtek ki. Végeredményben hajnalig az ezred talán a létszámát is meghaladó fogolymennyiséget szállított hátra, midőn az erdő szélére visszahúzódott, hogy a kötelékeket rendezze és a támadást újból egységesen vezetve intézze.

Az 1-ső század azonban, melyet Nagy Imre tart. zászlós vezetett, nem tért vissza. Ezek elszakadva az ezredtől bent az erdőben önálló rohamokat intéztek, amíg töltényük elfogyván, az ellenség teljesen körülkerítette őket. Dr. Papp Ernő hadapródjelölt és Szűcs Ferenc őrmester biztatására a már mintegy csak 30 főt számláló kisdud csapat azonban a halottaktól még elszedve a töltényt, hamarosan egy támpontot formált és a felszabadulás reményében hősiiesen harcolt tovább.

Az orosz rajvonal ekkor már tőlük alig 12—15 lépés távolságra volt, de ezen kétségbeesett helyzetükben is teljes 14 óra hosszat kitarítottak. Végre az oroszok rohamra mentek és mert Szűcs Ferenc őrmester is egy lőtt és egy szúrt sebet kapóit, megpróbáltak valahogyan egyenkint hátrálni, de végeredményben mindannyian fogságba estek.

Ez alkalommal a Lachenbacher tart hadnagy által vezetett századból a Nagy József őrmester csoportja is hasonló sorsra jutott.

Az erdőszegélyre húzódott ezred 17-én hajnalban újból támadásba kezdett, de ez csak lépésről-lépésre jutott már előre. Délután megérkezett *Debrecenből* Dugantsi Győző őrnagy vezetése alatt egy menetzászlóalj Rózsa Károly százados és Noszlopy Ába főhadnaggyal, de a helyzeten már ez sem segíthetett, mert az oroszok már minden vonalon olyan túlerejű erősítéseket kaptak, hogy a felsőbb vezetés általános visszavonulást rendelt el.

3 napi súlyos harcok után 18-án este megkezdődött a visszavonulás a duklai-szoros felé.

December hó 19-én este ezredünk az utána nyomuló orosz túlerővel szemben *Krosnó* előtt még egy utóvéd állást vett fel, de látván a fölényes számot, az oly sok vérrel birtokba vett várost még ezen éjjel átengedte ismét az ellenségnek.

Az orosz nyomás a visszavonulás tartama alatt azonban nem volt túlságosan erős. Csapataink minden különösebb veszteség nélkül lépték át a duklai-szorost annyira, hogy már járőröket küldjek az ellenség felé, ennek tevékenységét megállapítani.

A Dukla-szoros átlépése után ismét magyar területre léptünk. Egy járőr *Ladomérmézőről* Nagy József őrmester vezetése alatt Dukla-szoros felé ment a „Billy Bord“ magaslatra az ellenség helyzetét megállapítani. Barcsa Miklós tizedessel az élen haladva, megállapították, hogy ezen a hegytetőn, az erdőben cca 30 fő erejű ellenség volt, miért a járőr egy részét Eszenyi Sándor szakaszvezető parancsnoksága alatt megfigyelésre visszahagyva, *Kismedvés* község felé mentek a helyzetet tisztázni. *Kismedvés* mögött a magaslaton is felfedeztek 2 ágyút, majd Bálint tizedes a műút környékének átfürkészésére indulva, a szorostól keletre is fedezett fel egy tábori őrsöt. A helyzetről azonnal vázlatot küldtek.

Draskóczy alezredes egy másik erős járőrt is küldött ki Fele Lajos őrmester parancsnoksága alatt és ez is oly értékes jelentéseket tartalmazott és feladatát olyan vakmerően hajtotta végre, hogy parancsnokuk ezért az I. osztályú ezüst vitézségi érme kapta meg.

Kerékgyártó Sándor honvéd ekkor már nem volt a létszámokban, valahogyan az ellenség kezére került és azután hosszú hadifogságot szenvedett végig.

A hideg, a nagy hó és a síkos út volt ezen visszavonulásnál a legnagyobb ellenségünk és látszott az ellenségen is, hogy az is nehézségekkel küzdött. Dicsérettel kell megemlékeznünk Grünspan Ferenc és Armos József számvivő altiszteknek a vonatonál teljesített nehéz munkájáról.

Különösen ki kell azonban emelnünk Kerekes Ferenc tart. hadnagyot. Ezen hőse ezredünknek a háború kitörése óta egészen ezen leírt visszavonulásunkig a rajvonalba állandóan kitarzott, míg a sok nélkülözés most már őt is teljesen legyengítette, és mint súlyos beteg volt kénytelen kórházba menni Rövid szenvedés után meg is halt és most fájlalva a veszteséget csak emlékének áldozhatunk.

Visszavonulásunk után magyar területen *Lodomérvágáson* és *Felsővizközön* némi pihenőhöz jutott ezredünk. Úgy a védelem, mint orosz részről a támadás a „téli harc” jelképét vette magára, amidőn egyik fél sem szeretett, helyesebben: csak a legnagyobb előkészület és szenvedés árán volt képes megmozdulni. Ha támadás

történt is, ez csak helyi jelentőségű lehetett, pár lépést előrejutni egyik félnek sem volt célja.

Tábori őrök ellen intézett részlettámadások azonban mindenütt folytak tovább. Az ezredet, illetve ennek megmaradt részeit a hadosztály parancsnokság a viszonyok szerint hol ide, hol oda toltta el.

A január hó *Rózsadomb, Nagycsertész, Homonnaolyka, Rozs-kocz* környékén jelentőségteljesebb esemény nélkül telt el, a hadművelet a tél szigorú voltához volt alkalmazva. 25-étől 29-ig *Nagycsertésznél* voltak állásban és innen a maradékból már nagyon sok embert kellett megfagyott végtagokkal hátraszállítani. A hideg óriási volt.

Február elején a Laborca völgyében, mint a legjárhatóbb terepen próbált az orosz erősebb nyomást gyakorolni és hadosztályunk is ezen fokozlekedési vonal környékére vonult. Az Alföld felé bevonulni szándékozó orosz csapatokat *Mezőlaborctól* északra, a határmentén más csapatok hősiezen tartották vissza, de midőn az orosz nyomás mindinkább érezhető lett, a hadosztály többi ezredeivel a mi ezredünket is hamar az ütközetvonaiban találjuk.

Február hó 3-án és 4-én már *Mezőlaborctól* nyugatra lévő magaslatokon a nagy hóban harcoltak embereink és miután ezen harcokban körülbelül 300 foglyot ejtettek a 4-ről 5-ére virradó éjt *Rokitócz* községtől északra a „Kurki” magaslaton rajvonalban töltötték. Ezredünktől balra a budapesti 1. honvéd gyalog ezred részei voltak állásban, míg *Mezőlaborcot* a cs. és kir. 72. hadosztály csapatai fedezték.

Ezredünkben a rajvonalat Andor Szevér és Sepsy Pál főhadnagyk, Rajkovics, Tóth és Márton hadnagyk vezették lelkesen. Gyenge ezredünk megerősítésére a nagyváradi 4. honvéd gyalogezredtől egy 7_2 zászlóalj volt még beosztva: Gecző Aladár százados parancsnoksága alatt (századparancsnokok: Kállay József tart. hadnagy és Tráger János tart. zászlós) és ezen két század mint tartalék *Rokitócz* községnél állott.

Február hó 4-én éjjel az orosz túlerő a völgyben a cs. és kir. 72. ezred csapatait hősi ellenállás után visszanyomta, de ezredünket arctámadás nem érve, a rajvonal helyén maradt. Ezredparancsnokságunk csak reggel jutott annak észleletére, hogy az ellenség a völgyben már nemcsak túlhaladta jobbszárnyunkat, hanem állásunk hátamögé is került. Gecző Aladár százados a tartalék $\frac{1}{2}$ zászlóaljjal az ezredhez akart előrejutni, de az oroszokkal össze-

találkozva, rendkívülien hősi viselkedés után éppen úgy fogságba esett $\frac{1}{2}$ zászlóaljával, mint ezredünknek a még a hegytetőn mindig állásban volt többi részei. Draskóczy alezredes elül a „Karki” magaslaton hajnaltól egészen délután 4 óráig minden lehető megpróbált a helyzet javítására, majd arra határozta el magát, hogy a csapat számára visszavonulási lehetőséget keres, — tekintetbevé a hegytetőt borító félméteres havat —, elrendelte a hóban nem cipelhető 4 géppuska és a tartaléktöltények megsemmisítését és a visszahúzódás megkezdését. Sajnos, csak Sepsy Pál főhadnagynak és Márton Dezső hadnagynak sikerült körülbelül 50 fő legénységgel a térdig érő hóban magukat az ellenséges gyűrűn átvágni, míg Draskóczy alezredes Ragány Dezső főhadnagy ezredsegédtiszttel és a 100 főt alig meghaladó ezredmaradvánnyal fogságba esett. Az eddigi ütközetekben kitűnt Csanak Sándor törzsőrmester, Cseke Ferenc őrmester, Szűcs István és Albiudán Tivadar őrvezető is a foglyok voltak, míg Ramacsza János honvéd sebesülve még hátrajutott.

A 48. orosz ezrednek parancsnoka elismerve az ezred hősi magatartását, Draskóczy alezredest megkérte, hogy kardját tartsa meg és felszólította őket, hogy nemes bajtársukat, Gecző Aladár századost, — aki a fogságba esés pillanatában mérget vett be és azonnal meghalt —, Mezőlaborcon mint bajtársaik, ők temessék el.

Az ezrednél a harctéren Sepsy Pál főhadnagy, Márton Dezső tart. hadnagy és valami 50 fő legénység maradt, melynek fele sebesültvivő volt. Ott volt még az ezred vonata. A hadosztályparancsnokság, — tekintettel arra, hogy az ezred *Debrecenből* pótlást hirtelenében nem kaphatott —, a megmaradtakat egy szakaszba állította és mint önálló szakaszt, előbb a 17. honvéd, majd a 4. honvéd gyalogezredparancsnoksághoz rendelte, ahol a pótlások beérkeztéig főleg mint tartalék szerepelt.

Ez a leszegényedett helyzet azonban nem tartott sokáig. A pótzászlóaljnál *Debrecenben* mádi Kovács István százados kiváló munkatársával, Kiss Ferenc nyilvántartóval és az anyagi ügyeket intéző Horváth Antal főhadnagy, gazdasági tiszttel minden lehető elkövettek, hogy a harctérre hamarosan pótlásokat küldhessenek.

Február hó végén már Brámer Gyula és Mező Endre főhadnagyk is fent voltak 1-1 menetszázaddal és erősen tevékenykedtek az ezred talpraállításán.

Február hó 28-án a *Variházától* nyugatra lévő 508-as magaslatnál — mint csoport — már hősi védekezésben voltak, sőt

március 1-én Mező főhadnagy ezen pontnál oly hősies ellentámadásra vezette csekélyszámú csapatát, hogy ezért az „ezüst katonai érdemérmét” szerezte meg. Sajnos, csekélyszámú ezredmaradványunk teljesen felmorzsolódott. Fehértói Béla hadapródjelölt ezen harcokban súlyos haslövéllel hősi halált szenvedett.

Hadosztályparancsnokunk a Kárpátokban ezen időkben már Nagy Pál tábornok volt, aki a mozgósítást megelőzően 4 éven át a mi ezredünknek volt szigorú, de megértő és mindnyájuknak szeretett parancsnoka. (Hősies és geniális vezetése miatt a hadjárat befejeztéig minden kitüntetésben részesült a Mária Theresia-renddel egyetemben; majd a háború befejezése után a magyar királyi honvédség főparancsnoka lett.)

Természetes, hogy ezredünk sorsa iránt atyai szívvvel gondoskodó ezen kemény parancsnokunk nem tudta nézni az ezrednek ezen elcsigázott állapotát és felsőbb helyen sürgetve, minden lehető megtett, hogy az ezred ismét harcképes legyen. Fáradozását, amint látni fogjuk, olyan siker koronázta, hogy ezredünk a legfényesebb teljesítményeit és hőstetteit majdnem az ő vezetése alatt hajtotta végre.

Március hó 1-ével az ezred már egy kiváló parancsnokot is kapott nagyjócai Farkas Vince ezredes személyében. A felső vezetéstől azonnal parancsot kapott *Őrmezőn* egy új ezredet összeállítani. A honvédelmi minisztériumból, midőn március 6-án *Őrmezőre* megérkezett, már ott voltak Balogh Barna alezredes, aki zászlóaljparancsnokul és Bányay Géza százados, aki ezredsegéd-tisztül lettek kirendelve.

Ezután egymásután érkeztek a menetalakulatok az ezred összeállításához. Ezen időt felhasználta Farkas ezredes arra is, hogy tájékozódás végett a hadtestparancsnoksághoz *Minnyevágásra* menjen és ott Ő cs. és kir. fenségénél, József főhercegnél jelentkezék.

Őfensége március 8-án ezen jelentkezés alkalmával a megsemmisült ezredről igen elismerően nyilatkozott és különösen kiemelte, hogy az 508-as domb sűrű erdejében, melyet a katonáink találóan „Halálerdőnek” neveztek el, milyen hősi vitézséggel harcoltak. A régi ezredmaradványnak parancsa volt a végsőkig kitartani és ezt kövébe is a megsemmisülésig.

Március hó 9-én *Őrmezőn* az új ezred végre ismét együtt volt. Sajnos, az anyaezred a sok veszteség miatt hirtelenében nem volt abban a helyzetben, hogy a szükséges pótlást a maga ere-

jéből adhassa és pillanatnyilag más testvérezredek segítségére szorulva, az ezred az alábbiakból alakult:

1. zászlóalj: Balogh Barna alezredes, segédtisztje Varga főhadnagy.

1. század Gyuláról jött Éliás főhadnaggal,
2. „ Sopronból jött Hambach tart. hadnaggal,
3. „ Debrecenből jött Molnár századossal,
4. „ Debrecenből jött Diószeghy századossal.

2. zászlóalj: Syposs Miklós százados, segédtisztje Mező] főhadnagy.

5. század Nyitráról jött Putnik századossal,
6. „ Kanizsáról jött Metzl főhadnaggal,
7. „ Kassáról jött Bohátka főhadnaggal,
8. „ Debrecenből jött Palzer századossal.

Ezredsegédtiszt a már említett Bányay százados, utásztiszt Horváth hadnagy, telefonos tiszt Seres Gyula tart. zászlós lett. Néhány nap múlva az ezredhez bevonult Hack József százados pedig másodsegédtiszt lett.

Az így újonnan alakult ezredet a legnagyobb lelkesedés töltötte el, hiszen dandárparancsnokunk a hős Stadler István ezredes maradt és az ezred minden tagja érezte azt, hogy ilyen vezetők mellett egy fényes teljesítménysorozatnak kell elkövetkeznie.

Ezen elüljáróink feldicsérésével a legtávolabbról sem volt szándékunk előbbeni elüljáróink magas teljesítményeit elbírálni, sőt hasonló kiválóságukat elismerve, arra az örömmre mutatunk reá, amely egy csapatot elfog akkor, midőn tudja, hogy elüljárói nemcsak a csapat szellemét, hanem annak gondolatvilágát is ismerik.

A mi embereinket lelkesíteni és buzdítani felesleges volt és ismerve „nyakas magyar”, vagy ha úgy tetszik: „gőgös” természetét, bizonyos „atyai jó szót” kellett eltalálni, hogy a hősök hőségé váljanak. Új elüljáróinknak ezt nem kellett eltalálni, hiszen megállapítottuk, hogy évekig közösségben élvén, mindenben együttéreztek.

Március hó 10-én *Örmezőn* különféle gyakorlatokat tartva, 11-én megindultunk a 20. honvédhadosztály kötelékébe, előre a harcmező felé. Kemény, hideg idő volt, a szél szembe vágta az éles havat. Délben *Jeszenőcre* érkeztünk és ott déli pihenőt tartottunk. (Itt volt a hadosztály málhavonata.) Délután 4 órakor továbbindulva a folyton erősödő szélben este 8 órakor *Alsó-Virányosra* érkeztünk, ahol az ezred laktáborba szállt.

Március hó 12-én reggel 8 órakor volt az indulás tovább.

A szél elállt és csendesen esett a hó. Valami megnyugtató érzés uralkodott mindenkin, olyan otthonosnak tűnt fel a vidék, amint a talpak alatt ropogott a hó, olyannak tűnt fel minden, mintha nem is háború lenne és mintha az orosz nem lenne bent hazánk földjén.

Délelőtt *Oroszvágás* felé közeledvén, hadosztályparancsnokunk, Nagy Pál tábornok az ezred elé lovagolt és megállítván ezt, beszédet intézett az új harcosokhoz. Szívhez szóló szép beszédében oda tért vissza, hogy a dicsőn elpusztult régi ezredet ennek az újnak kell megbosszulnia. A tisztok előtt az ellenség kegyetlen és vad voltát ismertetve, később az *Oroszvágáson* levő hadosztályparancsnoksághoz villásreggelire hívta meg őket. A déli pihenő eltöltése után, délután erdős hegyeken át menetelve, szürkületkor egy völgykatlanban lévő kis faluba, *Pasztaházára* érkeztünk.

Pasztaházára megérkezve Farkas ezredes azonnal parancsot kapott, hogy 13-án este az állásban lévő közös hadseregbeli csapatokat *Szálnok* 450-es magaslat és *Váriháza* között váltassa le. 13-án reggel ezen célból az összes zászlóalj- és századparancsnokok Farkas ezredessel felmentek a *Kaminci* 488-as magaslatra tájékozódás végett és ott utasítást kaptak az est folyamán bekövetkező teendőikhez.

Az állásban *Szálnoknál* a nagyváradi 4. honvéd gyalogezered volt és ez is Farkas ezredes parancsnoksága alá rendeltetvén, a 450-es magaslattól keletre nyúlva jutott állásba az ezred Syoss zászlóalja, míg a Balogh zászlóalj *Pasztaházára*, egy század pedig Molnár századossal a Kamincire rendeltetett tartalék gyanánt.

Március hó 14. csendben telt el, az állásokat erősítettük. Minden két ember együtt egy embermélységű lyukat ásott, azt srappnellmemesen befedte, lőrést készített és ez volt az ő fedezéke és lakása is. Hátul ezen gödröket egy árok kötötte össze, mely közlekedésre szolgált. Célszerűek ezen fedezékek nem voltak, mert a legénység ellenőrzése ezekben igen nehéz volt, de egyelőre nem változtattunk rajta, mert már részben félig kész állapotban vettük át, másrészt az ellenség csupán 150—200 lépésre lévén előttünk, csak hasonfekve lehetett dolgozni. Az előttünk állásban lévő szi-bériai lövészek pedig igen jól lőttek és amint mutatta valaki magát, az mindjárt el is esett. Ilyen fedezéket ez ideig azért csináltunk, mert a tél folyamán jó melegnek bizonyultak és rajkályha nem jutott minden résznek.

Az állásba jutott zászlóalj jobbszárnya azonban igen gyen-

gén kiépített volt. Itt még a vonalon végig közlekedő árok sem volt, úgy, hogy nappal az álláson végig menni teljesen lehetetlen volt. Ebbe a részbe jutott a felváltás alkalmával a Palzer százados és Bohátka főhadnagy százada. Ez az állás különben sem volt kedvező helyen, csak amolyan harcközben kialakult helyzet volt, ahol az ellenség volt fent, mi pedig a hegyoldalon lent. Jobb lett volna ezt eleve felhagyni és a Kaminci gerincre visszamenni, ami sajnos, pár nap múlva, de már nagy veszteséggel meg is történt.

Március hó 20-ig a lassú tűzharcon kívül jelentősebb esemény nem történt. *Pusztaházan* a tartalékszázlóját megszemlélte Ő cs. és kir. fensége József főherceg és ismételten teljes megelégedésének adott kifejezést.

Nagy Pál tábornok pedig a Kaminci magaslatról tájékozódott és elrendelte Farkas ezredesnek, hogy a *Pasztaházán* levő zászlóalj hadosztálytartalék, de hirtelen támadás esetén felhasználhatja. Ez meg is történt. Még tábori mise is volt a tartaléknál 18-án, lévén a hadtest parancsnokának, a mindnyájunk által szeretett József főhercegünknek névünnepe.

Március hó 20-ának hajnalán azonban már erős puskaropogás hallatszott az álláson végig. Az állásban levők között az alábbiak borzasztóan tüzeltek:

Szakaszparancsnokok: Harsányi Miksa és Márton Dezső tart. hadnagyok, dr. Emerich Ignácz és Groszmann Emil tart. zászlósok, Gyémánt Ferenc, Bedeó Sándor hadapródjelöltek, Jenéi József, Sági János, Kiss Pál és Piszárik őrmesterek.

Balogh Mihály, Kiss Imre szakakvezetők; Nádház Sámuel, Veres Gábor, B. Szabó Imre, György János, Tenovel József, Karácsonyi Miklós, Blau Sámuel e. é. önk., Blau József, Marosi István, Szűcs Károly, Tányér Henrich tizedesek, Mészáros Lajos, Gombási Sándor, Zsúpos István, Millelier Pál, Kiss László, Szíjgyártó Ferenc, Koszté Illés, Mester Bálint, Goldstein Sándor, Márkus József, Steinfeld Márton, Gábrián György, „Tardi István, Bódi József, Czinege László, Czinege Károly, Tóth Mátyás, Nagy Mihály, Pinczés Lőrinc, Szála Tivadar, Boczos Lajos, Koszta János, Szathmáry András, P. Nagy Gergely, Kiss Károly, Szávu György örvezetők, Szkora János, Átyim József, Molnár József, Bodnár Pál, Gáló Sándor, Miklovics Sándor, Platona Flóra, Nagy Áron, Gyulai György, Böhm Ármin, Papp József, Montek Károly, Árgyelán György, Papp János, Kádár Gyula, Kiss Gergely, Kar-

kötő Sándor, Burcsu János, Új István, K. Balaskó József, Erdei András, Bucs János, Far Demeter, Bakó János, Cseh Ferenc, Vozár Gyula, Kulcsár György, Tóth Péter, Szilágyi József, Ács Vazul, Magyar István, Debreczeni Lajos, Szenesi Márton, Csóka Sándor, Berzsém Tivadar, Kovács István, Lente István, Borzsányi József, Domokos Mihály, Csurkás Miklós, Turcse (stván, Fülep Gergely, Nagy József, Gróza János, Vadas Gáspár, Both Péter, Fenyves József, Vitmányi János, Bodnár József, Dudás János, Komlós József. Foris Imre, Hamza András. Nagy János, Frostner Árpád, Balogh Sándor, Schneider János, Juhász Gábor, Vadász Albert, Tóth P. László, Varga László, Ecsedi János, Szondi Sándor, Szilágyi Tódor, Baracskai Flórián, Brán József, Kovács István Erdei Sándor, Oláh Károly, Balogh István, Tóth Péter, Balázs Pál, Lovász Imre, Jenéi Gábor, Beké Antal, Zima György, Új Lőrinc. Vavrucza József, Bodnár György, Kovács János, Gál Sándor, Nagy Sándor, Ignát Bálint, Nagy József, Szanics Mihály, Csuka Lajos, Torma Mihály, Lakatos Károly, Nagy Zsigmond, Jurás Péter, Buczkó István, Túri Lajos, Brády József, Kecsed Gábor, Pintér Márton, Székelyhidy István, Mező József, Tömöri Imre, Nagy Mihály, Rác István, Papp Imre, Gocsala Pál, Zsarnay Mátyás, Pál Sándor, Gellén Imre és Báthory Antal honvédek.

Mint sebesültvivők: Furkó József szakaszvezető, Katona Imre, Korodi Dezső, Fodor Gábor, Rác István, Belegrád Antal, Kovács József honvédek és Pápay Frigyes e. é. önkéntes honvéd; Kerekes János honvéd loápoló, Lengyel József, Papp Antal, Varga Lajos, Vámos Ferenc, Máthé István honvédek, mint zászlóalj küldöncök.

Azonban minden hősiesség teljesen hiába! Reggel 5 órakor a telefon már nem működött velük, miért is Farkas ezredes a tartalékoknak azonnal „Riadót” rendelt el. Balogh alezredest a zászlóaljával a Kaminci magaslatra rendelte, míg a Kamincin 'volt Molnár századost előre küldte az esetleg bajba jutottaknak segíteni. Az ellenség tényleg 8 soros támadásával az 508-as domb-ról rohant lefelé a mélyebben fekvő kiépítetlen állásainkba és a Palzer és Bohátka századokat elsöpörte onnan, egy részét fog-ságba is cipelvén ezeknek.

Az állásban a következő történt: A céltalan lövöldözések el-kerülése végett felsőbb helyről rendelet volt, hogy: „csak akkor szabad tüzelni, ha a századparancsnok ezt elrendeli!” A Bohátka százada ezt a parancsot betartotta, de a Palzer százada nem. Ezen parancs teljes mérvben való be nem tartásának volt ez alkalommal

tulajdonítható, hogy az ellenség nem kegyetlenül végezhetett velük, meit a Palzer század tüzelése mégis némileg visszatartotta a támadást. A Bohátka főhadnagy százada azonban várta, hogy a parancsnok előbb a helyzetről meggyőződik és a tüzelést elrendeli, ami mégis történt, de már annyit késtek, hogy az orosz keresztül rohant rajtuk. A Palzer század sem tudott visszavonulni. Palzer százados 34 fővel, Bohátka a 4 szakaszparancsnokával (köztük 1 halott 3 sebesült) fogságba esett, míg körülbelül 200 fő legénység részben elesett, részben megsebesült.

Farkas ezredes rövidesen átlátván a helyzetet Balogh Barna alezredest még két századdal a Molnár század után küldte az át-törés helyét visszafoglalni. Ezen három tartalék század azután egyesült erővel iparkodott az oroszokat visszaverni és habár az eredeti állásba bejutni nem is sikerült nekik, de 200 lépéssel hátrább egy új vonalat rögtönözve az oroszok további eiőnyomuiását feltartóztatták mindaddig, amíg az ezred többi része a Kaminein biztos helyzetet teremtett. Az ezen támadis^Kan résztvett Diószeghy Dezső százados százada 96 orosz foglyot ejtett, de a saját 180' fő puskalétszámából 67 főre apadt, míg a Molnár százados százada 15 foglyot ejtve szintén súlyos veszteséget szenvedett. Ezen előrement tartalékok egy teljes napig voltak elül és parancsnokaik a „Bronz katonai érdeméremmel” lettek megjutalmazva. Természetes, hogy a támadásban résztvett legénység is mind kitüntetésben részesült. Sajnos neveiket im már nem tudjuk.

Amíg az arcvonalon ez az ellentámadás folyt, fent az állásban a Syposs zászlóalj másik két százada kamót alakítva rendületlenül harcolt Putnik százados és Metzl főhadnagyok parancsnoksága alatt és csak parancsra vonultak később vissza a Kamincei magaslatra.

A támadás alatt az orosz tüzérség is erősen dolgozott; rengett, ropogott az erdő a sok gránát alatt, de a saját tüzérség is, kemény munkát végezvén, komolyabb területi veszteség nem következett, hiszen amit említettük Kamincire javasoltuk már eleve hátrább menni.

Március hó 21-én este már mind a Kamincin voltunk. Az ezred 2000 emberéből 500 fő tért vissza, a jobbszárny 600 emberéből csak 15 fő.

Március hó 22-én az állás a Kamincin eltolódott kelet felé. A Kaminci magaslatot közös csapatok vették át, míg a 3-ik ezred jobban a Korumkó gerinc felé húzódott. Ezen este az orosz körül-

belül egy zászlóaljat küldött előre támadásra, hogy az új állásainkat megállapítsa, de ezeket rövid tüzeléssel visszavertük.

Az ezred minden tagja érezte már ezen időtájban, hogy valami nagyot kellene cselekedni, hiszen ha még néhány gerincvonalat kénytelenek lennénk átengedni, úgy már az alföldön lennénk, ahol a túlerővel szemben a küzdelem még nehezebb lenne. Nem tehetjük!

A hadosztály létszáma az oroszok erejéhez viszonyítva, még mindig olyan csekély volt, hogy csak halogató harcot tudtunk vívni, de egy huzamosabb ideig tartó eredményes támadásra, — tartalékok hiányában — nem lettünk volna képesek.

A „*Kaminci*” magaslaton már ezredünk is olyan fedezéket emelt fel, amely tetővel volt ellátva és ebből, mint egy kis házikóból lőrésen át lehetett tüzelni. Közvetlenül a fedezék előtt árok volt, hogy az esetleg rohamra jövők a drótok átvágása után meglepődjenek és amíg az árokban a fedezékre felmásznak, harcképzetlenné tehetők legyenek. A lőrésekben a puskák beillesztve állottak és akként voltak megerősítve, hogy egy esetleges éjjeli támadás esetén célozni se kelljen és az előterep minden egyes része mégis tűz alá kerüljön.

A fedezék előtt kb. 10—20 lépésre, — amint a harchelyzet és az anyag engedte: 2—6 soros — szűrős dróttal ellátott kerítés volt, míg néhány lépéssel előbbre a kidöntött fákból emelt ágtorlasz. A „figyelők” éjjel az ágtorlasz között, ásott lyukakban voltak megbújva és az ellenség közeledtét onnan jelezték.

Ahol ilyen fedezékek kiemelésére elégséges idő jutott, ott a támadónak, ha fölényes tüzérséggel nem rendelkezett, igen nagy erőben kellett lennie, hogy ezen átküzdhesse magát.

A tél folyamán a harceszközök is kifejlődtek, éppenúgy, ahogyan a hadvezetés is más jelleget kapott. Itten, ahol védelemről volt szó, már egyes ágyukat találhatunk bent a rajvonalba álló emberek sorai között, akként felállítva, hogy roham esetén a saját állásunk arcvonala előtt „kartáccsal” hosszant tudjanak lőni és így megsemmisítsék az esetleg rohamozókat.

Eddig az ideig „kézigránáttal” még mi nem harcoltunk, csupán egy ízben: a *Szálnok* előtti harcokban kerültek kiosztásra, valami ósdi — gyertyával vagy gyufával meggyújtható sistersgő gránátok, de ezen állásunkban már a legújabb alkotásokat próbálgattuk. A puskából kilőhető gránát és az ernyős gránát (egy madzaggal kellett a levegőben körbe csóválni és ezen hajító erő-

vei eldobni) voltak a „divatosak.” Aknákat, — dinamittal *töltött* ládákat kaptunk —, az állás előtt való elhelyezés végett, hogy ezeket dróttal térdmagasságban összefűzve, ha az ellenség meg-rántja ezt felrobbantsa és a levegőbe repüljön. (Ezen harcokban ez egyáltalában nem vált be, mert roppant helyismeretet követelt mindenkitől és a legnagyobb óvatosság melleit is néha előreküldött saját embereink vagy járőreink nekimentek a drótnak, míg a legtöbbjét a megriasztott vadak, az őzek és rókák robbanthaták fel.)

A legprimitívebb „bombavető” is megjelentek, természetesen még csak olyan kályhacső formában.

Hadosztályunk harchelyzete és az ellenségnek ezen a szakaszon ellanyhult támadási erélye megengedte, hogy ezek kipróbálásával foglalkozzunk és napról-napra erősbödjünk. Járőrharcok folytak csupán, melyek rendszerint azzal végződtek, hogy az állásunk előtt elhúzódó völgyből orosz foglyokkal tértek vissza.

Március hó 18-án *Debrecenből* ismét elindult egy menetzászlóalj Trestyánszky Ödön főhadnagy vezetése alatt az ezred után és március hó utolsó napjaiban ezek is a rajvonalban állottak. Nábráczy István főhadnagy, Vida János hadnagy az ezrednél voltak, de igen sok fiatalabb tisztjelölt is érkezett, közöttük olyanok, akik eddig a harctéren nem is voltak.

Az újonnan érkezett legénység az ezrednél először szerepelt „világító pisztolyt”, helyesebben még csak „világító rakétákat” csodálta a legjobban.

Március hó 25-én éjjel az oroszok végre támadást határoztak el ezredünk ellen. Talán kifürkészve, vagy sejtve állásaink erős voltát: egy szokatlan támadási formát választottak. Egy körülbelül 200 lépés széles területen állították fel embereiket, talán 20 vonalban egymás mögött és az első vonalat csupán romboló számmal (csákány, ásó) ellátva, a sötét éj leple alatt közelítették meg állásainkat. Mindez halotti csendben történve, hangos „Urrá, úrrá!” kiáltással rohamra jöttek, arccal Trestyánszky Ödön főhadnagy századának

Az ágtorlasz között álló figyelők beszaladtak az állásba és az ellenség támadását jelentve, a Trestyánszky-század azonnal a legerélyesebb tüzelésbe kezdett, majd a századtól jobbra lévő nagyváradi ezred egyik zászlóalja és a balra levő Molnár-század, — melyet a támadás csupán egy szakasznyi arckiterjedésben ért —,

a náluk levő géppuskákat a veszélyeztetett szárnyra helyezték és keresztűzbe fogták a rohamozókat.

Syposs Miklós százados zászlóaljparancsnok a mellette lévő Mező Endre főhadnagy zászlóaljsegédtsíztet azonnal a tartalékok előrendelésére utasította és úgy a zászlóaljnál volt egy szakasz, mint a Farkas ezredesnél volt némi tartalék előre szaladtak.

A támadó oroszok első sorai az ágtorlasz között réseket csaptak és csákánnyal, ásóval az állás előtt lévő drótakadályt széjjelverték, de támadásuk a század hősie kintartása folytán a rettenetes puskatűzben összeomlott. Alig sikerült egy-két embernek teljesen a fedezékig jutni, ahol aztán megadták magukat.

A támadás összeomlását látva, úgy Trestyánszky főhadnagy, mint szomszédai beszüntették a tüzelést és járőröket rendeltek előre, a helyzet tisztázása végett. Ekkor tárult fel csak előttük a támadás igazi képe. A század előtt az orosz hullák egymáson feküdtek, míg az életben maradottak nagyrésze az ágtorlasz és a fák mögött megbújva csak arra várt, hogy fogságba ejtve hátraszállítsák őket. 300 orosz elesett és 130 fő került az ezred fogságába és a náluk volt egész felszerelés. Saját veszteségünk 1 halott és 4 sebesült volt.

A hadsereg főparancsnoka, Ő cs. és kir. fensége Frigyes főherceg Tresztyánszky Ödön főhadnagyot azonnal soronkívül „századosá” léptette elő és Őfelsége részére a „III. osztályú Vas-korona Rendet” adományozta, de kitüntette úgy a zászlóaljparancsnokot és ezredparancsnokot, mint a Tresztyánszky századával szomszédos századok parancsnokait is.

A Tresztyánszky század eme hősi magatartása alkalmával haláltmegvető bátorsággal tűntek ki a legénység közül: Beregi István és Kovács József hadapródok, akik soronkívül „zászlóssá” lettek előléptetve és I. oszt. ezüst vitézségi érmet szereztek; Bolha András őrmester, aki I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott; Katona József szakaszvezető aki őrmester lett II. oszt. ezüst vitézségi éremmel; Lovász And. ás, — szakaszvezetővé kinevezett — tizedes, aki II. oszt. ezüst vitézségi érmet is kapott és a járőrparancsnokok: Braun Mihály és Négyesi Mihály örvezetők, akik soronkívül szakaszvezetők lettek és előbbi a 11. oszt. ezüst, utóbbi pedig a bionz vitézségi érmet nyerte jutalmul.

Kitüntetést kaplak még: Schwarcz Sándor és Szabó József telefonosok, kik a harc hevében, dacára hogy beosztásuk a telefonnál volt, puskát ragadtak és a ríjvonalban küzdöttek.

Popovics János szakaszvezető, Oláh Miklós tizedes, Seprényi őrzővezető, Balogh Miklós, Szabó Gábor, Goldstein Miklós és Gréger Kálmán honvédek játszottak még hősi szerepet.

Kiváló hadosztály parancsnokunk: Nagy Pál tábornok személyesen feljött az állásba a Tresztyánszky századának a legteljesebb elismerést átadni és összegyűjtve az ezred vezetőit, ezekhez gyönyörű beszédet intézett. Célzást tett arra, hogy csak egy rövid idő kérdése és a harchelyzetben óriási változás fog beállani és messze előnyomulásra számíthatunk. Célzást tett arra is, hogy bennünket, — a központi hatalmakat —, még akkor sem lehet megverni, ha más hatalmak is jönnek ellenünk. (A gorlicei átörés, majd az olasz hadüzenet be is következtek.)

Tresztyánszky főhadnagy feldíszítve nemcsak ezredünknek, hanem az egész Monarchiának ünnepelt hőségévé lett!

Az orosz ellen kifejtendő nagyobb nyomás biztosítása végett ezen időben érkezett meg egy német hadosztály a mi hadosztályunk jobbszárnyára, amely körülményt azért említjük meg, mert embereink még nem láttak német katonát és nehogy az oroszokkal összetéve vesszék őket, járőröket indítottak végig az állásaink mögött, hogy megismerkedjenek velük.

Hazulról is folyton érkeztek az újabb pótlások, közöttük a legerősebb: Buday Aladár százados vezetésével. Tettekre kész fiatal tisztjelöltek már szinte fölös számban is voltak

A ellenség az elmondott sikertelen támadás után többé arcvonalunkon nem támadott. Járőrözéssel és az állásnak szinte erődítményszerű kiépítésével telt tovább az idő. Nyitrai János tizedes egy járőrözés alkalmával a járőrével 68 oroszot fogott el, amely hőstettéért azonnal 3 napi pihenőt és később II. oszt ezüst vitézségi érmet kapott a járőr többi tagjával együtt. A tavasz is beköszöntött már és fáradt harcosaink — akiknek egész éjjel figyelniök kellett — főleg nappal szunyókáltak, élvezvén a friss gyepen az éltető tavaszi meleget. Szegény Aszalós Imre főszámvivőnek és társainak volt a vonatnál a legrosszabb a helyzetük, mert az ellenség lövedékei hátra, a völgybe, *Pusztaháza* elé csapódva, hol ide, hol oda kellett áthúzódnium. Az orosz ugyanis a húsvéti ünnepek alatt sokat kellemetlenkedett.

Mint már említettük, vártuk a támadást és az előnyomulást. Április hó 5 én Nábráczy István főhadnagy parancsot kapott arra, hogy 50 főnyi legénységgel a hadosztály jobbszárnyára menjen, mert a német hadosztály támadni fog és a helyzetről

jelentéseket küldve, — tőle telhetőleg — a szárnyon segítse őket. A Nábráczyval feljött Kolimán Tamás „huszár” már ez alkalommal vitéz „bakává” lett.

A támadás helyett azonban még egy utolsó hátrahúzóást kellett végrehajtanunk, anélkül, hogy az ellenség ellenünk támadott volna. Az Ondava völgyében álló egyik hadosztályunkat szorította az ellenség hátrább és mert így a mi hadosztályunk balszárnya egy átkarolás veszélyének volt kitéve, a hátsóbb vonalra való visszavonulás csupán elővigyázatból történt.

Ezen visszahúzódnak most már nagyobb körültekintéssel kellett lefolyni, mert az állásban nemcsak nagyobb mennyiségű, de nehezen mozdítható hadianyag volt felhalmozva.

Nagyjókai Farkas Vince ezredes, midőn megkapta a lendeletet, hogy az ezrednek a *Jakabvölgye* községtől északra húzódó „Lipovica” magaslatra kell visszavonulnia, azonnal magához rendelte a zászlóalj- és századparancsnokokat és a teendőkre sorrend szerint intézkedett.

A tartalék és az állásban nélkülözhető legénység, még a délelőtt folyamán, a lassan szállítható anyaggal elindult hátrafelé, így a fényszóró, a bombavető, a tartalék kézigránátok, a felesleges, lőszer, a kötegekben lévő szűrős diótok és a rajkályhák hátravitele volt az első. Ezt követte mi m: en más apró-cseprő hadianyag, míg este a sötétben a harcoló csapat követte őket. A Molnár százados százada kapta azon parancsot, hogy századával az egész arcvonalat szállja meg és reggel 6 óráig élénken tüzelve, azt a látszatot keltsé, mintha semmi sem történnék.

Mindez rendben folyt le és az ezred a *Sripici* magaslaton át április hó 6-án reggel 9 óra körül már a *Lipovica* hegyen volt állásban. Az ellenség nem támadott, még csak nem is követett azonnal bennünket Két-három nap is eltelt, amíg ismét megjelentek állásaink előtt.

A Lipovicán éppen úgy, mint a Kaminci magaslaton az állások kiépítésén dolgoztunk, de eközben minden századtól járőrök mentek előre, részben azért, hogy az ellenség vonalát megfigyeljék, de főleg azért, hogy „muszkát fogjanak.” Az állásaink előtt megjelenő járőrök és egyesek csapatostul kezdték megadni magukat és minden előre küldött járőrünk 2—6 orosz hozott be az állásba Jenei József honvéd négy társával pld. április hó 16-án a Jakabvölgybe leereszkedve, ezen járőrözésük alkalmával 17 orosz ejtett fogságba . 1. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott érte.

Az április hó 25-iki támadásnál kitűnt Négyesi Mihály tizedes egy ilyen vállalkozásnál esett haslövéllel orosz fogságba, ahol később meg is halt.

Ezen állásban május hó elejéig azután nevezetesebb esemény nem is történt, mert az orosz nem kísérelt meg semmiféle támadást, úgyannyira, hogy nappal még a puskatüzelés is szünetelt.

Ezredünk létszáma folytonosan gyarapodott, mert április hó 14 én Sepsy Pál főhadnagy is beérkezett egy menetszázaddal.

Április hó 18-án járőrözés alkalmával egy derék harcosunk: Szálkai János honvéd az ezred dicsőségére foglyokat akarván ejteni, egy kóbor golyótól találva hősi halálát lelte.

Április hó 20-án ezen aránylag nyugalmas helyzetben: Farkas ezredesnek alkalom adódott arra, hogy az immár meglehetősen nagy létszámra felszaporodott ezredet teljesen átszervezze és az eddig inkább „csoporthoz” nevezhető kötelékeknek ismét szerkezetszerű beosztást adjon

Három zászlóalj lett alakítva Schieb Károly alezredes, Syposs-Miklós és Buday Aladár századosok parancsnoksága alatt:

Ezredtörzs: Bányai Géza és Hack József századosok segédítették; Horváth József hadnagy utásztiszt, Seres Gyula tart. zászlós telefonos tiszt, Fixek Ernő tart. hadapród zászlótartó, Varsányi V. Dezső főhadnagy a vonatparancsnok.

1. zászlóalj: Eliás József százados, Mező Endre, Nábráczy István főhadnagyok századparancsnokok; Goldstein Jenő, Grosz-«iann Sándor, Szabó Barna, Simon Ferenc, Varjas József, dr. Veres Géza, Beregi Géza, Nagy Sándor, Purda Károly, Vas Elek tart. zászlósok és hadapródok szakaszparancsnokok.

2 zászlóalj: Molnár József százados, Sepsy Pál és Vida József főhadnagyok, századparancsnokok; Weidner Károly, Rácز Géza, Paulis Gyula, Csánky Adorján, Szécsy Ferenc, Kardos Lajos, Geréb János, Kovács József, Nyíri Elemér, Szegedy Gyula tart. zászlósok és hadapródok szakaszparancsnokok.

3. zászlóalj: Diószeghy Dezső százados, Somogyi Jenő főhadnagy és Szánió Dezső tart. hadnagy századparancsnokok; Márton Dezső tart. hadnagy, Groszmann Dezső, Weisz Sándor, Fiktusz Miklós, Tóth Sándor, Sárközy Barna, Rácз Géza, Vona István, Thurzó György, Murvay Miklós, Bacsó József, Orbán Ferenc, Szécsy István, Gyöngyösi Géza, dr. Fekete Kálmán, Fehérváry Béla, Györfy József, Borús Sándor tart. zászlósok és

hadapródok szakaszparancsnok. Molnár Jónás tart. zászlós, gép-puskásosztag parancsnok.

Ez a fiatal gárda működött az ezrednél, midőn az orosz, — mint látni fogjuk — végleg kiverjük Hazánk földjéről.

Az ezrednek ilyen átszervezett és rendezett állapotában virradt reánk május 4-ike, amely napon az ezrednek a valóságos dicsőség sorozata vette kezdetét.

Az eddigi harcokban folytonosan túlerő ellen küzdve napról-napra felmorzsolódott az ezred és a tengernyi hősiességnek nem voltak egy távolról figyelő által is azonnal észrevehető eredményei. Bármilyen győzelmet arattunk is, az általános helyzet miatt vissza kellett vonulnunk, csupán az ellenségnek okozott veszteség és foglyok ejtése lett az eredmény, míg állandóan területeket veszítettünk.

A forduló hadiszerencse azonban a mai naptól kezdve szemlélhető eredmények elérését tette lehetővé és minden hősiességnek óriási terület visszaszerzése lett a jutalma.

Május hó 4-én még nappal *rendelet jött a hadosztályparancsnokságtól az ezredhez*, hogy minden előkészület megteendő egy esetleges azonnali előnyomuláshoz. Elrendeltetett, hogy este 9 órakor végig az egész arcvonalon a „Hymnusz” énekeltesék és örömtüzek gyújtásával a szembenálló ellenség figyelme felhívassék, hogy nagy események történtek és még nagyobbak fognak bekövetkezni. Járőröknek kellett menetkészen állani, hogy azon esetben, ha az ellenség visszavonulna, — a rajvonalba lévők ezt ugymondták „meglógna” — azonnal legyen, aki utánuk siet, zavarja őket, és megállapítsa, hogy meddig húzódtak hátra.

Örömtelt szívvel, szinte reszketve várta mindenki az estét, amikor a lélekemelő eseménynek bekellert következni.

Alkonyattól kezdve még mindkét részen a megszokott csatározás folyt; puskalövedékek repkedtek a levegőben, de eközben embereink a fedezék mögött a fenyőfákról vakarták a „gyantát”, mert mindenki fáklját akart magának készíteni.

Este 9 órakor azután egy adott jelre megszűnt a tüzelés, kigyuladtak a fáklják és véges-végig a hegyeken a „Hymnusz” hangjai csendültek fel. Megragadó, felejthetetlen harctéri jelenet volt ez úgyannyira, hogy az orosz még csak egy lövést sem fect felénk. Embereink állottak a fedezékekben és látni lehetett, hogy az oroszok is kibújva a fedezékekből, nem értvén a helyzetet (talán békére gondoltak) csudálkozva nézték az eseményeket.

Az ünnepélyes jelenet talán egy fél óra alatt lejátszódott és

midőn mindenki éppen a fedezékébe visszahúzódott, az oroszok borzalmas tüzelésbe kezdtek. Mintha parancsot kaptak volna arra, hogy felesleges töltényüket tüzeljék el, mert vissza kell vonulniok.

Pontosan éjféle 12 órakor a nagy tüzelés hirtelen megszűnt és halotti csend következén be, járőreink előreszaladtak és rögtön jelentették, hogy az orosz az egész vonalon elszaladt visszafelé.

(A Kárpátok északi lejtőjén, *Gorlicénél* megtörtént az áttörés és sietniök kellett, nehogy az ott harcoló csapataink a hegyszorosokat elzárják a hátuk mögött).

Farkas ezredes az ezredet azonnal előnyomulási alakzatba állítva, amint virradni kezdett, megindultunk előre. A szemben lévő orosz állások, melyek teljesen az általunk a „Kamincin” épített és kiürített állások másolatai voltak, teljesen üresek voltak, és így, a kapott felsőbb rendelkezések szerint: *Pasztaháza* irányába tartottunk. Az utat *Pasztaházáig* út nélkül, torony irányában haladva tettük meg és így ez nagyon fáradságos volt, de nem is kellett túlságosan sietni, mert a visszavonuló oroszok este ezen falu előtt még utóvéd állást foglaltak és harcban voltak a völgyben előnyomuló csapatainkkal. Közbelépésünk felesleges lett volna és így az ellenség visszavonulása után, éjjel vonultunk be oda megpihenni.

Ezredparancsnokunk nagyjókai Farkas Vince ezredes a hadtesthez beérkezett új zászlóalj kiképzése végett *Kelesére* hátrarendeltetett és az ezredet Schiel Károly alezredes vezette tovább. A Schieb zászlóaljat Molnár százados vette át.

Május hó 6-án az ellenség gyors menetben hátrált és ezredünk hadosztály kötelékben, de most már egyszerű menetalakzatban folytatta előnyomulását *Szálnokon, Vilkón és Mákoson* át *Mikóra*, -ahol éjjelezett Ezen menet alatt az út mellett elterülő erdősből néhol csapatostul bújtak elő az oroszok, akik zsebkendőt lobogtatva önként kérték elfogatásukat.

Május hó 7-én hajnalban hadosztályunk Laborczfő irányában -menetelt, hogy a Kárpátok gerincvonalát ezen községtől északra lépje át, míg a németek (a Beskid hadtest) a Laborczavölgyön; más hadtest pedig a Duklaszoroson át veri ki az oroszokat.

Mikóról indulva a hadosztály főoszlopába sorakoztunk be és a *Laborczfő* községtől délre húzódó magaslati vonalakig, zártrendekben meneteltünk. Laborczfő község völgyébe leereszkedni azonban menetalakzatban nem lehetett, mert az orosz-magyar határvonalat alkotó „Weretyszow” magaslatot (természetesen mellette a többi is) erősen megszállva tartotta és ágyutüzet nyitott meg felénk.

Hadosztályparancsnokunk Nagy Pál tábornok az ellenséget a határtetőről leverni, a hadosztályt Laborczfőn át a Weretyzowra iránnyal támadásra rendelte. Tüzérségünk Laborczfőnél állásba vonulva erélyes tüzelésbe kezdett, de hallani lehetett az ágyuk bömbölését a „Beszkid” és a „Dukla” szoros felől is. Cs. és kir. közös hadseregbeli csapatok másztak fel a Weretyzów déli lejtőin, midőn hadosztályunkból a budapesti 1. és székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred az első vonalban, a mi ezredünk és a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred a második vonalban utánuk ment.

A késő délutáni órákban valamennyien egy vonalban, az ellenségtől 1—200 lépésnyire a gerincvonal alatt állottunk, kegyetlen tűzharcot folytatva a szívósan kitartó és keményen tüzelő oroszokkal szemben. Természetes, hogy amíg idáig felküzdöttük magunkat, érzékeny veszteségeink voltak, az oroszok lefelé minden vonalat tűz alatt tartottak és ha nem is a célzott lövések, de az úgynevezett „kóbor lövedékek” számos bajtársat halálra sebeztek.

Schieb Károly alezredes az estszürkület beálltakor rohamot sürgetett. A sürgetés teljesen felesleges volt, mert rohamozgatott itt már azt mondhatni a „saját szakállára” mindenki, mert a győzelem pálmáját, vagyis azt, hogy: ki volt fent legelsőnek a háttárgerincen, magának szerette volna biztosítani mindenki. Egyszer a nagyváradiakat, majd a pestieket láttuk az oroszok nekiugrani, hol itt, hol ott ugrottak fel csoportok, hogy azután hasravágva magukat, ismét gyorsan tüzeljenek és csak a jó Isten tudná megmondani, hogy ki volt az első, mert az egész vonalon egyidőben mámoros „éljenzés” harsogott végig, majd a sötétben mindefelől a „Hymnusz” hangjait lehetett hallani. A hegytetőt orosz hullák borították és a közeli terephullámokból a megbujt oroszokat embereink csapatostul húzták elő.

A lelkesedés olyan óriási volt, hogy alig lehetett az embereket összeszedni és a kötelékeket rendezni, mert minden apró rész már magától üldözésre akart indulni. Hajnalig azonban mindent összerendezve és a fáradalmak után „csak úgy, a hullák között szenderegve”, vártuk a további előnyomulásra a rendelkezteket. Reggel az ellenségnek híre-hamva sem volt. Az ellenség után csupán két erős járőr lett Szegedy Gyula és Geréb János hadapródok vezetése alatt kirendelve és ezek nemcsak az ellenség gyors visszavonulását jelentették, hanem 1 orosz lovat és 22 foglyot is küldtek az éj folyamán hátra.

Erős köd feküdt hajnalban a tájon, midőn a hadosztály és

ennek főoszlopában az ezredünk *Jasiel* községbe leereszkedett. Csatatéren mentünk ismét keresztül, ahol a gránátok által kicsapott szálfenyők és hullák mutatták az előző napi küzdelmet, de látni lehetett még ama küzdelmek nyomait is, melyet az oroszok folytattak, mielőtt a magyar határt elfoglalták volna. Apró és nagyobb sírhantokat lehetett látni mindenfelé, az olyanokon, akiket saját embereink temettek el, egy rúdra feltűzve — fejfa gyanánt odaállítva — az illető sapkája volt. (Később a vas rohamsisakja.) *Jasiel* község előtt az út mellett egy szomorú képet is kellett megpillantanunk; egy olyan tömegsírt, amelyben az elesettek csak felületesen voltak eltemetve és amelyről az erdei vadak és a kóbor kutyák lekaparták a vékony hantokat. Embereink azonnal behantolták őket, mert dicsérettel kell elismernünk, hogy általánosságban és rendes körülmények között nemcsak mi, de az oroszok is megadták az elesett hősöknek az őket megillető és méltó tiszteletet és mindenütt karban tartott sírokat lehetett látni, amelyeket a környékbeli lakosság (ahol visszatért) még virággal is földíszített.

Jasielből tovább *Wislok*—*wielki* községbe mentünk, de déltájban oda megérkezve, ezen völgyben a „Bukovica” hegygerincről tüzéségi tüzet kaptunk. A visszavonuló oroszok ezen a hegyháton ismét állást foglaltak és felvették a harcot velünk.

A hadosztályparancsnokság a hadosztályt támadáshoz rendelte, amelynél az ezrednek a főútvonalon az „Ubyc” és „Kicurka” közötti völgyön át a 713. magaslati pontra kellett előnyomulni és ott a korcsmát és a vadászlakot birtokba keríteni.

Főlényes számú tüzéségünk *Wislok*—*wielki* mellett vonult állásba és az ellenséges állás megdolgozásához fogott, melyet az orosz ezen terepszakazon csupán két ágyúval küzdve, gyengén tudott viszonzni.

Támadásunk leírása előtt hajtsuk meg egy pillanatra az elismerés lobogóját az ellenség előtt is, mert amit tüzéségük ezen két ágyúval ekkor produkált, az teljes elismerést érdemel. — Az orosz tüzéséget mindig kiválónak tartottuk, de (helyzetüket is könnyebbnek a miénknél, mert mindig túlsúlyban voltak), a mai támadásunk alkalmával lényegesen csekélyebb tüzéségi erővel fényes dicsőséggel védekeztek.

Az ellenséges állás megközelítése alkalmával a lelkesedés közben szinte sajnáltuk ezen ütegnek hősi küzdelmét, amint kapkodva, hol ide, hol oda, — mint amelyen látszik, hogy száz helyre kellene lőnie —, adott le 1—2 lövést. Tüzéségünk viszont ott,

ahol az állását sejtette, talán tízszeres túlerővel is verte az állást, az erdőt és mindent szertesztét lőtt. Felemelő érzés volt ezt látni, hogy egyszer már mi is túlsúlyban voltunk és csupán a magyarral született lovagias érzés váltotta ki belőlünk azt az elismerést, midőn a támadás után egymás között beszélve, az orosz üteg parancsnokának valami orosz „Mária Therezia” rendjelet szeretünk volna adni!

A támadás végrehajtása alkalmával ezredünköt jobbra és balra a hadosztály más ezredei nyomultak előre; a saját ezredből viszont a Syposs-zászlóalj a 713. ponthoz vezető úttól jobbra, a Buday-zászlóalj az úttól balra, míg mögöttük második vonalban az ut mentén, mint tartalék, a Molnár-zászlóalj húzódtott felfelé.

Az ellenséges tüzérség tüzszüneteit kihasználva, a Syposs és Buday zászlóaljnak hamarosan sikerült a lejtőn az ellenséget anynyira megközelíteni, hogy gyalogsági tűzharcra kerülhetett a sot amelynél a tartalék zászlóaljnak utánuk felmászni már nehéz volt. Legnehezebb volt mint minden támadásnál, a részekkel az összeköttetést fenntartani. Seres Gyula zászlós, az ezred telefonos osztagának a parancsnoka iparkodott ezen nehéz feladatnak megfelelni, de túl közel dolgozván az ellenséghez, ő is súlyosan meg-, sebesült. Azután küldöncök vitték a parancsokat. Veszteségünk az estszürkület beálltáig jelentéktelen számban volt, de a sötétben rohamtávolságra érkeve, midőn az állásból való kiverés megkezdődött, a veszteségünk is mindjobban emelkedett. Miként a magyar határon a „Weretyszowon” történt, itten is mindenki első szeretett volna lenni, aki az orosz állásába bejut. Sejtettük, hogy az orosz azért fejtett ki ilyen makacs és szívós ellentállást, mert az anyag továbbviteléhez időt akart nyerni, hogy egy kedvező pillanatban visszavonulhasson, miért is az emberéletet kímélendő, a rohamokat nem erőltettük. Hiába! A mi embereink vérszemet kapva, csak másztak mentül közelebb. Főleg Sepsy Pál, Vida János, Somogyi I. József főhadnagyok: Márton Dezső, dr. Kiss József hadnagy, Rotter zászlós és a még fiatalabb gárda mint, Lédeczy Nándor, Veres Géza, Mónus Lajos, Inczedy Lajos, Vas Elek zászlós, Hetey Zoltán, Gyöngyössy Géza és Nagy Sándor hadapród azon volt, hogy friss dicsőséget szerezzenek és az állásba betörjenek. Ez éjféltájban végre döntőleg sikerült is.

Sajnos, az elesett hősök névsorát (a románok jóindulatábó¹ akik az irattárt megsemmisítették) ma már nem állapíthatjuk meg. Tudjuk, hogy Molnár János derék honvédünk ezen rohamozás al-

kalmával esett el és utána lent a faluban *Wislok—Wielkin* temették el. Tudjuk azt is, hogy az életben maradtak majdnem mindenike kitüntetését kapott de, neveiket összeszedni ma már sehogy sem sikerült.

A tisztek és tisztjelöltek mindenike szintén kisebb-nagyobb kitüntetésben részesült: Kardos Lajos tart. zászlós (később elesett) a nagyosüst vitézségi érmet és Weidner Károly hadapród első kitüntetését: a II. osztályú ezüst vitézségi érmet, — az alapot egy későbbi soronkívüli előléptetéshez — itten szerezte meg.

Az állás elfoglalása után, a Buday zászlóalj *Vola-Pietrowa* községig rohant az ellenség után és még az éj folyamán ezen faluban is sokat elfogtak a visszavonulók közül és a hegytetőre küldték a lepihent ezredhez.

Nagy Pál tábornok, hadosztályparancsnok másnap már virradatkor fent állott az elfoglalt hegytetőn és személyesen intézkedett a további előnyomulás iránt.

Az oroszok megmenekült két ágyúja hamarosan ismét működni kezdett. *Bukovsko* községtől nyugatra, valahol az „Ubycz” domb mögött, állást foglalva, gránátokat kezdett küldözgetni felénk. Ezredünk a 713. magaslati ponttól azonnal, az ott kezdődő szakadékos völgybe ereszkedett le és egyik század követve a másikat, tízperces távközökkel húzódott *Wola-Pietrowa* északi kijáratára felé, ahol a Buday zászlóalj már tűzharcban volt az oroszokkal. Az orosz *Bukovsko* községtől délre, a magaslatokon, ismét védőállást vett és különösen a „Dziál” magaslaton, rendkívül szívósan tartotta magát velünk szemben. Megsejtven azt, hogy ezredünk behúzódott *Wola-Pietrowába*, ezt a falut is elkezdte gránáttal löni és délben a falu temploma, meg néhány ház, lobogva égett, — de nekünk veszteséget nem okozott.

Estig lépésről-lépésre folyton közelebb jutottunk az orosz állásokhoz, de a sötétség beállta előtt, még mielőtt rohamra került volna a sor, ezek visszavonultak, úgy hogy az egész ezredet a faluban sorakoztatni lehetett.

A felsőbb vezetés a további üldözésre más hadosztályokat rendelt ki és így a mi hadosztályunk tartalék viszonyba került. Ezredünk nem előre, hanem hátrafelé *Karlikow* községbe rendeltetett, ahol mindenki megpihent.

A további üldözés során hadosztályunk a hadsereg tartaléka lévén, csupán előremenetekben volt részünk. Az ellenséggel más csapatok végeztek, mégpedig olyan sikerrel, hogy a foglyokat nem is voltak képesek már hátraszállítani. Egész fogolycsoportok ma-

guktól, kísérő nélkül meneteltek hátrafelé Magyarország felé, úgy gondolkozva, hogy ottan majd csak befogja őket valaki.

(Ezen időben történt, hogy a *Kárpátokban* sátrakat ütöttek és onnan jártak le a falvakba kéregetni, amíg a csendőrség átkutatva az erdőségeket, összefogdosta őket.)

Karlikow községből azután *Bukovskon átPobiednó* községbe meneteltünk és ottan éjjeleztünk, hogy ezt követőleg *Markowca*, *Prusiek*, *Niebieszczany*, *Poraz*, *Zagorz* és *Zaluz* községeken át *Wujskie* községbe meneteljünk.

Ismét átléptük — immár harmadszor — a San folyót és lelkesedve haladtunk tovább *Przemysl* felé.

Május hó 17-én már *Tyrawa-Woloskán* át *Leszcawa Grn.* községbe érkeztünk, ahol 18-án egész napon át pihenők volt.

A'pihenő alkalmával jutott tudomásunkra az, hogy az olaszok a Monarchiának hadat üzentek és a mi hadosztályunk is kiszemeltetett azok közé, amelyeknek azonnal erre az új hadszíntérre kell felvonulnia.

Az ezred mind dicsőséges harcokat vívott, kipróbált, edzett harcosokból állott, akiket legkevésbé sem sújtott le ezen újabb hír. Legtöbbje többszörösen kitüntetett, jókedélyű ember volt, akik közül sok olyan is akadt, aki midőn visszafelé indultunk bewaggonírozáshoz, a Kárpátok felé, immár negyedszer tette meg ezt a jól ismert utat. Oláh Sándor őrmester arany vitézségi érmet, Gulyás Mátyás szakaszvezető a kizezüst és nagyezüst, Balogh Miklós és Herbert József szakaszvezetők a nagyezüst vitézségi érmet szereztek már meg a kárpáti harcokban; Mészáros János, Bakó Mihály, Bereczky István szakaszvezetők; Török János, Kiss Antal, Szobonya József, Gurbán Péter, Csapó István tizedesek; Löki István, Popovics János szakaszvezetők; Alexa Pál és Búzás Imre örvezetők már különböző kitüntetésekre voltak javaslatba hozva és ilyenek lévén majdnem valamennyien, a hátramenet alkalmával mindnyájan a várható új ellenségről beszélgettek.

Május 19-én megindultunk *Mezőlaborc* felé. Ezen a napon *Zagorz*, másnap *Turzansk* és harmadnap *Vidrány* községben éjjeleztünk.

Május hó 21-én midőn *Vidrányba* érkeztünk, ott várta az ezredet nagyjókai Farkas Vince ezredes ezredparancsnokunk, aki az ojasz hadüzenet hallatára a felosztatott kiképző csoporttól jött ezredét átvenni és új dicsőség sorozatra vezetni.

Debrecenből Simon Károly százados és dr. Nagy István tart. főhadnagy vezetése alatt *Vidrányba* érkezett egy lelkes gárda: egy új menetzászlóalj. Ezen zászlóaljjal érkeztek az ezredhez az önként

jelentkezett teológusok, akik az olasz harctéren a szebbnél-szebb hőstetteket hajtották végre és akiknek teljesítményeit ott írjuk majd le.

Farkas ezredes *Vidrányban* az ezredet teljesen újjá szervezte, hogy rendezett köteléssel menjünk az új ellenség elé. 21-én este indultunk *Mezőlaborcra* ahová 22-én hajnali 3 órakor érkeztünk.

A kemény tél után, a zordon Kárpátokból oda indultunk, ahol a citrom és narancs hazája van. így mondtuk ezt akkor és a várható nagy hőségre való tekintettel, *Mezőlaborcon* mindennemű téli felszerelést átadtunk olyannyira, hogy még a takarókat is leadtuk, nem tudva azt, hogy az olasz fronton az első hónapban a *Karintiai* óriási hegységekben harcolunk, ahol a hómezőkön azután „az isten hidege majd hogy meg nem vett valamennyiünket”.

Mezőlaborcon ismét nagy nemzetiszínű zászlók kerültek elő és midőn a zászlóaljok egymás után bewaggoníroztak, teljesen az a kép tárult ismét a szemlélő elé, mintha most lenne a háború kezdete, mintha most indulna az ezred *Debrecenből Galícia* felé.

Az ezen harctéren vívott kemény harcokban megedzett tisztetek mellett Dóka Zsigmond, Kati Imre, Varga János, Oláh Miklós B. Nagy Balázs, Gyöngyösi Sándor, Oláh Sándor, Vásári László, Nagy Mihály, Csóka Mihály, Molnár Imre őrmesterek; Hegyi András, Kemecei Gerson, Kovács István szakaszvezetők; Nátházy Balázs, Pécsi Zsigmond, Bogár Gábor, Bereczki István, Császi Elek, T. Kiss István, Nagy László, Molnár Márton, Farkas Károly tizedesek; Bodnár Antal, Molnár János, Kútra Imre, Veréb János, Nagy Miklós, B. Nagy Ferenc, Szabó József, Gerőcs Mihály, Szilágyi János honvédek; Pap Elek, Fenyő József őrzetők, Ari Gyula alhadnagy, Geviszler András tiszthelyettes és Tóth Sándor tart. hadnagy buzdítottak újabb lelkes harcokra és ők vívtak azután tényleg legszebb babérokat.

Lobogó, szalag és virágos ablakok, majd hangos ének folyt mindenfelé, midőn 22-én este 7 órakor megindult a vonat a nagy magyaralföld felé, hogy szerettei között elhaladva, Bécsen át mentül hamarább az olasz frontra megérkezzünk

... És most mikor elhagyjuk az orosz harcteret, áldozunk egy percre az elesett bajtársak emlékének. Volt ellenfelünkről pedig ismerjük el, hogy a harcban éppen olyan vitézek voltak mint mi, humánusak és nemesek.